

૨૩૬૭

ગૂજરાતી પાંચમી ચોપડીના અર્થ.

કવિતાની સમજૂતી, તથા ગુજરાતના

ઇતિહાસના સાર સાથે.

બુકસેલર મગનલાલ દેવચંદ

તથા,

બુકસેલર તરભોવન રણછોડે

છપાવી પ્રસિદ્ધ કર્યા.

અમદાવાદ

પુ. પ્રી. અને જ. એ. કો. લિમિટેડના પ્રેસમાં

રણછોડલાલ ગંગારામે છાપ્યા.

સંવત ૧૯૪૦.

સને ૧૮૮૪.

કિંમત ૫ આના.

ગુજરાતી પાંચમી ચોપડીના

અર્થ.

આ ચોપડીમાં છોકરાઓને વ્યાકરણનું જ્ઞાન સારી પેઠે થાય તેને માટે પાઠમાં આવેલો દર એક શબ્દ વ્યાકરણમાં કયા વર્ગનો ગણાય છે તે શબ્દની સાથે લખી જણાવ્યું છે, અને તેની સમજવાની નિશાની ટુંકામાં નીચે મુજબ કરી છે તે પ્રમાણે વાંચીને સમજવું.

(ના) નામ.

(સ) સર્વનામ.

(વિ) વિશેષણ.

(કિ) ક્રિયાપદ.

(અ) અવ્યય.

(કૃ) કૃદંત.

પાઠ ૧ લો.

ખરું(વિ)સાચું.

છાતી(ના)હિમ્મત.

તોખરો(ના)ઠાંખરો.

દક્ષતર (ના) જોરતાન

(પાકોટમાં ચોપડી-

આ વગેરે ધાલેલું તે.)

બડબડતો(કૃ)બકતો.

મિજબ(ના)તોર.

છેડતી(કૃ)અડકતી.

ચુપ(વિ)ચુપા.

ચુરસો(ના)રીસ.

બનવું(કૃ)હળી મળીને

રહેવાનું.

હિસાબ(ના)દાખલા.

સ્લિટ(ના)પરથર પાટી

વાજબી(વિ)ખરાખર.

ગેરવાજબી(વિ)ખોટું.

સમજણ(ના)અફલ.

કારણ(ના)સખખ.

જવાબ(ના)ઉત્તર.

પાઠ ૨ જો.

વાળું(ના)રાતનું બોજ-

ન.

રોષ(ના)ચુરસો.

ભિતરો(કિ)નરમ પચ્ચો

મીઠા(વિ)નર માસ બ-

રેલા.

વચન(ના)શબ્દ.

લેહે(ના)ધ્યાન.

વખતસર(અ)ખરાખર

વખતે.

ખોટું(વિ)ખરાખ.

છેતરો(કિ)ઉડાવ્યા.

હું(વિ)માફું.

પાડ(ના)ઉપકાર.

વાંક(ના)તકસીર.

અટકાવો(કિ)ખાખ્યો

વર્ગ(ના)કલાસ.

પક્ષી(વિ)ખરેખરી.

ખાતરી(ના)પતીજ.

પરિક્ષા(ના)તપાસ.

કરાવ્યું(કિ) નકી કીધું.
 મદદ(ના)સહાય.
 માહું(વિ)ખરાખ.
 ભૂલ(ના)ચૂક.
 બેલા(વિ)સારા.
 હંમેશ(અ)રોજ.
 પાઠ ૩ જો.
 યજ્ઞ(ના)મેહેનત.
 સુધારો(ના) સારી હા-
 લતમાં આવવું તે.
 હાંસી(ના)મજાક.
 કુર્ચુ(ના)તકારા આ-
 ચરણ, ખરાખ ગુણ.
 ચાલ(ના)રીતભાત.
 ગમતા(ક)પસંદ પડતી
 જલદી(અ)તુરત.
 ક્ષાયદો(ના)તફી.
 છુટી(ના)રજ.
 કેડે(અ)પછી.
 ડાહ્યો(વિ)શાણો.
 દુનિઆ(ના)પૃથ્વી.
 બોળો(વિ) કપટી નહીં
 તે.
 મશ્કરી(ના)નજાક.
 ખીજવતાં(કિ) સીડવ-
 તા.

વહાણો(વિ)ખારો.
 ગુણ(ના)ક્ષાયદો.
 કદાપિ(અ)કદાચ.
 આખરે(અ)છેલ્લે.
 ચાલે(કિ)પસંદ કરે.
 કંકાસ(ના)કજીઓ.
 ટેવ(ના)આદત; ઓ.
 પાઠ ૪ થો.
 પક્ષી(ના) પાંખવાળા
 પશુ.
 પશુ(નાં)ચોપગાં જન
 વર.
 વાળ(ના)ખાળ.
 રવાં(ના)ઝીણા ઝીણા
 ખાલ.
 ખરડો(ના)પીઠ.
 કરોડ(ના)ખરડાની વ-
 ચમાંનું હાડકું.
 પ્રાણ(ના)જીવ.
 અવતરે(કિ)જન્મે.
 સેવે(કિ)હુંકાળા રાખે.
 ગર(ના)માવો.
 પોલાં(વિ)પોકલ.
 ધાસ(ના)દમ.
 છિદ્રો(ના)કાણાં.
 ફરે(ના)તફાવત.

અણીઆળી(વિ)અ-
 ણીવાળી.
 કઠણ(વિ)મજબૂત.
 ગીધ(ના) લોહી માંસ
 ખાનારું મોટું પક્ષી.
 લકડખોદ(ના)એક જ
 તનું પક્ષી.
 સંઘાઈ(કૃ)જોડાઈ.
 મથાળે(ના) ઉપલા
 ભાગ ઉપર.
 ચિત્ર(ના)નમુનો;છબી.
 પાઠ ૫ મો.
 સિંધવ(ના)એક જાત-
 નો ખાર.
 ડોળચી(ના) ચામડાની
 કે ધાતુનો મોટો ડોળ
 ઝુમર(ના)કાચના પ્યા
 લાનું ઝાડ.
 અછત(ના)તાણ;ખોટ
 ઉત્પન્ન(વિ)પેદા.
 સુરંગ(ના) પથ્થરમાં
 લાંબા ખાડા ખોદી
 માંહે દારૂ બરી ફાડે
 છે તે.
 ચોંસલા(ના)ચોંડા ક-
 કડા.

છૂટાં(વિ)તૂટાં; નોખા.
કૂકણ(અ)મદલે.
ઓગળીને(કૃ)રસ ક-
રીને.

મૂતિઓ(ના)નાનાં પૂ-
તળાં.

ઉપયોગી(વિ) કામની.

ઉપકાર(ના)પાડ.

ફિક્કું(વિ)નુરૂં બે સ્વાકું

અથાણાં(ના) આથ-

ણાં.

ફુર્જળ(વિ)ખરાખ.

પાઠ ૬ ઠો.

ટીશીઓ(ના)અણીવા-

ળા ફણુગા.

પાનખરે(ના) ઝાડનાં

પાંતરોં ખરી જાય

તે મોસમ.

રૂઢુ(ના)મોસમ; રત.

પાંદડાં(ના)પાંતરોં.

તપાસ(ના) તજવીજ.

કુંપળ(ના)ફણુગો.

ત્યારેકે(અ) ત્યારપછી

ચાકુ(ના) ચપ્પુ; છરી.

બાગ(ના)કકડા.

પાઠ ૭ મો.

હુંકાળી(વિ)ગરમ.

ચાંટી(કૃ)વળગી.

ઠાઠ(ના)હુંડ.

જળવે(કિ)સાચવે.

હુંક(ના)ગરમી.

ધાગળી(ના)કિનતું લૂ

ગડું.

અસલ(ના)આગળ.

ઓળખે(કિ)જાણે.

આકાર(ના)ઘાટ.

સુંદર(વિ)સારાં.

કરમાઇને(કૃ)ચીમળા-

ઇને.

જગકર્તી(ના)જગતનો

ખનાવનાર ઇશ્વર.

પાઠ ૮ મો.

સુરત(ના) યુજરાતમાં

તાપી નદી ઉપર મો

ટું શહેર છે.

સખખ(ના)કારણ.

લાતી(ના)વખાર; કોઠી

માજી (વિ) આગલો;

આગળ થઈ ગયો.

મુખ(ના)મોઢું.

મેલ(ના) પોણો ગાઉ.

અંતરે(અ)છેટે.

પેટલાં(અ) આગળ.

નામીચું(વિ)પંકાયલું.

વેપાર(ના)રોજગારે.

આફતો(ના)અડચણો

હાલત(ના)સ્થિતિ.

સરખો(વિ)જેવી.

મથક(ના)મુખ્ય ટુકાણું

નખખો(વિ)લૂણો.

કોટવાલ(ના)મોટો ફો-

જદાર.

ખહાફર(વિ) જોરાવર.

સરકાર(ના)હકિ.

રજા(ના)પરવાન-નો.

અડચણો(ના)હરકતો.

મટાડવાને(કૃ)દૂર કરે-

વાને.

કિલો(ના)સરકારી લ-

શ્કર વગેરે રાખવા-

નો મૂકામ.

આસપાસ(અ)ચોતરફ

ખાઈ(ના)ઝોડી ખાડી

ઉપાડી(કૃ)ઝંચકી.

કલેકટર(ના) જીલ્લાની

જમાખશી તપાસીને

એકઠી કરનાર.

માજીઆર(ના)ફોજદાર

રી કામ કરનાર અ
ધિકારી.

અમિરંટો(ના) મદદ-
ગારો.

કામદારો(ના) કામના
કરનારા.

કચેરી(ના)દરબાર.

કેરી(ના)જાતી;વખાર.

વલંદો(ના)ડચ લોકો.

અંદર(ના)નદી કે દરિ-

આ કાંઠે આવેલું શે

હેરના.

વહાવવાડ(ના)ડચ લો

કાં રહે તે શેરી.

ફિરંગી(ના) પોરટુગાલ

દેશના લોકો.

પાઠ ૯ મો.

અમલદાર(ના)હકુમ-

ત કરનાર.

દરિઆ મહેલ(ના)મે

હેલનું નામ છે.

દેખવે(ના)લોકોની સડ.

કમી આંધેલો રસ્તો.

યુરોપીઅન(ના) અંગ્રે

જ; યુરોપના રહેવા

સી.

ઉફે(ના)માત્ર ઉતારવા

ચહડાવવા સારૂ આં

ધેસો ધાટ.

ફૂરને(ના) માંડવી;

વાહાણમાં આવતા

માત્ર વગેરેપર જ-

કાત લેવાનું ટુકાણું.

મુગજાઈ(વિ) મોગજ

લોકોની.

ઈમારતો(ના)સારી ઊં

ચીઆંધણીનાંમકાનો

સુખ્ય(વિ)મોટું.

મરામત(ના)સમારવું.

દેખાવ(ના)શાભા.

શરીઆમ(વિ)ચોરી.

સીધા(વિ)પાધરા.

મ્યુનિસિપાલ(વિ)શેહેર

મુધારાનું.

ખાતુ(ના) કારે ખાનું;

કમિટી.

રેશન(ના)આગગાડી

એ ચડવાનું કે ત્યાંથી

ઉતરવાનું ટુકાણું.

સડક(ના)આંધેલો સી-

ધો રસ્તો.

ખરેખર(અ) અચિત.

વખાણવા(ફ)તારીફક

રવા.

લાયક(વિ)ચટારત.

મકાન(ના)ધર;મુકામ.

ઊંચ(વિ)ઊંચા,(વાણી

આ આહ્વાણ).

વરણ(ના)ખત.

વાહિરા(ના)હારા લોક.

સરસ(વિ)સારા.

લફડ(ના)જાકડાં.

દેશવર(ના)પરજેશ.

કમી(વિ)આંધું.

નિરપયોગી(વિ)નકામો

ખારકસો(ના)મોટાં વા

હાણો.

આગગાડી(ના)દેવતા

ને પાણીના ન્જેરથી

ચાલતી ગાડી.

વસો(ના)મુકામ.

રેશમ(ના)હીર.

ભારે(વિ)કિમતી.

મૂલ(ના)કિમત.

મારફત(અ)હસ્તક.

પાઠ ૧૦ મો.

અખો(ના)એકસોના-

કરીને મોટો કવિ થા

ધ ગયો.
 છપા(ના) છ લીટીની
 કવિતા.
 રવમ(ના)જૂથમાંથીઆ
 નતો ખોટો વિચાર.
 માયા (ના) હેત.
 રિધસિધ(ના) સધળી
 વસ્તુ; (પૈસા વગેરેથી
 મનની ઈચ્છા પુરી
 થાયછે તે.)
 માલવું (કિ) સુખએ
 ફરેલું.
 પાત્ર(વિ)લાયક.
 કૂખ(ના) ખગલ આ-
 ગતી જગા.
 પલક(ના)પલ; લેહેળે
 વના(ના) સામેલા.
 મદિરા(ના) દારૂ.
 નિરધાર(અ) નફી.
 ફીટીજવું (કિ) જતા
 રેહેલું.

ફના (વિ) નાશ.
 રંક (વિ) ગરીબ.
 મિથ્યા (વિ) ફોકટ.
 મહિમા(ના) લીલા.
 મર્કટ(ના) વાંદરો.
 અહાર (ના) ભક્ષ.
 આગસ(ના) સુરત.
 રસ(ના) મજન.
 અધિકું(વિ) વધારે.
 અંગે (ના) શરીરે.
 અફલે(ના)બુદ્ધિએ.
 હીણો(વિ)નમજો.
 કારજ(ના)દામ.
 સરે (કિ) થાય.
 જન(ના) માણસ.
 વશ(વિ)અ ધીન.
 ભક્ષ(ના) શિકાર.
 ઠાલી(વિ) ખાલી.
 ભણતર(ના)ભણવાનું
 સુખીઆં (વિ) સુખી-
 આરાં.

દુખીઆં (વિ) દુખી.
 આરાં
 દીસે(કિ)જણાય.
 ધન(ના) પૈસા.
 તન(ના)શરીર.
 લજ્જા (ના) આપરૂ;
 શરમ.
 રાય(ના) રાજ.
 ધણો(ના) માલિક.
 ફળેત(વિ)મેહરમત.
 યોદ્ધું પાત્ર(વિ) હલકું
 માણસ.
 અદકું(વિ) વધારૂ.
 વડકણી(વિ)ડકણી.
 મારકણી(વિ)મસ્તાનો.
 સાંઠ (ના) ગોધો.
 યોમાસું(ના)વરસાદની
 માસમ.
 કરડકણી (વિ) કરડી
 ખાનારો.
 હડકવા.(ના)હડકાયું.

(કવિતાની સમજૂતી). (૧).

એક અફીણ ને બીજી સુસ્તી એ બેમાં એવો થરસ છે,
 કે જેમ જેમ માણસના અપનાં તે વધારે આવેછે તેમ તેમ
 શરીર ને બુદ્ધિએ તે નમજો થતો જાયછે; માટે જો એ બં-

નો વાતા તે છોડી દે તો તેનું કામ થાય, નહીં તો અખો ભ-
ક્ત (સ્વામી) કેહેછે કે કોઈ દિવસ એથી તેના જાતને નુકસા-
ન પોહોચે છે. (૧).

જેમ કોઈ માણસ જીંધી ગયો, તે સ્વપ્નામાં વશ થઈને એ-
મ જાણે કે હું બહુ ખર્ચીશું; પણ ખાચશું, ખાચ ખાચને પે-
ટમાં ભૂખ ને કુખ તો ખાલીની ખાલીજ રહે, એમજ અખો
સ્વામી નકો કેહેછે કે વગર વિચારનું ભણવું તે પણ તેવું જ છે. (૨)
આ પૃથ્વીપર સુખીઆરા દુખીઆરા ઘણા માલમ પડે છે,
પણ જોશો તો તે બધા માયામાંજ લપટાયલાછે; હવે સુખીહોય
તે જરાવારમાં દુઃખી થઈ જાયછે, અને માયાપુંજ ઈજત આ-
બર જતી રહેછે; તેમ ગરીબ હોય તે જો પૈસાદાર બને છે, તો
જોખોસ્વામી કેહેછે કે એ બધી માયાનાજ લીલા સમજવી (૩)
વિષયલક વારમાં પૈસાટકો (જે જોઈએ તે) આવી મળેછે. ને
જીવ જાણે કે એ બધાનો માત્રીક હું છર્જી (હું ભાગવીશ); જેમ
વરઘોડામાં ઘણા સામેલા મળેછે, તે જરાવારમાં સૌસૌને ટુકા-
ણે થઈ જાયછે; આતાં જેમ આંડ અને ચાલતાં રેત ફળેત
કરેછે તે માત્રક માયા પણ ફળેત કરેછે એમ અખો ભગવ
કહેછે. (આંડ બહુ ખાધી હોય તો તેથી લોહી બગડીને ગર-
મી ફરેછે, અને રેતાળ જમીન ઉપર ચાલવાથી એટલો થાક
લાગે છે કે અધવચ બેસી જવું પડેછે) (૪).

હલંક માણસ તે વધારે ભણ્યો, ને લાડકણી બહારોને છો-
કરો અવતર્યા; મરતાનો ગોષ્ઠો તે ચોમાસામાં ન ફકરો કર્યો (લી-
લું ઘાસ ખાઈને મતખાલો ખાવો). ને કરડકણા કુતરાને હરખાયુ
લાગ્યું તેમજ વાંદરો એ જ્યારે દારૂ પીએ, ત્યારે અખો સ્વામી કે-
હેછે કે એ માંચોથી ડહોં બીહીતાં હોય તો બમણા બીએ. (૫)

પાઠ ૧૧ મો.
 મગર(ના)નદી કે દરિ-
 આમાં રહેનારું મો-
 ડું જનવર.
 અદ્ભુત(વિ) અજાએ
 તાપ(ના)ગરમી. [ખ.
 ગરોળી(ના)ધોલોડી.
 વેત(ના)ખીલસ.
 બોંગડાં(ના)જડા પડ
 કાર(ના) ચીરો.
 તીણ(વિ)અણીવાળા.
 મગરી (ના) મગરની
 માદા.
 સેવાય(કિ)હુંકાળાથાય,
 મિસર (ના) એક્રિકા
 ખંડમાં શેહેરેછે.
 ધંક્યુમન(ના) ઝીણું
 જીવડાં.
 ખોળી (ક) શોધી.
 અખરદાર(વિ) હેંચિ-
 આર.
 પૂજ (ના) સેવા.
 માર્ગ (ના) રસ્તો.
 સૈકડો (વિ)હજારો,સો
 પાઠ ૧૨ મો.
 ભગત(ના)ભક્તિ કરે-

નારો માણસ.
 બાધી (ના) રોગ.
 સ્થિર(વિ) હાલે ચાલે
 નહીં તે.
 સરૂલ (વિ) કોહિલો.
 તલપ (ના) ડાકું.
 ગસડી (ક) તાણી.
 મુડદાં(ના) મરીગયલા
 માણસ.
 દુર્ગંધ(ના)અરામવાસ
 મરકી (ના) મરવાનો
 રોળ.
 મૂરખ (વિ) એવકુક.
 ખુશખોદાર (વિ) સુગં-
 ધવાળા.
 ભાતભાતના(વિ)તરેહ
 તરેહના.
 પ્રસાદ (ના) મોખ્ખું
 ખાવાનું.
 ધરાવતા(કિ) ખાવાને
 મૂકતા.
 ભાજન(ના) જંખાનું.
 મસ્ત (વિ) જખરા.
 પાળ (ના) કોરણ,
 જળજવા(કિ) સાચવી
 રાખવા.

બરણપોષણ(ના)ગુજ-
 રાન.
 પાઠ ૧૩ મો.
 ખરછી(ના)બાલાજી
 હથિઆર.
 રંદો (ના) લાકડાંસાક
 કરવાનું હથિઆર.
 આરી(ના) વેડેવારનું
 દાંતાવાળું હથિઆર
 ઝાનગર(ના)હથિઆર
 સખત(વિ) મજબુત.
 સાધારણ(વિ) રોજવ-
 પરાતાં.
 ગજવંદ (ના) પોલાદ.
 પોલાદ(ના) ખરું લોટું
 મેર (ના) ખાણુ.
 બકી (ના) દેવતાનો
 મોટો સુતો.
 ઠાઠી(વિ)હંડી
 ઉધાડેછે (કિ) ખુલ્લી
 કરેછે.
 પાઠ ૧૪ મો.
 સ્થિતરથાપક(વિ)કેઈ
 યોજને વાળીએ કે,
 મરડીએ તોપણ તે
 પછી હતી તેવી થઈ

જ્ય એવો પદાર્થ.
માં જે ગુણ તે.
તપાવીને(કૃ) ગરમ કરીને.

ઘેરો આસમાની (વિ) ભુરો.

શામળો (વિ) કાળો.
આપ (ના) ચળકાટ.

ટીપીને(કૃ)સાંધુ કરીને
ખરડ(વિ)સેહેલથીમાં-

ગી જાય તે.
પદાર્થ(ના)ચીજ;વસ્તુ.

પાઠ ૧૫ મો.
અંધીવાન(ના) કેદી.

ધતરાજી(ના)ગેર મેહેર.
ખાની.

આસાર(ના)પોહોળાઈ
ચિત્તારાં (ના) ભરોસો.

સમાગમ(ના)સોખત.
દારોગો(ના)કેદ આનાનો

ઉપરી.
ખાકું (ના) મોઢું કાણું.

પારસ (ના) ક્રાસનું
મોઢું થેહેર.

અંધીખાનું (ના) કેદ
ખાનું.

કેદ (વિ)પરેજ.

કેદી (ના)મંધીવાન.

કોટડી (ના) નાનીઓ.
રડી.

સોખત(ના) સંગત.

અકળાષ્ટો(કિ)ગભરાયો
ફાટ (ના) ચીરો.

ખાપજી કરોને=ઘણા
હેતથી.

પાઠ ૧૬ મો.

ડોળ (ના)ભપકો.

હિમાયતી (ના) વાલી
દિમ્મત આપનાર.

સ્વાદ(વિ)લેહેજતદાર.
હળી(ક) મળી.

દેખાયો(કિ)જણાયો.

જીગતિ (ના) નદખીર.

મોકળેમને=ખીકવગર;
ખુલ્લે દીક્ષે.

ધધીને (કૃ) દોડીને.

પાધરી(અ) તુરતજ.

ખચાખચ(ના)તણા
તાણું.

રાવ(ના)કરીઆદ;દાદ

ટેકીને (કૃ) ટેકોદબને.

મનસુખો(ના)વિચાર.

માદા (ના) અધરી.

લાજ (ના) ચરમ.

કુદકો (ના) છલંગ.

રેમૂજ (ના) ગમત.

વીસરી (કૃ) ભુલી.

પાઠ ૧૭ મો.

સુગ (ના) ઓકારી.

એકાંત (વિ) એખલા.

સારાંથ (ના)ટુંકી મત.

ભખ્મ; ટુંક સાર.

નર્ચા(વિ) ખીલકુલ.

રીઝવવું(કિ) ખુશ કરે-
વું.

હાડછેડ(ના)તિરસ્કાર
વિખેગ(ના) જીદા પ-

ડવું.
હીજરાવું(કિ)ફુભાવું.

દીલગીર રહેવું.

રહેતે રહેતે (અ) ધીમે
ધીમે.

અઠવાડીઝી(ના) આઠ
દાહાડા.

પખવાડીઝી(ના) પંદર
દાહાડા.

રકાખી (ના) નાની
યાળી.

ગંદિ(ના)ખે છ.
 પીરસીને (કૃ) મૂકીને.
 ગમત (ના) રમૂઝ.
 ટાઢક (ના) ઠંડક.
 મરજી (ના) મરજી.
 સંસાર (ના) કુનિઆ.
 નિરાંત (ના) ચેત.
 મોજ (ના) મઝા.
 ઝાઝા (વિ) ધણા.
 વેગળેની(અ)આધેની.
 પેકિપોત(વિ) મોટેસાદિ.
 રોયો (કિ) રડ્યો.
 સોમતા (ના) સાથી.
 વાસ(ના) રહેઠાણ.
 પાઠ ૧૮ મો.
 સામાન (ના)ચોળે.
 હથિઆર(ના)આતર
 વણુંત (ના) વિસ્તાર.
 પાસું (ના) પાશુ.
 લાલચોળ (વિ) રાતું
 રાતું.
 લાટો(ના) ધાતુનો દા.
 ખવામો સીકંળે.
 કારખાનાં (ના) જુદાં
 જુદાંજુદાંનાંકાણાં
 રસ કરે.

સંભાળ(ના)ખમરદારી
 જરૂર (ના)અગત્ય.
 મૂલ (ના) કિંમત.
 આપદાર(વિ)અળકતી
 પાઠ ૧૯ મો.
 સરાણ (ના)હથિઆરો
 ને ધાર કાઢવાનુંગોળ
 ચક્રર.
 છીણી(ના)ધાતુ કાપ-
 વાનું હથિઆર.
 રેતરડી (ના) કાનસ.
 કરવત(ના)પેહરી કા-
 ઢવાનું હથિઆર.
 કટારી (ના)કટાર; ધો-
 આને મારવાનું હ-
 થિઆર.
 પાળીઆ(ના)ચપ્પુઆ
 ગણતરી(ના)હિસાબ.
 કારીગરી(ના)કાસબ.
 અળકતું(વિ)નેજ કરતું
 કોથ (ના) નરાજ.
 પાઠ ૨૦ મો.
 ભરૂચ(ના)યુજરાનમાં
 નર્મદા નદી ઉપરજે-
 હેર છે.
 મરામત(ના)સમારવું.

પનો (ના) પેહોળાઈ.
 નર્મદા (ના) રેવાનદી.
 આજુબાજુ(અ)આ
 સેપાસે.
 કોથ (ના) ગાઉ.
 રળિઆમણું (વિ)શા-
 ભાવતું.
 મજબુત(વિ)જોરાવર.
 પાધડીપને(ના) પાધ-
 ડીના પના જેવું,
 એટલેપાધડી લંખા-
 ણુમાંધણીને પેહો-
 લાણુમાં ટુંકી તેવું;
 ધેરાવો(ના) કરતોધેર.
 શુમારે (અ) આસરે.
 મુશ્કેલી(ના)અડચણ.
 ઢોળાવ (ના) ઢોળાવો.
 ઊંચો ઢળતો ટેકરો.
 સાહુકાર(ના)પેસાવા-
 જોઆખરદારઅહરથ
 હવેલી(ના)ઊંચો આ-
 ધણીનું ધર.
 જાસ્તી(વિ)વધારે.
 પ્રથમ(અ)પેહલાં.
 દાડા(ના)વળીઆં.
 પાઠ ૨૧ મો.

લોહ્યું(કિ)કપાસમાંથી
 કપાસીઆ તથા રૂ
 જીકુ પાડવું તે.
 અદાલત(ના) ઈનસાફ
 કરવાનું ટુકાણું.
 અવસ્થા(ના) હાલત.
 મ્યુનિસિપલ(વિ) શેહેર
 સુધારાની.
 કમિટી(ના) આતું; મં-
 ડળી.
 સુતરાઉ(વિ) સુતરનું.
 કાપડ(ના)કપડ.
 રોજ(ના)રોજગાર.
 વિલાયતી(વિ) વિલાય
 તમાં બનેલું.
 વણકર(ના) સાળવી.
 લાચાર(વિ)ગરીબ.
 વરાળ(ના)પાફ.
 કંપની(ના)ભાગીદારો-
 ની મંડળી.
 ઠામઠામ(ના) બધે ટે
 કાણે.
 સસ્તાં(વિ)સોંધાં.
 ઘટારત (વિ) લાયક.
 એકીવારે (વિ) ઘણાં;
 જથ્થાબંધ.

પાઠ ૨૨ મો.
 રમૂજ (વિ)ખુશ લાગે
 એવી.
 વિદ્વાન (ના) ભણેલો
 માણસ; પંડિત.
 પેડુ(ના) પેટઆગળની
 જગો.
 અચરુ(ના) નવાઈ.
 વાળવું (કિ) મરડવું.
 પોત (ના) કુમાસ.
 નાજીક(વિ)કોમળ.
 ઘટ (વિ) જાપરી.
 પતંગીઝી (ના) ઉડવું
 જીવડું.
 અકચકીત(વિ)ચળકતો
 પોપણ (ના) ગુજરાત.
 રેશમ (ના) હીર.
 કોહલી(વિ)સજેલી.
 પાઠ ૨૩ મો
 દયા (ના) એહેર.
 મદાંધ (વિ) અહંકાર
 માં આંધળા.
 ઇશ (ના) પ્રભુ.
 અવયવ(ના) શરોરના
 ભાગો.
 ઉદાર(વિ)સખી.

ચર્જું(ના)પગ.
 પ્રયત્ન(ના)એહેનત.
 પીડા(ના)કુઃખ.
 પીડાય(કિ)કુઃખીથાય.
 પિંડના(ના) આત્મા.
 આપડો(વિ) બિચારો.
 જીવ(ના)પ્રાણી.
 રમ્યાં (કિ) બનાવ્યાં
 જગીર (વિ) જરાક.
 અધિક (વિ) વધારે.
 ખીક (ના) ડર.
 ઉર (ના) દિલ.
 ધરો (કિ) પકડો.
 ધોઆ (અ) ધસીને.
 ધારોને (કુ) તાકીને.
 ખુશી (વિ) મગન.
 મિત્ર (ના) દોસ્તદાર.
 ધાત (ના)હત્યામારવું
 વિશેષ (વિ) વધારે.
 વર્ણવો(કિ) વિસ્તારો.
 વખાણીને(કુ)ચડાવીને
 બતાવનારે (ના) પેદા
 કરનાર.
 મજેલ (કુ) મજેલો.
 ખાર (ના) હેત.
 દીધેલ (કુ) દીધેલા.

ગજ્જુ(ના)શક્તિ.
ભાર(ના)ખાળો.
વેદના(ના)દુઃખ.
કર(વિ)ધાનકી.
કર્મ(ના)કામ.

પિછાણીને(કૃ)જાણીને
અધર્મ(વિ)ખોટું.
જંતુ(ના)જીવડાં.
પાય(ના)પગ.
પરોત્તી(કૃ)ગ્રામી.

એલ(ના)રમત.
ખોડીને(કૃ)ખોડો કરી-
ને.
નિશાન(ના)એધાણી.
વિનાશ(ના)નાશ.

(કવિતાની સમજૂતિ). (૨).

જ્યુઓ કે દુઃખે કરીને જેમ આપણા શરીરનો આત્મા-
દુઃખી થાયછે; તેમજ બિચારા પ્રાણી (પશુ)ને દુઃખી કર્યાથી
તે પણ દુઃખી થાયછે:—તમે અહંકારથી આપણા (છાકિલા)
થઈને જરૂર તે પશુ જાણીને તેને મારતા નહીં;—અરે ભાઈઓ
મનમાં જરા મેદર લાવો ને પ્રાણીને દુઃખ ના દેઓ. (૧).

જ્યુઓ કે ધૃત્વરે આપણા શરીરના સંઘળા ભાગો બનાવ્યા
છે; અને તમો હજારો ઉપાય કરશો પણ તેમાંનો એક પણ
ભાગ તમારાથી બનવાનો નથી;—તે માટે વિચાર કરી મનમાં
જરા વધારે ડર લાવીને;—અરે ભાઈઓ મનમાં જરા (૨).

બિચારાં પશુને અનાય જાણીને ધસીને તેની પગ ના પ-
કડો, કે તેને પગ ના મારો;—ને કોઈ જીવ કે પશુને મારીને

અચિત્ત તમે મનમાં ખુશી થશો નહીં;—મારવાની વાત વખાણીને
તેને ઘણી લાંબી ચરચાવો નહીં; અરે ભાઈઓ મનમાં જરા (૩)

આપણો ને તેનો (પશુ) મોં બનાવનાર એકજ ધૃત્વર છે;
તેમ તેની ઉદારતાનો ખાર તેને પણ મળેલી છે; પરમધરનું
આપેલું સુખ ભોગવતો મનથી તે દુર્ધા કર્યા કરેછે;—અરે
ભાઈઓ મનમાં જરા (૪)

પશુના બળ ઉપરાંત જોળો બરીને તેને કેમ માર મારીએ
ને તે બિચારાને જે દુઃખ થાયછે તેનો મનમાં જરા વિચાર

કરીએ;—કંઈ પણ ધાતકી કામ પાપનું જાણાને તે કરો ન-
હી—અરે બાહ્યો મનમાં જરાં (૫).

જીવડાના પગ પાંખ તોડી જે ખોટું અધર્મ કામ કરે;—
તે તેનો પગ ખોડો કરી શણમાં ઘોમી ખરાબ કામ બનાવે,—
પછી નિશાન મૂકી તીરે મારીને તેનો નાશ કરે; અરે બાહ્યો
મનમાં જરા મહેર લાવો (૬).

પાઠ ૨૪ મો.
હંકુરતાન (ના) એશિ
યા ખંડની દક્ષિણે
દેશ છે.
તણ ખૂણીઆ(વિ)ત-
ણ ખૂણા જેવો.
અગ્નિ(ના) દક્ષિણ ને
પૂર્વે વચ્ચેની દિશા.
નૈરત્ય(ના) દક્ષિણ ને પ
શ્ચિમ વચ્ચેની દિશા
કોણ(ના) ખૂણો.
હર(ના) મર્યાદા.
મુસાફરો(ના) દેશ દેશ
કરનારા.
વિકટ(વિ) મયંકાર.
કુંચરા(ના) મોટા ઝંચા
ટેકરા.
પાહાડી(વિ) કુંચરા કું-
ચરાવાળા.

લડવૈય(વિ)મડાધખોર
સદા(અ)રોજ.
ખરફ(ના) ટાઢથી ઠરી
ગયલું પાણી.
ઝાડી (ના) ઝાડો એક
બીજા સાથે આવીને
ચુકા જેવું બનેલું તે.
ઝાંખરાં(ના)કાંટાવાળી
શખો.
રસાળ(વિ) ફળદ્રુપ.
મેદાન(ના)એટી ખૂણી
જગો.
ફલાદી=ફળ વગેરે.
પૂર(ના) પાણીનું ચઢવું.
જળ(ના)પાણી.
ડાંગર(ના)ભાત.
ખારડો(ના)ખાડો.
નાવડાં(ના)હોડકાં.
સીમાડો(ના)હદ.

અસલી(વિ) જૂના.
પાઠ ૨૫ મો.
કરિગાણું(ના)વસાણું.
કાચું(વિ)સરસ.
કસ(ના)રસ.
બાણીકું(ના)માણી.
તળેટી(ના)તળીજી.
નીપજ(ના)પાક;પેદાશ
લલચાઈ(ફ)તોબાઈ.
પરમુતક (ના) પારેકો
દેશ.
ચિત્તા (ના) વાધ જેવું
જનવર.
નિપજે(ફિ) પાકે.
વનસ્પતિ(ના) લીલોત-
રી.
નાતો(ના)જનો.
તડ(ના)કકડા;બાગ.
બાયડી(ના)મધરી.

ચાલ(ના)ધારો.
 પાઠ ૨૬ મો.
 ધતિહાસ(ના) તવારી-
 અઃ આગત્તા રાગ-
 ઓની વારતા.
 પદવી(ના)ઓદો.
 હકુમત(ના)હાકમો.
 વહીવટદાર(ના)વહીવટ
 કરનાર.
 વજો(ના)કર.
 જકાત(ના)દાણ.
 વસવાયાં(ના)આબીને
 વસેલા. (મુથાર, ૬-
 રજી પોલી વગેરે)
 વેઠ(ના)વૈતઠું, મળુરી.
 કુળ(ના)વંશ.
 કાષદા(ના)ધારા.
 જયા(ના)ટોળાં.
 બવહાર(ના)આપલેનો
 સંબંધ.
 બળવાન(ના)ખેરાવર.
 શુરો(વિ)માહાદુર.
 શુર(ના)માહાદુરી.
 સંબંધી(અ)વિશે.
 સલાહ(ના)વિચાર.
 બંદોબસ્ત(ના)ગોઠવણ

કિતરતા(વિ)હલકા.
 અધિકારી(ના)ઓધે
 દાર.
 વસુલ(વિ)જમે.
 પ્રભ(ના)રૈયત.
 ધનસાફ(ના)ચુકાદો.
 ખુત(ના)હથિઆરવતી
 કે જેર દીધાથી કોઈ
 ને મારી નાખ્યું તે.
 શુળી(ના)ફાંસી.
 કાંડા(ના)હથતા પોં.
 હાંચા.
 ગુન્હો(ના)તક્સીર.
 માલમિલકત(ના)મા-
 લમતા.
 ધર્મદાન(ના)ખેરાત.
 નરકે(ના)ખહનમ.
 ધનસાફી(વિ)વાજબી
 રહે ચાલનારા.
 બિદ્યાવાન(વિ)બહોલા.
 પાઠ ૨૭ મો.
 સાજવાળા(ના)સામાન
 વાળા.
 પડાવ(ના)મુકામ.
 હકિમ(ના)સરકાર.
 દોલત(ના)પૈસો.

વારતેહેવાર(ના) સારે
 ટાણે.
 કસબી(વિ)હુતરવાળા
 રાજદરબારે(ના)રાજ-
 સભાએ.
 સોનેરી(વિ)પોનાના,
 ડોલી(ક)ખલો.
 રથ (ના) પૈડા વાળી
 ગાડી. [ખા.
 પીછાખાં(વિ) પીછાંવા-
 મોહ(ના)મોહિણી.
 ફોજ(ના)લસ્કર.
 આયમણાં(વિ) પશ્ચિ-
 મ તરફના.
 હુમલો(ના)ચઢાઈ.
 એકદમ (અ)તુરત.
 શાણી(વિ)ડાહો.
 મોટાઈ(ના)માનશોખા
 કળા(ના)યુક્તિ.
 રાજ્યનિતિ(ના)ખરા-
 ખર રીતસરે રાજ
 ચલાવ્યું તે.
 પાઠ ૨૮ મો.
 ફેલાવો (ના) પથરાઈ
 જવું.
 છેવાડે(અ) આધે.

એતી(ના)જમીન એ-
 ડવાનું કામ.
 ગુજરાન(ના)ગુજારો.
 ઝટ(અ)ગુરત.
 બળ(ના)ગોર.
 કેડો(ના)પીઝો; પૂડ.
 ગ્રંથો(ના)ચોપડીઓ.
 કુણ(ના)મગવાન.
 દ્વારિકા(ના)ગુજરાતની
 પશ્ચિમે જવાનું
 ધામ છે.
 રાજધાન(ના) રાજ-
 ગાદીનું શહેર.
 બુદ્ધ(ના) એક જાતનો
 ધર્મ.
 મહિમા(ના) મોટાઈ,
 પ્રતાપ.
 પાઠ ૨૯ મો.
 પરાક્રમી(વિ)મારે કા-
 મના કરનારા.
 અજીત(વિ) ક્રોધથી
 જીતાય નહીં તે.
 ગાંજ્યો(કૃ) હર્ષો.
 મેંવત(ના) વિક્રમનો
 સન.
 દેવગતિ(ના) ધધરી

શકિત.
 શક(ના) વરસ; સન.
 વિક્રમાજીત = વિક્રમ
 કાંઈથી જીતાય નહીં
 તે.
 ખંડિએર(ના)ધર, અ-
 મલા પડી ગયલાતેના
 ખુલી જમીન.
 લગોલગ(અ) પાસેજ.
 ધરતી(ના)જમીન.
 વસ્થા(કિ)રહ્યા.
 સંસ્થાન(ના)રાજ્યો-
 ના વસાવેલા નાના
 ખંડિઆ મૂલક.
 ફતહએ(ના)રા જ્યની
 ગાદી પર બેઠેલો
 મોટો ભાઈ.
 કન્યા(ના)કુવારી છો-
 કરી.
 સમય(ના)વખત.
 જંગલી(વિ)વગરબુધ-
 રેલો.
 ગણતી(ના)લેખુ; હિ-
 સામ.
 દેવયોગ(ના)ધધરો અ-
 નાવ.

પાઠ ૩૦ મો.
 વૈભવ(ના)સુખ.
 કવિતારૂપ(ના)પદ્યમાં.
 નાટક(ના)નાચવાવગેરે
 ના એલનો તમાશો.
 દેવગથાન(ના)દેહેરાં;
 મંદિર.
 બંધન(ના)અટકાવ,
 કાયદો.
 નાચ(ના)નૃત્ય.
 કીર્તિ(ના)આગર; પં-
 કાવું તે.
 દેશોદેશ(ના)અથે મૂલક.
 ફેલાઈ(કિ)પથરાઈ.
 ડાહ્યાપણ(ના)ચતુરાર્થ
 કસબી(વિ)હુબરવાળા
 મનુ(ના) હિંદુ શાસ્ત્રનો
 કાયદા બાંધનારો.
 માહાભારત(ના)જેમાં
 ભારતની કથા છે તે,
 ચોપડી.
 રામાયણ(ના)જેમાં
 રામની કથા છે તે
 ચોપડી.
 પુસ્તક(ના)ચોપડી.
 પેસાદાર(વિ)તાલેવંત.

સદશુણ(ના)સારાઆ-
ચરણ.

શોભા(ના)દેખાવ.

પાડપાકોથી(ના) પાસે-
ના ધરના રહેનારા.

દાન(ના)નજર;નિષ્ઠા
સાક(નિ)પાક;અપ્પા
વાસવાની(ક) દેવાની.

લેખપત્ર(ના)કાગળપર
દસ્તાવેજ.

પરાયો(વિ)પારકો.

તકાવતું(કિ) ધારી રે-
હેતું.

કરજ(ના)રેવું.

જમણવાર (ના) વરો,
ખરચ.

વાવરી(ક)ખરચો.

સ્ત્રીઓ(ના)માયડીઓ

છૂટ(ના)રજ.

પાઠ ૩૧ મો.

નુકસાન(ના)હાણી.

નાતો(ના)જતો.

ઉદ્ધમ(ના)વેપાર.

અટકાવ(ના)અડચણ

સ્થાવર(વિ) જમીનને

અગતી;જે ખસે અ-

થવા ઉપડે નહીં એ-

વી મિલકતનું નામ.

મિલકત(ના) માલમતા.

વારસો(ના)વારસને જે

મિલકત મળે છે તે.

વહેંચે(ક)માગ પાડો.

મિલકતદાર(વિ)મિલક

તવાળો.

હિરસા(ના)માગ.

વંશના(ના)કુટુંબના.

અવસ્થા(ના)હાલત.

તવંગર(વિ)પેસાદાર.

હિંમત(ના)છાતી.

દોલત (ના) માલમતા,

પેસો વગેરે.

રોકાયું(કિ)થેરાવું.

શ્રાધ(ના)તપાસ.

પરવાર(ના)કુરસદ.

કળા(ના)હુજર.

ખચરદાર(વિ) હાંશિ-

આર.

મોટાઈ(ના)ખપકો.

દાખલ(વિ)સામેલ.

પાઠ ૩૨ મો.

અગર(ના) મીઠું પાકે-

છે તે જગ્યા.

લૂણ(ના)મીઠું.

ગચ્ચોઆં(ના)મોટાં ઘે-

કલાં.

પાહાણા(ના)પથરા.

જગતર્વા(ના)જગતનો

પેદા કરનાર. ઇશ્વર.

મે તૃતીયાંશ(વિ) ત્રણ

બાગ કરેલા તેમાંના

મે બાગ.

મહાસાગર (ના) મોટા

સમુદ્ર (પૃથ્વીપર એ-

વા પાંચ છે).

ભંડાર(ના)વખાર.

અધરું(વિ)મુશીખત.

ઝરણાના ધીમે ધીમે

પાણી વહે તે.

કકડીને(કૃ)સખત.

ધ્યારડો(ના)ખાડો.

મેલ(ના)કચરો.

પારદર્શક(વિ) જેમાંથી

આરપાર જોવાયતે.

છાંટી(કૃ)એલવી.

વખારો(ના)માલ બર-

વાનું કેકાણું.

પાઠ ૩૩ મો.

તીર્થ(ના) નદી કાંઠાની

પવિત્ર જગ્યા.
 ધોધવાં(ના)મોટાધોધ.
 સરોવર (ના) મોટું ત
 ખાવ.
 સ્થિર (વિ) હાલિ ચાલે
 નહીં તે.
 ઘેરાયો(ના)ફરતો ઘેર.
 ઉગમણ(ના)પૂર્વ દિશા
 ઝરો(ના)પાણી વેહેવા
 નું ટેકાણું.
 ફુંડ (ના) છોથી ખાંધી
 લીધેલું નાના તળા-
 વ જેવું.
 કુટ(ના)સુથારી આડ-
 ધો ગજ.
 બય(ના)ખીક.
 હમારત(ના)ઝંઝી ખાં-
 ધણીનાં ધર.
 ખંડેર(ના) પડી ગયલી
 જમીન, અમલા વ-
 ગેરે.
 થર(ના)પડ.
 દર વરસે=અકેકવરસે
 પેદાશ(ના)ઉત્પન્ન.
 પાઠ ૩૪ મો.
 બલાધ(ના)સાલસાધ

ધમકી(ના)ધુરકી.
 ખળાત્કાર (ના) જોર
 જીલમ.
 ઉમંગ(ના)ઉમેદ.
 કઠોર(વિ)જળજર.
 અણુગમે(ના)નાખુશી
 માએનો(ના)અર્થ.
 ખરોખરીઆ(ના)સર-
 આ.
 એકાદુ(વિ)એક; કોઈ-
 પણ.
 જોરજીલમ(ના)જળ-
 રાધ; જળર જરતી.
 ઇચ્છા(ના)મરજી.
 નાખુશી(ના)દલગીરી.
 મન(ના)દિલ; ચિત્ત.
 વેર(ના)અદાવત; ખાર
 જોષએ તેવું(વિ)મનને
 ગમે તેવું.
 ફેર(ના)તફાવત.
 રૂપ(ના) આકાર.
 વિનતી(ના)નરમાશયી
 કેહેવું તે.
 અસર(ના)ઝાગણી.
 નરમાસ(ના)નમનવાઈ
 ફુઆય(કિ)ફુબાય.

પાઠ ૩૫ મો.
 સુવાક્ય(ના) સાહે વ-
 ચન.
 કુવાક્ય (ના) નહાઈ વ-
 ચન.
 રનેહ(ના)હેત; પ્રીત.
 સદૈવ(અ) હમેશાં.
 વાવે(કિ)યાય.
 કલેશ(ના)કંકાસ.
 હમશ(અ)રોજ.
 નાવે(કિ)યાય.
 વિવેક(ના)સલુકાઈ.
 યાર(અ)આ; આબાઈ
 ઉચાર(કિ)બાલ.
 વાણી(ના) વેણ; શબ્દ.
 વિશ્વ(ના)જગત.
 કાર્તી(ના)આખર.
 પડેચડે(કિ) પડતી ચ-
 ઢતી યાય.
 પ્રજા(ના)રૈયત.
 ધૂડ(ના)ધૂવડ પક્ષી.
 ખુરી(વિ)ખરાખ.
 ખુરાઈ(ના)વેર.
 રાજકુમાર(ના)રાજાનો
 હોકરો.
 અમુલ્ય(વિ)જેની કિ-

મ્મત યદ શકે નહી તે.	હાણી(ના)નુસાન.	બડાકો(ના)મોટો અ.
માનવી(ના)માણસ.	કરા(ના) એક જાતનો અપ્પુ.	વાળો.
વેણુ(ના)શબ્દ; સુકન.	છેદ(ના)કાણું; છિદ્ર.	હડાકો(ના)અવાજ.
મૂઠ્યું(કિ)મોઢ્યા.	સૂઝે (કિ) જણાય.	વદો(કિ)મોલો.
વિમાસશો(કિ)પસ્તાશો.	રૂઝે(કિ)આરામ થાય.	વણુશો(કિ)મગડશો.
		બારેતોલ(ના)બારવફરે

(કવિતાની સમજૂતી.) (૩).

સાંઝે વાક્ય બોલવાથી સદાકાળ હેત પ્રીત વધે; નહાંઝે વાક્ય બોલવાથી નિરંતર કજીઆ કુંકાસ થયા કરે; માટે અરે બાઈ મનમાં જરા સલુકાઈ આણીને જે શબ્દ બોલો તે વિચારીને બોલો. (૧).

સાંઝે વાક્ય બોલવાથી બધી દુનિઆ વપ્પાણે; નહાંઝે વાક્ય બોલવાથી કોઈ આપણી આખર જાણે નહી; માણસની પડતી અડતી (પૈસાની) થાય છે તે જીભ વડેજ; માટે જે શબ્દ બોલો. (૨).

જીઆ કે રૈયત પોપટ ઘેર પાળેછે; ને માળામાં ચેનથી ઘૂડ પક્ષી સુધં શકતું નથી (લોકો તેને પથરા મારેછે); બોલવાનું કારણ એવુંજ સમજીને, જે શબ્દ બોલો (૩).

બાઈ તું સારા બોલ બોલીને લોકોમાં નેકી (કીર્તિ) મેળવ કેમકે નહારી જીભે લોકો નહારા શબ્દ પણ બોલેછે; પછી ગરીબ હાથ કે રાજના હોકરાની રાણી હાથ પણ જે શબ્દ. (૪).

સાંઝે વેણુ બોલવાથી દુધનું દહીં, ધી સૌ યશ એટલે (કોઈ કામ નહી કરતું હશે તે કરશે); ને જેની કિમ્મત ઘણી બેસતી હશે તે સેહેજમાં આવશે; નહાંઝે વચન બોલવાથી કોઈ પળીબારપણુ પાણી પાવ નહી (બારણે ઉભા ન રાખે), માટે જે શબ્દ બોલો. (૫)

અરે માણસ મોહારથી ને શબ્દ બોલ્યા, તે નેમ થુંકેલું ફરીથી ગજાતું નથી તેમ (બોલેલું ફરાતું નથી); પછી એવું નુકસાન વડીને પરતાશે; માટે ને શબ્દ બોલો (૫).

છરીથી કપાયલું હોય તેનો ઇલાજ માલમ પડે; પણ નહારો વાક્યતા કાપને કદી રૂઝ આવે નહીં (તે બોલ મન-માંથી ખસે નહીં); કાચની કાંઠી કાણી હોય તે કદી સંધાતી નથી; માટે ને શબ્દ બોલો (૭).

સારો કે નહારો તોપનો ભડાકો. તે હવામાં જોરમાથી દોડ્યો જાય છે; હવે બોલો તેને કેમ ખેંચાને અટકાવી રાખી શકાય; માટે ને શબ્દ બોલો (૮).

તમે વિચારી શબ્દ બોલો, તમારું કામ કદી અગડશે નહીં; દુનિઆમાં ભારે વફર, તો સારા લોકો રાખે છે, એમ દલપતરામ કવિ કેહેછે. (૯).

પાઠ ૩૬ મો.
વાદ(ના)તકરાર.
વટેમાર્ગ(ના)રસ્તે જતો
મુસાફર; પંથી.
અળ(ના)જોર.
જાઓ(વિ)જોરાવર.
તપીગયા(કિ)ગુસ્સેયઠ
ગયા.
વામા(વિ)ડુંડા.
અજમાવો(કિ)વાપરો,
ચલાવો.
ઉતરાવે(કિ)કહડાવે.

અળવાન(વિ)જોરાવર.
વાતારોટું(ના) પવનનું
જોરથી વાવું.
લપેટતો(કિ)ચિટાળતો.
વળ્યું(કિ)ફાળ્યું.
અમેડી(કુ)આધા કરી
તપો(કિ)ગરમ થયો.
અફારો(ના)પસીનો.
અંતે(અ) છેલ્લે; આ-
ખરે.
સહેવાયો(કિ)અમાયો.
છાયા(ના)શીંગો.

આકળા(વિ)ગાભરા.
નેડીકોઢેલી(કુ) અના-
વટની.
શીખામણ(ના)બોધ.
મારફાડ(ના)મખતાઈ
જોર કરવું તે.
પાઠ ૩૭ મો.
અસાન(ના) પોતાની
મળે ને શીખવું તે.
તર્કશક્તિ(ના) વિચાર
અળ.
મરડી(ના)ખંપડી; ડા-

પરી.
 રાંડો(ના) નાનું દર.
 સમજૂ(કિ)ધ્યાનમાં
 આવશે.
 લાડુ(ના) લાડવો.
 ગળ્યો(વિ) મીઠો.
 ટેકો(ના) આધાર;મજ
 બૂતી.
 ભારે(ના) ખામી.
 ભંગલી(વિ)મેવકુક.
 મેળવી(કૃ)સરેઆવી
 કડાકૂટ(ના)ખટખટ.
 ગુમાવે(કિ)ગુળરે.
 ભેદ(ના)તદ્વાવતજ્યુ-
 દાઈ.
 ખોરેક(ના)હમ્મશાં
 ખાવાનોપદાર્થ.
 સંધરવા(કૃ)એકકુકરવા
 કોઠાર(ના)અનાજભ
 રીમૂકવાનોખજનો
 ખીવરે(ના)એકજાત.
 નાંસસલાં.
 ધાન(ના)અનાજ.
 સંધરો(ના)રાખીમૂકે-
 લુંતે.

ખાઠ ૩૯ મો.

સોચના(ના)ફિકર.
 વાદવિવાદ(ના)ચકચા
 બ;ચોખાચોખ.
 વેકુ(ના)વેઢેઢેવો.
 પ્રેરના(ના)અંગસાન
 ઉદાસ(વિ)દલગીર.
 મેડોળ(ના)પરાખઆ
 કારનું.
 તકરાર(ના)વાંધો;જીદ
 મંડળી(ના)ટોળી.
 વેદ(ના)વેકુકરનાર.
 મંદવાડ(ના)ખીમારી
 ઓસડ(ના)દવા.
 ગુંચવણ(ના)ગુંચવાડો
 ઠોકરે(ના)ખતા.
 નકામી(વિ)ફેકટ.
 વધારો(ના)ઉમેરો.
 મનુષ્ય(ના)માણસ.
 કસર(ના)ખામી.
 કમ(વિ)ઓછો.
 તર્ક(ના)ખ્યાલ.
 ચૂક(ના)નાનીભૂત.
 ધીરજ(ના)હિમ્મત.
 ઉદ્યોગ(ના)મહેનત.
 ભીંત(ના)બુટારાભોઠો
 મહેલ(ના)રાજનોરે-

હેવાનોમૂકામ.
 ભક્તિ(ના)ઈશ્વરનુંભ-
 જન.
 ઉતરતી(વિ)હલકી.
 પંક્તિ(ના)જાતિ;વર્ગ
 ઉત્તમ(વિ)મોટો.
 પાઠ ૩૯ મો.
 મગજ(ના)ખોપરીની
 અંદરનોભાગ.
 કોરેમલી(કૃ)પડતી
 મેલી.
 રચના(ના)ગોઠવણ.
 વચ્ચોવચ્ચ(અ)વચ-
 ગાળે.
 ટારે(વિ)દેશીઆર.
 કરોળિઓ(ના)જાળા-
 માંરેહેનારજીવડો.
 ઓપગાં(ના)ચારેપગ-
 વાળાંપથુ.
 નહેર(ના)તખોરીઆ.
 માફક(વિ)અનુકુળ.
 કૂંપાળુ(વિ)દયાળુ.
 ડોક(ના)ગરદન.
 સરખ્યાં(કિ)પેદાકીધાં
 ગરજ(ના)જરૂરખપ
 પાર(ના)છેડો,છવટ.

પાઠ ૪૦ મો.	વીત્રાં(વિ) સુતાં; છુટાં.	પુત્ર(ના) છોકરો.
અચરજ(ના) નવાઈ.	નર(ના) મરદ.	છેક(અ) બહુ.
ચોખ્ખી(વિ) સાફ.	અચાચ(ના) રક્ષણ.	મહા(વિ) મોટી; ઘણી.
બીલ(ના) પાણીમાંલી.	કુકડી(ના) મરઘી.	હૈતવાળી=પ્યારવાળી.
લીકુક અઝિઝે તે.	પાઠ ૪૧ મો.	દયાળી(વિ) મહેરવાળી.
સુંવાળા(વિ) નરમ; લા	ગુણ(ના) પાડ.	સુકામાં(ના) સુકી જ-
સા.	પારણું(ના) બાળકને	ગામાં.
લટકતા(ક) ટીંગાતા.	સુવાનું નેતર કેપાટી	પંડે(સં) પોતે; જાતે.
માદા(ના) બધરી.	બરેલું ઝલનું ચોકડું.	તજે(કિ) છોરે; મૂકે.
ચારો(ના) ચારવાનું ધા-	પોઠવું(કિ) સુવું.	અચો(ના) ચોકી.
સ.	કટ્ટુ(વિ) કડવું.	પ્રેમ(ના) હૈત; વહાલ.
ઠરતી(કિ) થોભતી.	આજ્ઞા(ના) આવાનું.	જીકિત(ના) હીકમત.
ઢાણ(ના) લેહેજે.	અમા(ના) માફ.	ઠજે(કિ) દુર થાય.
	સુક્તિ(ના) આદાર.	રડું(વિ) સાફ.

(કવિતાની સમજૂતી). (૪).

જ્યારે કે હું નાનો છોકરો હતો ને પારણામાં સુતો હતો, તારે મને બહુ રડવું આવતું તે વખતે મને કોણ છાનું રા-અતુ? તે વખતે મને દુઃખી જોઈને બીજી દુઃખી કોણ થતું? મારી ઘણી વાહાલી દયા લાવનારી મા તું જ. (૧)

મા પોતે બીનામાં (મૂતરમાં) સુએ ને મને સુકામાં સુવાડે. ને હું દુઃખ પામું તો પોતે સ્વાદ છોડી દેતી; મને સુખ થાય તેને વારતે કડવું કડવું કોણ આતું? મારી ઘણી વાહાલી. (૨)

મને છાતીએ ખઝાડીને મારા ગાલ ઉપર બોકી કાણ લેતું. ને તરતનું આવાનું બનાવેલું કે આવેલું હોય તે; હે મા તું પોતે ન આવ ને મને કોણ આપતું? મને મોહોડે મોઠામીઠા ગોત કોણ ગાતું? મારી ઘણી વાહાલી. (૩).

હું કેથે પડું કે અથડાવું તો મોઢેડીથી ખમાખમા આણીને તારી આંખમાંથી પ્યારના આંસુ પડતા હતા; પછી મને પોતાના સ્થાનમાંથી કોણ દુધપાતું? મારી ઘણી વાહાલી. (૪).

મને પરમેશ્વરની પ્રાર્થના કરવા વિશ્વની રીત કોણ કેહેતું? જોઈ કરીને તાપ ને પાપ સમાઈ જાય ને મારો આદાર થાય; એક ચિત્તે મનમાં ફિકર રાખી માંડે સાંડે કોણ આહાતું? મારી ઘણી વાહાલી. (૫).

પાઠ ૪૨ મો.	સદા(અ)રોજ.	વાળવા(કૃ)અદલો આ-
જળ (ના) પાણી.	દાસ(ના)ચાકર.	પવા.
ગણિત(ના) હિસાબનું	સારું(ના) અદલો.	જોગ(ના)તક; દાવ.
કામ.	દેવ (ના)ઈશ્વર.	નિત્ય(અ)રોજ.
ચાકરી(ના) અરદાસ.	આનંદ(ના)સંતોષ.	પોઠે (ના)મોઢેડે.
આકરો (વિ) કપરી.	દાતા(ના)દાતાર; આ-	રોઝી(કૃ)ખુશી થઈ.
અમૂલી(વિ)નેની કિ	પનાર.	સર્વ(વિ)સમજું.
મતથયકથકે નહી તે.	માતા (ના)મા.	હામ(ના)ડેકાણું.
	સમો(ના)વખત.	રચ્યાં(કિ)મનાવ્યાં.

(કવિતાની સમજૂતી.) (૫).

હજી તાંડે હેત તેવું ને તેવુંજ છે. જેમકે માછલીને ને પાણીને હેત મળ્યું છે (પાણી વગર માછલીને જરાએ ચાલે નહી) તેવું; તે હિસાબની રીતથી ગણવા જાણીતું તોપણ તેનો પાર આવતો નથી; મારી ઘણી વાહાલી. (૬)

અરે મા મેં તારી પાસે જે આ સખત ઘણીજ કિમતી ચાકરી કરાવી એ બધું તાંડે કરેલું હું શું બુઝી જાંમશ; તારો આખી જીંદગાની સુધી ચાકર થઈને એનો અદલો વાળી આપીશ; મારી ઘણી વાહાલી. (૭).

હે મોટા પ્રભુ ! સંતોષ આપનાર, મારી મા જોવા મને કા-
યદો (આભાર) કરે તેવા; તે બદલો વાળવાને મને હંમેશા તું
વખત આપજે, મારી ઘણી વાહાલી. (૫.)

આટલા આઠ હંદ શીખે ને સાંભળે, ને પછી તેને હેતે
કરી રોજ મહેડે રાખે; તો ધરે ખુશી થઈ સઘળે ટેકાણે તેને
કુશળ રાખે, આ સારા હંદ કવિ દલપતરામે બનાવ્યાં છે. (૬.)

પાઠ ૪૩ મો.

મીનાઈ (વિ)મીની.
મીની (વિ)મીનાઈ મ-
ટોડીના.

ચક્રમક (ના) એક જન-
તનો પથર જેમાંથી
દેવતા નીકળે છે તે.
ઝરીન (કૃ) ગરમ કરીને.
કંદીજ (ના) કાચનું પ્યા-
લું.

બિલોરી (ના) હાંડીની
જાતનો કાચ,
ભુકો (ના) ચુગદો.
પલાળતા (કૃ) મોનાળતા
મારીક (વિ) ઝીણા.
પ્રવાહી (વિ) પાણી જે-
વા રૂપનો.
ભીસો (વિ) સાફ પાણીસ.
ચાક (ના) ગોળ ચક્ર.
કેળવાએલી (કૃ) ગુંદી.

સાક કરેલી.

ચતુરાઈ (ના) હોંશિ-
આરી.

પાઠ ૪૪ મો.

સંઘાડો (ના) ચુડા, રમ-
કડાં વગેરે ઉતારવા-
નું ગોળ હથિઆર.
ડોળીઆં (ના) ખોખાં.
ખરાદી (ના) લાકડાની
ચીજ સંઘાડા પર
ઉતારનારી મણસ.
નાળચાં (ના) નળી.
ખીંચું (ના) આકારવાળું
ખોખું.

મેવળણી (ના) ભિગ.
લોંદો (ના) મોટો જ ચક્રો.
ચાદાની (ના) ચાદો ઉ-
કાળવાનું વાસણ.
આંચ (ના) ઝાળ.
પાઠ ૪૫ મો.

સફેદ=ધોળો; ઉજળો.

રંગીન=રંગીલા.

આસમાની=ભુરો.

સરસ=સારા; મજાના.

ચીતારા=ચિત્ર પાડ-
નારા.

વિજાયત=અંગ્રેજ લો-
કોનો દેશ.

મુઝે=દેખાવ; જાણાવ.

પાઠ ૪૬ મો.

છેટે=આધે; દુર.

નખળી=કમળેર.

ધર્મશાળા=પરદેશીઓ
ને ઉતરવા સાડ
ખાંધેલો મુકામ.

સવાર=ધોડેમેસનારો.

લાજઓળ=ધગધગતી.

મેદો=ઝીણા આટો.

સાળે=સારો.

ઉઘડ્યાં=નીકળ્યાં.

पाठ ४७ भो.
 वल्लन=प्यान; वात.
 विद्याशाणा=निशाण.
 प्रतिष्ठा=स्थापना;
 आभर.
 राजधानी=राजभादी
 नुं भोडुं शेहेर.
 वनराज=वननोराज.
 वसायुं=स्थापुं; अरी
 ६ कीयुं.
 ताभो=हवाभो; क'मन्ने.
 भामलनदार=सभार-
 डीनिट भाउस्ये.
 उज्ज=ज्यां लोकानो
 आचलनवही ते.
 पंयासर=पंयासर
 नगरना.
 पारसनाय=जनधर्म
 ना देवनी मूर्ति.
 मूर्ति=पूतणुं.
 भूरत=शर आत; सुकन
 थापना=स्थापना;
 भंडाल.
 पोशाण=निशाण,
 सहस्रलिंग=हजूरलिं
 ग; हजूर मूर्ति.

शिवलिंग=शिवनीमूर्ति
 हेरीयो=नानां हेरीं.
 पडभे=पासे; सोड.
 पाठ ४८ भो.
 भूजस्थान=उत्पत्तिनुं
 ठेकायुं; वतन.
 कुणदेवी=गोत्रजनी
 माता.
 कुमारिका=कुंवारी छो
 करी; जाणकी.
 जैन=आचन लोकानो
 धर्म आचार.
 पुस्तकभंडार=सोपडी
 मोनो संग्रह.
 ताडपत्र=ताडनां पात्रां
 पटोणां=आयडीमोनां
 रेशमी लुगडां.
 डायलीआणी=दाय-
 डी वाणी.
 नर=गुवार.
 भूज=वतननी जग्या.
 देवी=माता.
 उपडापे=उयकावे.
 पाठ ४९ भो.
 अड=जमीनता मोटा
 भागजेमां धला दे-

शा आवेला ते.
 गजन=आकाश.
 अगअगे=तेज करे.
 अरुण प्रकाश=सुर्यनुं
 तेज; सुर्यनुं अजवाणुं
 रत=मेसम.
 डींगला=मटका.
 कदरपा=अरायशीक-
 लना; अडोण.
 गंदा=गोम.
 रेतान=रेतीवाणी.
 रगारी=अकरां, घेठां
 अरावनार.
 मुकाम=रेहेडालु.
 पीणयटो=जरापीणो.
 उद्यमी=महेतनुं.
 कसअ=हुनर; कीसअ.
 तेगना=मसाला.
 जवाहीर=अवेर, (हीरा
 मालिक वगेरे).
 वल्लुं=रंग.
 शामणो=जरा काणो.
 पाठ ५० भो.
 उत्पत्तिकपेदाशनीपज
 पणुं=नीम, आधक.
 गोदा=लडवैया.

એસુમાર=ધણીજ.
 રૂપસુંદરી=પુત્રસુરત;
 દેખાવડી સ્ત્રી.
 કુટડી=શોભાયમાન.
 મહા બળવાન=ધણો
 જોરાવર; જોડો.
 દરબાર=રાજકચેરી.
 પાયદળ=પગે ચાલ
 નાં ફરકર.
 ચડાઈ=હુમ્મો; હલો.
 વાટ=રસ્તો, રાહ.
 બાટચારણો=એકબ-
 તના કવિલોકો.
 લશ્કર=ફોજ; સેના.
 પરાક્રમ=બારે કામ.
 પાઠ પ૨ મો.
 પો ફાટતાંજ=સહવાર
 થતાંજ.
 ગર્ભવતી=દહાડાવાળી
 ફળાદિ=ફળ વગેરે.
 લાંછન=એમ; કલંક.
 રાન=નંગલ; વન.
 શત્રુ=દુશ્મન; વેરી.
 રણુ=સંગ્રામ; મેદાન.
 ગત=ગતિ; હાલ.
 વગડો=વન; રાન.

અવતર્યો=પેદા થયો.
 સમજણો=અક્ષરવંત
 કાસદ=એપીઓ.
 અમલદાર=હકુમત
 કરનાર.
 નગર=શહેર.
 રચ્યો=અનાઓ.
 ઈનસાફી=વાજબી
 ન્યાય કરનારો.
 ઉલટું=સામું; અમણું.
 પાઠ પ૨ મો.
 અએડાં=બળવા; હલુડ
 રાજપાટ=રાજની ગા
 દી; રાજનું કામકાજ.
 ગાદી=તખ્તઆસન.
 વંશ=ઓલાડ; કુળ.
 મુદલે=જરાએબીહકુલ
 કાંપતા=ધુજતાં.
 ઠાઠ=ભપકો; દોર.
 સંતાન=છોકરું.
 પડ્યા=મૂઆ.
 સમાપ્તિ=આખરછેડો
 વેરે=સાથે.
 કુવર=રાજાનો છોકરો.
 મહાસમર્થ=ધણો જો-
 રાવર; જબરો.

લટારો=ચાંચાઓ.
 વૈમાર્ગુ=રસ્તો જતો.
 મુસાફર; પંથી.
 ક્ષેત્ર=ખેતર.
 ઉગમણી=પૂર્વતરફની
 શ્રીશયળ=સાંડું કે કાણું
 દાન=ધર્મ; પૂજ્ય.
 દેહછોડી=મરીગયો.
 વંશજો=કુટુંબીકુટુંબના
 પડતી દશા=તખ્તો
 દહાડો. [સ.
 માહોમાંહે=અરસપર
 બહાદુરી=જોર; શુર.
 રાજકન્યા=રાજની
 છોકરી.
 પાઠ પ૩ મો.
 સરકરવું=તામે કરવું,
 જીતી લેવું.
 ચિતા=ચેલે.
 તુટી પડ્યા=એકદમ
 ધસારો કીધો.
 તુરકી=તુર્કસ્તાનના.
 હુમલો=ચઢાઈ; હલો.
 સરદાર=રાગદારઉપરી
 રક્ષણુ=સંભાળ.
 અડકાનિ=ગોઠવાને

ગંધાતા=વાસ મારતા
ગુલામ=વેચાણુ લી-
ધેના ચાકર.

પાઠ ૫૪ મો.

કુમક=મદદ.

આપધાત=કોઈ માણ-
સ પોતાને હાથે જી-
વ કહાડીને મરે તે.

ખરચી=ખરચને વા-
સ્તે નાણું.

થડ=પાડોશ.

મદાન=ખુશી જગો.

ગભરાયો=અકળાયો.

છાવણી=મુકામ.

તમામ=બાલકુલ.

ગુજરી=મરી.

અપમાન=ગેર આખર.

સેહેવાયું=ખમાયું.

સંપ=એક દિલ; એક
મત.

ભેગા=એકઠા; સાથે.

દગો=કાવતરૂં; કપટ.

વખેરાઈ=જીલ્લા પડી.

તળેટી=તળીઝ; તળી.

એનો ભાગ.

રોકડા=નગદ.

સુમારજ=પાર; અડસ-
દ્રવ્ય=પૈસો, ધન. [ટો.

પાઠ ૫૫ મો.

વતન=સ્વદેશ; જાગીરી.

ખાલસા=સરકારી.

હરડતા=દૃઢ; જીલમી.

લટકાર=જળર જમ્તી

થી ખૂંચી લેવું.

ખરી=ખરાબ; નહારી.

મતલબ=સ્વાર્થ.

મંદીર=દેહેરૂં; દેવળ.

દોસ્તી=મિત્રાઈ.

કોલકરાર=વચન સા-

થેનો બંદોબસ્ત.

જાથુ=હસ્થા.

પ્રસંન=ખુશી; મગન.

મહાપાપી=ધણી કુષ્ટ.

બાદશાહ=રાજા; પાદ-

શાહ. [સીરે.

વગર વાડે=બીનતક.

ખુન=જીવ લેવો; હથિ

આરે વતી મારવું તે

તૈયાર=હાજર; તત્પર.

જમાવ=એકઠું કરવું તે

રણ=રેતીનું મદાન.

પાઠ ૫૬ મો.

મંડપ=માંડવો.

શિવ લિંગ=માહાદેવ-
ની મૂર્તિ.

નીસરણી=સીડી.

પ્રાર્થના=સ્મરણ; સ્તુતી

સહાય=મદદ; કુમક.

હડાવી=પાછા કાઢાડી

હાર=પરાજય.

નિશાન=વાવટો.

રગદોળાયું=પગ તળે

અંપાયુ

દેવળ=દેહેરૂં; દેવસ્થાન.

હાથ કર્યું=તાબે કર્યું.

માન=કીર્તિ; જશ.

મુખો=હાકેમ.

ખાખ્યો=અટકાવ્યો.

તંગાસ=ખોટ; તાણ.

હાંસે હાંસે=ધણી ખુ-

શીથી, ઉમંગભરે.

પાઠ ૫૭ મો.

પાઠશાળા=નિશાળ.

શુરાતન=ખાહાદુરી.

સ્થાપી=રચી.

ઘતિહાસરૂપ=ઘતિહા-

સનાં ઢાંચી.

કાવ્ય=કવિતા.

રચના=શોભા.
 તરજુમો=એક ભાષા.
 માંથી બીજી ભાષા.
 માં ઉતારો કરવો.
 કઠોર=ઘાતકી; વજ્રજર.
 અવગુણ=નહારી ટેવ.
 યુદ્ધામગીરી=દાસપણું.
 સામિત=સિદ્ધ; નફી.
 લોભી=લાલચુ.
 પરમૂલક=પારકો દેશ.
 કાળજી=ચેતક; અરે.
 કારભારી=કામકાજના
 કરનાર; કરતા હરતા.
 પસરી=ફેલાઈ.
 લાલચોળ=માતેજા.
 ખંડી=અદત. [ખિડા.
 બુટ=ચાંચ વગરના
 પેહેરવેશ=પેહેરેલા પો-
 શાક; (પેહેરવાનાં જ
 કપડાં).

પાઠ ૫૮ મો.

સુખો=પરદેશમાં રાજ્ય
 તરફથી કરતો હરતો
 મધ્યાદશીન=મધ્યહન-
 વાળા; સમ્યતાવાળા.
 વખો=દુઃખ; આકૃત.

અમલ=સત્તા; અધિકાર.
 અકુશાન=પઠાણલોક.
 ભાગભાગે=એકાએક.
 ઉર્ગચો=અચ્ચો; જીવ્યો.
 હકિમ=સરકાર.
 તખ્ત=ગાદી; રાજ્યાસન.
 મમતા=પ્યાર; હેત.
 અધિકાર=અખત્યાર;
 પદવી; દરજ્જો.
 તૈયારી=પેરવી; તાકીદ.
 પેગડા=પાવડા.
 અચાબો=ઉર્ગચો.
 મોંખો=હવાલે કર્યો;
 તપાસી આખો.
 પાઠ ૫૯ મો.
 ભાળો=ની ખાલસ; ક-
 પડી નહીં તે; સાલસ.
 ધાણુ=નાશ; નખોદ.
 સહિત=સાથે.
 સંતોષ=આનંદ; હરખ.
 દતક=છોકરીકરી લેવો
 ઝરે=વિખ; સોમલ.
 નખળા=કમળોર.
 મોખરે=અગાડી.
 અસ્વારો=ઘોડે ખેસ-
 નાઈ લશ્કર.

ટુકડી=કકડા; ભાગ.
 ફગમન=શત્રુ; વેરી.
 જખમી=ધાયલ.
 સહિસલામત = વગર
 જોખમે; સારોપેકે.
 પાઠ ૬૦ મો.
 ખુબસ=ઝર; કીનો.
 છાપોમારવો=એકદમ
 તૂટી પડવું.
 કતલ=ખુતામરકી; ખુ
 નરેજી; કાપાકાપી.
 નિરાંતે=ચેતથી.
 લશ્કરી=લશ્કરમાં ધા-
 લવાની.
 જડાવ=જડેલાં.
 બકતર=જડાવન સાર
 લોહાનો અંગરખો.
 જમાવીને=એકઠી ક-
 રીને.
 વીણી=ચુંટી, તારવી.
 હલ્લો=હુમલો; ધસાવરો
 ધુળધાણી=ખાખાવી-
 ખી; પાએમાલ.
 સોનાપતિ=ફેજનો સ-
 રદાર.
 તંબુ=નાનો ડેરો.

રઝળતા=રખડતા.

પાઠ ૬૧ મો.

નામના=નામદારી.

સાવધ=હોંશીયાર.

ઠોર કરવું=કાર્પીનાં ખવું.

સ્વતંત્ર=આપ અખતી

આર.

ફતે=જય; યશ.

ચાહાનાર=પસંદ કરે-

નાર.

કાળ=વખત; મેત.

કળા=તદખીર; યુક્તિ.

ગાંઠે=પતકરે; ગતકારે.

ટાંપી=તાકી; ધારી.

દશ=હાત્ર; હવાત્ર.

કાંસો=કખળી.

ભખ્યો=મખ્યો.

આથમણી=પશ્ચિમ

તરફની.

સમાચાર=અખર.

પાઠ ૬૨ મો.

ઉલટ=હોંશ=ઉમંગ.

ભેર=સાથે.

મિજાજ=પ્રકૃતિ.

દાથરો=માંચડાવવું તે.

વદી=દશકે દશકે એક

ગણીએ છીએ તે.

ખોડ=ખામી ચુક.

ગુણાકાર=ગણી કરે-

વાનો હિમામ.

માયાદુટીઆ=કડાકુ-

ટીઆ; ગુચવણવાળી

સુસ્ત=આળસુ.

ચીડાઈ=ખીજવાઈ.

ચુક=ભુલ; ગફલત.

પાઠ ૬૩ મો.

દયામણું=દયા ઉપજી

એવું.

ડસકા=રોતાં આંચકા

ખાવા તે.

દડદડ=ટપકટપક.

ફળીકિ=શેરી; ગોહોલો

રોય=રડે.

અકળામણ=ગમરાટ

કાણુ=અધરા.

ઉમંગ=ઉમેદ; ઉલટ.

આનંદ=સતોષ હરખ

લોહી=લુછી.

સાંભરતા=યાદઆવતા

જવાબ=ઉત્તર.

પાઠ ૬૪ મો.

આનંદી=મગત; ખુશ.

ધુંધવાતુ=રીસાળ; ચ-

હડેલું.

વસમું=અધરું.

પાડોશ=પાસેનું ઘર.

કાયર=હેરાત; દુઃખી.

કેલેવત=કેલેતી; કેલેણી

ગોખી=પોઠ કરી.

પેટભર=ગુળરો કરે.

હસમુખી=મગત.

તાળો=કાટો.

સ્વભાવ=આશિયત.

પાઠ ૬૫ મો.

સમસ્યા=ઉખાણો; કો-

હેડો મે; માંપુજવાનું.

ધાન=કુતરો.

મુન્નાણુ=સા

ણીતો.

મુગ=હરણ.

નરે=ભાવડો મરદ.

ગળ્યો=ઠાંક્યો.

શામિ=સારો દેખાય.

ઉત્તમ=મોટો; એષ્ટ.

સન્નજન=સારામાણસ

તાત=ખાપ; પિતા.

વિવા=સગપણ; સગા	નિર્બળ=કમળેર.	પંડિત=વિદ્વાન.
કાળ=કુદકો; છલંગ. [છ]	કોલ=કોયલ.	પૂર્ણા=ગોંધ્યો.
ચતુર=ડહો; શાણો.	વસેદરે=દરમાં રહે.	ચેતળે=જાણળે.
નારી=બાપડી; સ્ત્રી.	પઠતો=બણતો	મધુરો=મીઠા રાગનો.

કવિતાની શમજૂતિ. (૬).

એક નરે નરને ઢાંક્યો, તેથી શરીરે સાર દેખાય; તેમાં એક તો ધણો ઉમદા માણસ છે, ત્યારે તમે ચતુર પુરુષ હોય તો સમજી લેઓ. એ શું છે? (જામો.)

મોટા કુળથી (કુધથી) ઉપજી, તેના બાપનો જ બાપ (દહીં બાપ ને તેનો બાપ કુધ) તેની માથેસગપણ કુધું (છાશનાખી કુધ જમાવ્યું) તો તમે શાણા એ વાત સમજી એશું? (છાશ) કુદકો મારે પણ હરણ નથી. સસલો પણ નથી ને કુતરો પણ નથી; તેમ મોં ઊંચું છે પણ મોર નથી. ત્યારે તમે ડાહ્યા સારી પેઠે જાણીતા સમજી લેઓ એ શું છે? (દડકો).

રંગે પીગોછે પણ પોપટ નથી, કાળોછે પણ નાગ નથી; તેમ પાંખો છે પણ પંખી નથી, ને તે ઉડેછે ખરો પણ કાગડો નથી; ત્યારે એ શું છે બોલો? (ભમરો).

તે જાતે સ્ત્રી જાતે પણ કમળેર નથી, કાળી છે પણ કોયલ નથી; તેમ દરમાં વસેછે પણ સાપણ નથી, ત્યારે એનો જવાબ બોલો એ શું છે? (તરવાર).

બણતો પણ વિદ્વાન નથી. ને ગોંધ્યો છે પણ ચોર નથી; તમે ડાહ્યા હોય તો સમજી લેજો. એ મધુર રાગનો છે પણ મોર નથી, ત્યારે એ શું છે બોલો? (પોપટ).

પાઠ ૬૬ મો.	વિદ્વાન=પંડિત.	સુક્ષ્મદર્શક=સુક્ષ્મ તે
પોરા=ઝીણા જીવડાં.	સંખ્યા=કંઈઆંકડો.	ઝીણી, ને દર્શક તે

દેખાડનાર, ઐઠલે,
ઝીણી ઝાજમોટી દે-
ખાયએવાકાચનોસંચો
યંત્ર=સંચો.
ખાખોચોઈ = નાનો
ખાડો.
અખજ=સો કરોડ.
જેરવે=પચાવે.
ચતુરાઈ=હાપણ.
ગળી=એક જાતનો
કાજો રંગ.
બેજ્યું=જેળું.
પારદશક = જેમાંથી
આરપાર જોવાય તે.
ગળીએર=કાળા.
કુંડાળાં=ચકરડાં.
બક્ષ=શિકાર.
આમળા=વળ.
સીપ=છીપાણી.
નકશી=કારીગરી.
કોહેલી=સજેલી.
પાઠ ૬૭ મો.
વર્ણન=ખ્યાન.
રમણિય=ખુશ લાગે
એવી ખુશનુમા.
ગડાં=નાની બેસના

જેવુંજાનવરયાયછે.
પુણ્યશાળી=ધર્માત્મા
પ્રખ્યાત=નામીઓ.
ખાગ=મોટો ખગીઓ.
ધર્મશાળા=પરદેશીઓ.
ને ઉતરવાનો મુકામ.
માંડવી=રવેશ.
મહારાજ=મોટારાજ
બેડાળ=ધાટ વગરનું.
વેપારી=રોજગાર કર-
નારો; રોજગારી.
બ્રડાડે=કુખાવે.
તોપખાનું=તોપો રા
ખવાનું ઢેકાણું.
સાહુકાર=પૈસા વાળો
આખરદાર ગ્રહરથ.
પાઠ ૬૮ મો.
ભદ્ર=ભદ્રકાળી માતા
ઉપરનું મકાન.
મોદીખાનું=સીધું સા-
માન વેચવાની દુ-
કાન.
ધીકાંટો=જયાબંધ ધી
વેચવાનું ઢેકાણું.
તમામ=ખીલકુલ.
પુર્વજે=પિત્ર.

કાંપ=ઝાવણી.
સાહેબલોક=ગોરાલોક.
લશ્કર=ફાજ; સૈન્યા.
હવેલી=ઊંચી બાંધ-
ણીનું ધર.
અશ્વારી=સ્વારી; હા-
થી ઉપરનો વરધાડો
પાઠ ૬૯ મો.
અરણ=સુરજ.
ઝગઝગે=તેજ કરે.
બહે=એક જાતનું મોઢું
મચ્છ જેને લોકો મ-
ગરમચ્છ કહેછે તે.
જળચર=પાણીમાં રે-
હેનારું.
ચરબી=જનાવરના
ચામડાના પાતળા
પડમાંથી જેચીકણી
વસ્તુ નાકજેછે તે.
વનસ્પતિ=લીલાતરી.
ગુજરાન=ગુજરો.
નિર્મળ=ઓખું; સાફ.
ગરમી=તાપ.
પૂઠકળ=ધણું ગ.
શિખર=ટોચ ઉપરનો
જવલે=કોઈવખત.

ખાલી=ભાષા.
લિપી=ભાષા.
ગોરા=મહેડ; ઉજળા.
આછા=થોડા.
માંજરી=ભુગડાળાની.
ખિસ્તી=ધશુખિસ્તને
માનવું તે.

પાઠ ૭૦ મો.

પરોપકાર=પરકલ્યાણ.
અબણુ=વગર બણેલા
દરેકાર=પરવા, જરે
રણવા=પેદા કરવા.
ખરેદાસ=ખાલાસ.
સાન=સમજણઅક્ષ
પાડાશ=પાસેનું ઘર.
ધંધેલાગીશ=રોજગારે
વળગીશ.
દેવું=કરજ; રૂણ.
સ્થાપના=મંડાણ.
વખાણુ=તારોફ.

પાઠ ૭૧ મો.

સ્વધર્મી=પોતાનાધર્મ.
ભુંડું=ખરાબ [નો.]

ભાંડે=ખરાબ ખાલે.
ખુદલું=ઉઘાડું; સાફ.
સદ્યુણી=સદાચરણ.
લાયક=ઘટારત.
આસામી=માણસ.
પ્રિતી=હેત; પ્યાર.
આસા=હુકમ; રત.
પ્રસન્ન=ખુશ, મગન.
વેરી-ફુશ્મન; શત્રુ.
કલ્યાણુ=સારું; રૂડું.
દેશી=વતની; પોતાના
દેશનો.

પાઠ ૭૨ મો.

દ્રષ્ટાંત=દાખલો.
કૌવચ=એકજાતનાવ
વળતા પાંદડાંનું ઝાંડ
મોગરો=એક જાતનું
ખુશબાદાર ફૂલ.
વાબ્યાથી=રોપ્યાથી.
ખેટા=દીકરા.
અગત્ય=જરે.
મારફી=મારનારૂપનું
મીઠાશ-બલાર્ધ; નમ્રતા
બુલવી=વીસરવી.

અંતે=છેલ્લે; આખરે.

પાઠ ૭૩ મો.

બાલુંભુંડું=સારું નહારું.
આશ=આશા.
વદન=નમસ્કાર નમવું.
નિદક=ચુગલીખોર.
સાજસ=સારોતત્ર.
પડછંદો=પડધો આળો
પડછાવી.
માનવી=માણસ.
કદાપી=કાંઈ વખત.
લેશ=જરા.
પ્યાર=હેત; ચાહના.
ખાર=અદાવત; વેર.
દોષ=ઠપકા.
સદાવીઅ=દહાઅ.
સુણો=સાંભળો.
નદો=નદાબાઈ કરો.
અધુ=લુચ્છું.
ગદુ=ગોળ.
વદે=ખાલે.
જન=માણસ સખસ.
તુર્ત=તરત; ઝટ.

(કવિતાની સમજૂતી.) (૭).

લોકોમાં પ્યાર મેળવનાર મોગરાના બી જેવા (ખી હોતા

નથી કુલ જોવા) માણસના મીઠા ખેલ. તેમજ ખારખેળવનારા કૌવચના બી જોવા (બી હોતા નથી કાફડા જોવા) કે જે જરા ડીલે લગાડીએ તો અજવાળ આવે ને લાલ ચકામા પડી રહે તેવા કડવા ખેલ કહીએ; મોગરાની કલમ કાપીને વાત્રી હોય તો તેમાંથી કૌવચ ન ઉગે. તેમજ કૌવચ વાત્રી હોયતો તેમાંથી મોગરો ઉગશે એવી જરાએ આશા રાખવી નહીં (એટલે કોઈનું બુંદું કરીશું તો તે બહું કરશે એવા આશા થોડા); તે માટે એકવાર આપણે વિવેકથી વિચારી જુઓ, કે જોવાં બી વાત્રીએ તેવાં જ ઝાડ ઉગેછે. લોકોની પ્રીતિ કે ખાર ખેળવવા એનો છલાજ આપણા હાથમાં છે, તે માટે દલપતરામ કવિ કેહેછે કે (કુનિ-આના લોકને તેટલા સાફ ટપકો ન દેવો. (૧).

નમસ્કારનો શબ્દ કહીને નમસ્કારનો શબ્દ સાંભળો ને જો તમે કદી કોઈની નિંદા કરો તો તમે ચુગલીખાર કેહેવાઓ; સખ્યતાનો શબ્દ કહીને સખ્યતાનો સાંભળો. લુચ્ચો કહ્યાથી તે તમને લુચ્ચો કેહે; ચોખ્ખો શબ્દ કહીને ચોખ્ખો શબ્દ સાંભળો ગોળો કહ્યાથી તે તમને પાછો ગોળ કેહે; માટે માણસો એક બીજામાં જોવા સામસામા શબ્દ ખેલે, તેવાજ તુરંત તેનો પડ્યા પડે. (એટલે) સામો માણસ પણ તેવુંજ ખેલે. (૨).

પાઠ ૭૪ મો.

લક્ષ=ધ્યાન.
ઓલાદ=વંશ; કુળ.
મિનારો=એક જાતની
ગોળ ઊંચી પોલી છો-
થી બાંધેલી ઇમારત
પકો=ખરો; સમિત.
નાનપણ=અચપણ.

ઉછરખે=મોઠો થયેલો.
અવરથા=હાલ; હવાલ
વેઠતો=અમતો; સહેતો.
હાંચિયારી=અચરદા-
રી ચાલાકી.
જોગ=દાવ; તાલ.
દરજ્જે=પદવીએ; જગે
હકુમત=સત્તા; હાકમી.

ખુખુસુરત=શપવંતો.
મૂળ=કાસળ; નખોદ.
મહા કાળેશ્વર=મોટી
કાળકા માતા.
કુતબ મિનાર=કુતબુ-
દીનનો મિનારો.
પાઠ ૭૫ મો.
દઢ=પકો; અચિત્ત.

બંડ=હુલડ; બળવો.
 બદલાલ=ખરાબ ચાલ
 બખેડો=હુલડ.
 અમલ=સત્તા; અખ-
 તાર.
 આધીન=તાબે; વશ.
 દમ=હોસ; રામ.
 રામ=દમ; જોર.
 સ્ત્રી=બધરી; બાયડી.
 રક્ષણ=સંભાળ; બાલાસ
 બેગમ=માદશા કે ન-
 વાચની ધણિઆણી
 રાજ કાજ=રાજનું
 કામ કાજ.
 આડો આંક=મેહદ.
 ઈનસાફ=કેસલો.
 અમીરો=મોટામાણસ
 સંકટ=ફ; ખ; આપદા.
 પાઠ ૭૬ મો.
 પુસ્તકો=ઓપડીઓ.
 લખામણી=લખાઈ.
 ફકીરી=ફકીરના જેવી
 ખોટ=ચૂક; ખૂલ.
 ફેરફાર=સુધારો; બદ-
 લવું તે.
 અક્ષર=હરફ; દસ્તા.

મૂળથી=પેહેલાંથી.
 દબાવાય=ફુ આવાય.
 ફેરબા=બદલ્યા.
 વજર=પ્રધાન; દીવાન.
 એક=સાથે; ભિગા.
 ઠેરબો=મુકર કર્યા.
 સત્તા=અખતાર.
 બૂમાટ=પોકાર; સોર.
 ઓલવી=મટાડી.
 પાઠ ૭૭ મો.
 ગેલચો=વકીલ. [૩.
 સન્માન=માન; આખ-
 વિસામો=આરામ; વિ-
 મામ.
 દાવો=હક.
 ખૂંચી=છીનવી.
 આશરો=છાયાં; કુમક.
 કવિ=કવિતાખનાવનાર
 અશીલ=નરમ; સાલસ
 ગણકારે=પતકરે.
 નિર્દયપણે=ધાતકીપણે
 ગરદન માંચી=ઠોરકપી
 નીવડે=તીકળે.
 અણખનાવ=ખેખનાવ
 પાઠ ૭૮ મો.
 ભોમ=કમખતી.

સલાહ=વિચાર; મત.
 ઊંધી=ઉલટી.
 બંબેર્યા=કાન બરીને,
 શોખબો.
 એથ આરામ=મોજ-
 શોખ.
 ઉદાસ=દલગીર.
 નાદાન=અણસમજી.
 મતિ=વિચારે; બુદ્ધિ.
 દિવાન=પ્રધાન.
 દગો ફટકો=છળમેદ.
 હોશ=ગાતર, રામ.
 છીનવી=ખૂંચી.
 પાઠ ૭૯ મો.
 સહવાસ=પરીચય.
 બળવો=હુલડ; ડુંગો.
 અધિકાર=દરજી.
 અમીરી=મોટા માણ-
 સના; ઊંચા.
 ખાનદાન=ઊંચું કુળ.
 વારામાં=વખતમાં.
 ફતેહ=ઝીતણી; ઝીત.
 કદો=હરડતો.
 શિક્ષા=સજા.
 દયાળુ=રહેમ નજર
 વાળા.

કોમળ=કુમળા; નાનક
અપરાધ=ગુનો; વાંક.
બુદ્ધિમાન=અકલવંત
આંપો=દરવાજો.
કુંવર=રાજનો છોકરો
પાઠ ૮૦ મો.
કુપાત્ર=નકારો છોકરો.
અણુધટતું=નાલાયક.
તકશીર=વાંક અપરાધ
પરોજન્ય=હાર.
!કતુર=દોષ કરનારા.
ગુનેહગારો=અપરાધી
જનસ્તી=વધારે ધણું.
પચાવી=દબાવી.
ધોરી=શરી આમ.
કેવળ=ગીતકુલ તદન.
ઠંડા=ધીમા; ટાઢા.
ગડબડ=તોફાન.
મટાડીનિ=ફૂર કરીને.
આડ=હદ; સીમ.
સમાચાર=ખબર.
વચગાજો=મધ્યભાગે.
પાઠ ૮૧ મો.
દ્રવ્ય=પૈસા; ધન.
અવર=હીરામાણિક વ-
જેર.

દરશન=દેખવું, આંખી
એસુમાર=ધણીજ.
ખોટ=જુઠી, ખનાવટ-
ની.
ગુણો=ગુણપાઠની કો-
થળી.
મદદ=કુમક.
નિભાવ=ગુજરો.
પાઠ ૮૨ મો.
વિશ્વાસઘાતી=ભરોસો
આપી દગો દેનાર.
કાળજી=હેઝ, -હદય
ભુંડાઈ=ખૂરાસ, વેર.
ઉમરાવો=અમીરો.
નિશ્ચય=નક્કી; ઠરાવ
અતિથે=ધણો; બહુ.
ભરોસો=વિશ્વાસ.
પેહેમ=શક; સંદેહ.
ઉલટો=સામો.
સાન=સારત.
પાઠ ૮૩ મો.
ચઠિઆતો=ચહડતો;
સારો.
લેખુ=હિસાબ; ગણતી
ચેટખિટન=અંગ્રેજ લો
કાનો દેશ(ઇંગ્લાંડ,

સ્કોટલેંડ, ને વેલ્સ
મળીને થયો.)
ડાંગર=ભાત.
નીપજો=પાકે; પેદાથાય
વચોવચ=પરાપર વ-
ચમાં વચગાજો.
સુરંગ=નેહેર.
આવજન=આવવું જવું
નાદાન=પ્રખ્યાત; કી-
ર્તિવંત; નામીઓ.
દર=દર; અકેક.
વસ્તી=વાસો, મુકામ.
પાઠ ૮૪ મો.
માહારાણીજી=મોટા
રાણી સાહેબ.
અચળ=જો અસે નહી
તે; હમેશાં કાયમ.
કરૂણા=દયા.
કુશળ=તાજગી ખુશાલ
વિધવિધ=તરેહ તરેહ.
સંહાર=નાશ; ધાણ.
હામ=હિમ્મત.
પિત્રયાકુંવરી=વધારે
જયનાળી છોકરી
અમરવેલ=ચરેનહી
એવો વંશો.

કૃપાનાથ=દયા રાખ-
નારે ધણી.
અખંડ=ખાંડો નહો
તે; આખો.
સોહાગ=શોભાગ શ-
ણગાર.
પરિવાર=કબીલો વંશ
દીપાડવો=શોભાવંતો.
સમાજ=મંડળી સમા
અફળ=ફાકટ; મિથ્યા
વડી=મોટો.
કૃપા=મેહરેખાની.
હૃદુ=દિલ, મન; હૃયું.
હર્ષ=હરખ; ખુશી.
કલ્યાણુ=સાર; રૂકું.

દિનદિન=દાહાડેદહાડે
ચઢતીકળા=આખાદા
ની; આખાદી.
સંહારજી=નાશ કરજી.
કૃષ્ટ=પાપી; ખૂની.
વિજય=વધારે જય.
જગપતિપણું=કુનિ-
યાનું ઉપરીપણું.
અખુટ=ખુટેનહી તે
ટલી, ધણીજ.
સમય=વખત; વેળા
સહાય=મદદ.
કષ્ટ=કૃષ્ટ; સંકટ.
કૃપાનિધી=દયાનો ભં
ડાર.

કૃપાજ્યો=થયો.
અયાગ=જેનો યાગ
નહો; ધણીજ.
જગ=જગત; પૃથ્વી.
ન્યાય=ઇતસાફ.
સુજય=સારોજયકીર્તિ
જા મજી=પયરાજી.
ગુણીજત=ગુણ વાળો
દયાવંત=દયાવાળો.
દિસેકે=દેખાયકે.
રાજસમાજ=રાજ મં-
ડળી; રાજસમા.
રક્ષા=રક્ષણ; સંભાળ.
જયજયકાર=જયજય
નીવાણી; રૂતેહરૂતો.

(કવિતાની સમજૂતી.) (૮).

હે પ્રભુ! હમે એટલું મારીએ છીએ કે, મોટી દયાળુ વિક-
ટોરિઆ રાણી ધણાં વર્ષ જીવે; તમો કરણા કરીને એટલું
આપો કે હમારો દિલમાં પૂરો હરખ પામીએ (વિકટોરિઆ
ધણાં વર્ષ જીવે.) (૧).

સદાકાળ એની હકુમત હમારાપર રાખજો. અને દયા
લાવીએનું રક્ષણ કરી કલ્યાણ કરજો; દાહાડે દાહાડે એની
આખાદીની ચબને દોલત વધજો; જીવી-કરીને એ ધણો કીર્તિ
પામો (વિકટોરિઆ) (૨).

એના સઘળા દુશ્મનોનો ઘાણ વાળજો, પાપી માણસની

એતેનત કોકટ જાને; એ વધારે જશવાળી કુંવરીનો વધારે જશ વધારાને. જે કે દુનિઆનું ઉપરી પાણું ચલાવવા ભોગ છે. (વિકટોરિઆ). (૩).

પ્રભુ તું ખુટે નહી તેટલી દોલત એને આપજે, ને સઘળા વખતે એની મેદદમાં રહેજે; જે દયાના ભંડાર ઈશ્વરે એના સઘળાં દામ કાઢાડી નાંખ્યાં; કે જેની કીર્તિ જગતમાં ઘણી થાય. (વિકટોરિઆ). (૪).

એના રાજમાં માણસ મુખી થયા. સદાકાળ એનો શ્રાભાગ આખો રહેજો (અંડિત થતો નહી); જેથી કરીને જીલમના દુઃખ દૂર થયાં, ને મનમાં અયાગ દરખાઉ પડ્યો. (વિકટોરિઆ). (૫).

આખી પટ્ટીપર સદાકાળ એ કાયમ રહેજો. એનો ઇતસાફ સદા વાજબીજી છે; એનો સારો જશ જગત મધ્યે પથરાજો, કે જે ગુણવાન માણસ પુસ્તકમાં લખી જાય. (વિકટોરિઆ). (૬).

જેના સદગુણ રાજનું મંડળ દયા ભરેલું મઝાનું દેખાવડું જણાય છે; એને ચિતે યોગળી હિમ્મત વધજો, ને મહારાજ (ઈશ્વર) એનું સાફ રક્ષણ કરો. (વિકટોરિઆ). (૭).

જેનો નાથ નહોતો થાય એવો જેમ પેલો વધ, તેમ એનો પરિવાર વધજો; દ્વંષતરોમ કવિ કેહે સઘળા સારા માણસો, ખોસો એકવાર વિકટોરિઆ રાણીની જે, જે, જે. (વિકટોરિઆ). (૮)

પાઠ ૮૫ મો.	યલા; બાળા.	ડાંમ=ધગધગતા લો
કુટડાઈ=શાભા.	હાંસિહાંસિ=ઉમંગથી.	દાનો ઉનો ચપકો.
ટાપટીપ=તાલમેલથી	ડોળ=ચેહેરો; બપકો.	પાઠ ૮૬ મો.
શણગારવું તે.	જન્મથીજન્મ=અવતરે	શિકલ=મૈનોચેહેરો.
જંગલી=ખેવકુદ, મૂર્ખ.	તારથીજ.	નામાંકિત=નામીઓ.
અસાન=ગર કેળવા.	ચોખંડા=ચોડા.	કદરૂપાં=ખેડોળ.

કસર=ખામાં.
 વેહ=કાણું; છિદ્ર.
 ચાણું=ખેડેલું; ચપટું.
 રૂપાણું=દેખાવડું.
 બુઠ=કાનનીલાલી ઉ-
 પરનો વચગાળેનો
 ભાગ.
 વજન=ભાર; ખોળો.
 દુઃખી=હેરાન; કાપર.
 પાઠ ૮૭ મો.
 કરોડ=બરડાની વચ-
 માંનું હાડકું.
 પાંસળીએ=પાસા ત-
 રફની હાડકીએ.
 દરદ=દુખાવો; કળતર
 સણકા=ચસકા.
 હડપચી=દાઢી આગ-
 ળની જગો.
 મેથ=કાજળ.
 ટપકાં=છુંદણાં.
 નીચ વણું=હલકી જા-
 ત; હલકા લોક.
 વેદના=દુઃખ; આપદા
 ખોટ=તંગાશ; તોટો.
 મેખો=રેખો.
 પાઠ ૮૮ મો.

મોઘડીઝિ=ચારઘડીનો
 વખત.
 ગ્રહરથો=મોટા માણસ
 આરસપાહાણુ=આ-
 રસનો પથર.
 માનતા=આધા; આ-
 કીન; નીમ.
 સિંહાસન=ગાદી; (સિં-
 હનું આસન.)
 દેવજ=દેર; મંદીર.
 સેફો=સેફોડો.
 રત્નમે=યાંભલો.
 સત્રાટ=પથર ટાંકના-
 રા કડીઆ.
 દાંતા=ચુજરાતની ઉ-
 તરે એક ગામછે.
 રાણુ=રાજ.
 જાત્રાણુ=જાત્રાવાસી.
 મિટ=વજરાણું.
 કર=વેરો.
 પાળિઆ=કોરણુ; કોર.
 આબુ=ચુજરાતની ઉ-
 તરે એક પર્વતછે.
 પાઠ ૮૯ મો.
 જ્વાળા=ખળતા; અગ.
 કમાણી રણતરકમાઈ

દશાંશ=દસમો ભાગ.
 કગરથંઠ=શેહેરની શે-
 ઠીએ.
 ચુમારતા=વાણીતર.
 બારસાખ=બારણા
 સાથેનું ચોખડું.
 લેખ=દસ્તાવેજ.
 દરશાલ=હર વરસ.
 અર્પણુ=આપવું; ચ-
 ડાવવું.
 જખમર=જખરો પર્વત.
 જખમર=જખરા.
 ચઢાવ=ચઢતો ઢોળાવ.
 જ્વાળામુખી=ખળતા-
 માંનો પર્વત.
 પાઠ ૯૦ મો.
 માયાણુ=દયાણુ.
 બાઈબંધી=દોસ્તી.
 બાઈબંધ=દોસ્તદાર.
 વાંક=તકસીર; ઝુનો.
 વૈત=બીજસ.
 નર્મીએ=વાંકાવળીએ.
 છલાજ=ઊપાય.
 આપરવાયિ=પોતની
 મતજખના; ગરજહિ-
 પરવા=દરકાર; જરૂર.

સોખતી=સાથી.
 પરગજુ=પરકલ્યાણી
 દયાળુ=માયાળુ.
 ગોઠીઆ=મસજતીયા.
 મોટા=ઉદાર; સખી.
 દોષ=અપરાધ; પાપ.
 પાઠ ૯૧ મો.
 રમુજી=ગમતપડેએવી
 અડઅડાટ=અવાજ.
 ખીનાં ખીધાં.
 હિમ્મત=છાતી.
 છાજલી=છબડી.
 બચડાઈ=દબાઈ, ક.
 ચડાઈ.
 ધાટ=આકાર, ડોળ
 ચતુરાઈ=ડાહાપણ.
 ફસાઈ=કળાજ આવી
 ધારતી=બીક; ડર.
 પાઠ ૯૨ મો.
 ભોજનક્રિયા=જંયાની
 તરેહ-રીત.
 સોહિય લોક=અંગ્રજ-
 લોક; ગોરાલોક.
 તરેહ=રીત; યુક્તિ. [ખી
 અણીદાર=અણીવા-
 અવમડ=અડચણ.

નરમ=પાણી જેવી.
 વેલા=આપદા. [ક.
 ધરધણી=ધરનોમાલિ
 ફાવતું=હીક પડતું.
 ટગરટગર=એકીનજરે
 કકડીને=ધણીસખત.
 ધેસ=બડકું.
 ધુણાવું=હલાવું.
 ગટગટાવી=ઠાંસી; પી.
 તરેહવાર=અજામ.
 પાઠ ૯૩ મો.
 ચોરસ=ચોખંડા.
 પોણો=પરદેશી ઉત-
 દેશો તે.
 મેજ=ટેબલ.
 ફાડીને=ચીરોને.
 ઠાલવી=ખાલવી.
 ખુમઆ=મોટી યાળી
 જેવું છાછરું વાસણ.
 કાપો=ઉકાળો.
 મોળી=મળપણવગરની
 સુરમ=સુગંધ; વાસ.
 પાઠ ૯૪ મો.
 સંધ=જનવાજનારટોળું
 ટુંક=શિખર; ટોચ.
 રણઆમણો=શાખા-

વંતો; સારો.
 મોકળો=પોહોળો.
 આનંદ=હરખ; સંતોષ.
 ધાટ=આવારો; આરો.
 વિસામા=વિશ્રામ લે-
 વાનાં ઠોકાણાં.
 વગડો=રોન; જંગલ.
 નામીઆ=પ્રખ્યાત.
 ધનવાન=પૈસાદાર.
 શિલાલેખ=પથર પર
 કોતરેલો દસ્તાવેજ.
 હરસાલ=વરસોવરસ.
 ઉચકો=ઉધડમાપ ઠો-
 રવેલી રકમ.
 પુજારો=પુજા કરનાર.
 રાતવાસો=રાતનો મૂ-
 કામ; રાતનો પડાવ.
 ઠાકોર=રાજા; રાણો.
 સદાવ્રત=ધર્મદા સ્ત્રી
 સામાન આપવાનું
 મોદીખાનું.
 મરકી=મરવાનો રોળ.
 પાઠ ૯૫ મો.
 ભુમધ્ય=જમીનની વ-
 ચમાં આવેલો.
 રેતાળ=રેતીયાળી.

રણ=રેતીનું મેદાન.
વાયરો=પવન; વા.
જવલ્લ=કોઈ વખત.
ઝાડપાન=ઝાડપાલો.
વાડી=ઝાડપાન વાળી
જગો.

પાઠ ૯૬ મો.

સારે=પૂરી પાડ.

સાલ=વરસ.

પૂલ=રેલ.

કાંપ=કચરો.

શામળા=કાળા.

સીધી=હાસી.

કદર પા=બદશીકક્ષના

નિમકહલાત=ખાધના

અનનો ઉપકાર ક-

રનારો.

કેપ=ભુશીર.

હિસારો=હત્યાકરનાર

ઝોળેઝોળાં=ટોળેટોળાં.

ખૂનીધાતકી; નિર્દય.

પાઠ ૯૭ મો.

પિતા=પાપ; તાત

શુભા=ચાકરો; અરદાશ

છડો=એકલો.

છોટો=નાનો.

પાળીપોષી=અવડાવી

પીવડાવી.

આભાર=ઉપકાર પાડ

અંતર=દિલ; મન.

ભેદ=સમજણ; કારણ

કોટીકોટી=ધણી ધણી.

કાયા=શરીર દેહ.

છત=ઢાંકણ.

પ્યાર=હેત; ચાહેના.

અત્યંત=અણી; ખૂબ.

પાણ=નકારો; કપૂત.

વડા=મોટા.

રાંક=શરીર; અનાય.

સ્નેહ=હેત; પ્યાર.

દેહ=શરીર; -કાયા.

(કવિતાની સમજૂતી). (૯).

જ્યારે હું છેક નાદાન નાનો છોકરો હતો, ત્યારે પિતાજી તમે મને પાળી પોષીને મોટો કીધો; તે વખતે સારી રીતર્યા મને ખુશી ને ખુશી રાખતા; હવે એ તમારો પાડ હું કેમ વીસરું (૧).

જે વખતે હું નાનો હતો તે વખતે છાતીએ ચડી તમારી મૂઝા એસી. ત્યારે તમે દિલમાં જરાપણ રીસ નોહાતી આણી; જે મેં મોહોડે કહ્યું તે બધી વાતની હા હા કહી; હવે એ તમારો (૨).

મને સારી શીખામણુ દઈને શુધાર્યો, અને વિદ્યા શીખવીને વેવેકથી વધાર્યો; તેમ મને બધી વાતની સમજણુ અરાખર આપી, હવે એ તમારો (૩)

તમારો કાયા પર મારે વાસ્તે ઘણું ઘણું દુઃખ વેઠ્યું, મને

છાતીએ દાબીને મારી આસનાવાસના કીધી; ને ખરા બા-
વથી મારા ઉપર હેત રાખતા, હવે એ તમારો (૪).

મને જોતા સારે મનમાં ઘણો સંતોષ પામતા, ને જે વસ્તુ
મોહોડે મેં માંગી તે તુરત લાવી આપતા; જે નહારો છોકરો
હોય તેજ એ તમારો ગુણ ભુલે, તો હવે એ તમારો (૫).

મારાથી કંઈ ખોટું કામ થાય ને મોટાગુનામાં આવુંતોનાદાન
જાણીશિક્ષા કરવાને બદલે તમે મારાપર દયા લાવતાં; ને પ્રિતીન
ઉતારતાં મારા અંગને કંઈપણ દુઃખ ન દીધું; હવે એ તમારો (૬).

પાઠ ૯૮ મો.
લાવ=લાવો; લાબ.
સજવું=રચવું.
નિરખવું=જોવું.
જગનાથ=જગતનો
ધણી; ધંધર.
દયાતી=જીવદયાની.

સેવના=સેવા; બકિત.
ભાગ્યશાળી=નસીબ-
વાન; નસીબવાળો.
તુચ્છ=હલકો; નીચ.
ટાળી=મટાડી.
જનો=માણસો.
મધ્યે=વચ્ચે; મહિ.

સજ્યા=બનાવ્યા.
નેત્ર=આંખ; ચોચન.
નીર=પાણી.
ઘરે=ઘરે; હાથએ.
ભાવ=અહિના; હાંશ.
પિતુ=બાપ; તાત.
શુભ=સારું, મંગળીક.

(કવિતાની સમજૂતી.) (૧૦).

મને જાણાવી ગણાવી નસીબવાન (લાહેર) બનાવ્યો, ને
મારી ખરાબ તોછડી આદત મૂકાવી; જેથી કરી લોકમાં મારી
આખર ફેલાઈ ગઈ, હવે એ તમારો (૭).

મેં આ સારો (ઉપભોગ) ઝારીઓ લીધો ને હવે જે લઈશ,
તેનો આભાર બધો પિતાજી તમારો માનું છું. એ બધા ઉપા-
યો મારા મુખને સારૂ તમે રચ્યો છે, હવે એ તમારો (૮).

તમારી આંખોમાં ખારના આંસુ લાવીને મને જોતા. ને
પોતાના કલેજ સાથે લગાવીને દાખતા; તે વખતે મોહોડે મીઠા

શબ્દ બોલતા, હવે એ તમારો (૯).

હું આજસુધી નાદાન બચ્ચું ને અજાણ્યો હતો, તેથી તમારો ગુણ મેં મનમાં એકે જાણ્યો નથી; આજ હું હવે જાણીતો (મોટો સમજણો) થયો છું, હવે એ તમારો (૧૦).

જ્યતનો ધણી જે ઈશ્વર તે જો મને હયાત રાખે, અને મારી ને તમારી જીવગાની સન્નામત રહે; તો સાચે બાવે નિરંતર તમારી સેવા કરું, હવે એ તમારો (૧૧).

હેંસથી બણીને આ સારા છંદ ગણી રાખે, તો પિતાની સેવા કરવાને નહારા થશે નહીં; રાઈ જ્ઞાન મેળવીને પછી સારે કામે લાગશે, ને આ સારા છંદ દલપતરાગ કવિએ બનાવ્યા છે. (૧૨).

પાઠ ૯૯ મો.
વેરીઆ=ફુથમનો.
ધાતકી=નિર્દય; ખૂની.
શિકાર=ભક્ષ.

લાગ=દાવ; તક.
મેથુદ્ધ=માન વગરનો.
ઉડાડી=ફેલાવી.
નોમકહરામી=ઉપકારને બદલે અપકાર કરવા તે.

પાઠ ૧૦૦ મો.
ખોરાક=હંમેશા ખાવાનો પદાર્થ.
અદેખાઈ=ખાર; ઈર્ષ્યા.
નિર્દય=દયા વગરનો.

વાધેજા=સોલંકી.
પાઠ ૧૦૨ મો.
વજુર=પ્રધાન; દીવાન
પાધર=સીંધો; પાધરો
ફૂલ=મધા; તમામ.
કાકુર=હુચ્ચો આદમી.
મજલ=વાટ, ટપા.
પાટવી=ગાદીનો અધિકારી; મોટો.

પાઠ ૧૦૨ જો.
કુરસદ=નવરામ.
ઉગમણ=પૂર્વ દિશા.
ખંડણી=ઓથ; કર.
આવકાર=આદર માન
અડાઈ=હુમલો.

સમાપ્તિ=આખર છેડો
સિંહજીવિપ=લંકામેટ.
પડતીદશા=નબજો દહાડો; મેઠી.

પાઠ ૧૦૩ જો.
નિમકહરામ=ધણીનું અબ આધને તેનું બુંદું કરે તે.
વિધાસ=ભરોસો.
અવિધામ=ખીનપતી જ, ભરોસો નહોં તે.
ધરડપણ=બુઢાપણ.
કલેશ=કજીઆંકાશ.
પંડિતો=વિદ્વાન.
અહંકાર=અભિમાન

બુદ્ધિવાન=અક્ષલવંત.
 આખાદી=અડતી.
 ખાનપાન=ખાણુંપીણું;
 ખોરાકી-પોષાકી.
 નીમ=હૃદ; સુમાર.
 સપરમે=સારે ટાણે.
 ગુલામગીરી=ચાકરડા
 પાણું; દાસપાણું.
 પાઠ ૧૦૪ થો.
 મારા=કસાઈ મારનારા.
 માલિક=ધણી.
 કાચો=નખળો.
 નીવડત=નીકળત.
 રંડીખાણ=વેશ્યાનો
 મંગડરેપોતે; છીનાણું.
 મોઠશાખ=ચેનખાણ
 લપટાઈ=વીટલાઈ;
 કસાઈ.
 સમાવનાં=નરમપડતાં
 રીખાવીને=દુઃખદહને
 નીર્દયપણે=ધાતકીપણે.
 કારભાર=મુખ્ય કામ
 કાજ.
 સંતોષ=આનંદ, હરખ.
 વગના=તરફેણના.
 નસંતાન=સત્તાનાશ;

નખાઈ.
 પાઠ ૧૦૫ મો.
 રંગમેહેલ=રંગતાન ક-
 રવાનો મોટો મેહેલ.
 દેવડી=મથક; મકાન.
 ઓલાદ=વંશ; કુળ.
 કુવાઈ=આણ.
 નીતિ=રોતસર ચાલ-
 વાનું ધોરણ.
 ગડબડ=તોફાન.
 બંદોખરન=ગોઠવણ.
 પાઠ ૧૦૬ ઠો.
 સુમેદાર=સગદાર; પ
 લટણનો ઊંપરી.
 કાયમ=ખાલાલ.
 મેળાપ=મુલાકાત.
 ભાગળેગે=એકાએક.
 કાવતર=દગો.
 ઓચોતો=એકાએક.
 ખનાવ=હકીકત.
 પાઠ ૧૦૭ મો.
 ગોળાઈ=અડધો ગોળ.
 વાહાણવટી=નૈકા શા-
 ઝના જાણનારા.
 સમઘાત=સરખો.
 ચુમારે=આશરે.

વળગીને=ખાત્રીને.
 કડકા=ભાગ.
 ખપરદાર=હોંશિયાર.
 ખરેખાત=સાચેસાચ.
 ઢગલે ઢગલા=ધણુંજ.
 નીપજ=પાક; પેદાશ.
 પાઠ ૧૦૮ મો.
 અચાની=અણસમજી
 મિ. જા; વગરશીખેલા.
 ભત=પીશાય.
 ઝોડખપાટ=સપડાવું.
 નજર=કુદ્રષ્ટિ.
 પ્રકાર=રોત; તરેહ.
 સમજી=દાના સમજ-
 ણા; વિચારવંત.
 કરડી=આકડી.
 ગંધ=ખરાખ વાસ.
 ધગધગતા=ઉનાઉના.
 અંગારા=દેવતાનાં સ-
 બગેલા કાચલા.
 પાઠ ૧૦૯ મો.
 પ્રયોગ=કરી જાણું; અ-
 જમાસ કરવી તે.
 મેછા=ધરૂછા.
 શંકા=વેઢેમ.
 ચીસ=કીકીઆરી.

લગડી=ઢાળકી,
પડછાયો=ઝોળો.
કસર=ખામો.
પરસેવો=પસીનો.
ધુક્તિય ધ=તદ્યારેની
સાથે; હીકમતથી.
અપરદારો=હોંશીયારી
ઝોકશી=ખારીકતપાસ.
ડાકણુ=ચૂડણ.
પાઠ ૧૧૦ મો.
વંત્રી=ડાકણુ; ચૂડણ.

આણુ=કુવાઈ.
રોણુ=તોફાન.
ભાવસાર=જૈન ધર્મ
પાળનાર (હિંદુલોક.
મધરાત=વચ્ચી રાત.
ચાંદરાણું =ચંદ્રમાનું
અજવાળું.
કુજવા=કાંપવ; ચરથ-
રવા, બીહીવા.
હામ=હિમ્મત; જાતી.
ઝોકીવાળા=પેહારેદાર;

ઝોકશી કરનારા.
ડામચિઝો=માચડો.
સ્લામી=ગુરૂ; ઉપદેશી.
સોરખકોર=અવાજ.
વિગત=તપસીલ..
વિખ્યાત=નામીયું.
મશાણુ=સ્મશાન.
ફાસફરસ=હવામાં ખુ-
લ્લો મૂક્યાથી જલદી
સળગી ઉઠે એવા
એક પદાર્થનું નામ.

(કવિતાની સમજૂતિ). (૧૧).

પવન આઘ્યાથી નેવાં આગળનું નળીજી ખસીને હેઠે પડ્યું
તે જોઇને કૂતરે બસવા મંડ્યું. ત્યારે ત્યાં ઘણો હોહાકાર થઈ રહ્યો;
ત્યારે માંહે કાઈ કેહેવા લાગ્યા કે હા મેં ચોર દીઠોતે; પછી એ વિષે
જાણીતી તપાસ ઘણીએ કરે. (પણ તેમાંનું શું!) તો એ પ્રમાણે
અખો સ્વામી કહેછે કે ભાઈ વેહેમના એવી વાત સમજવી.

પાઠ ૧૧૧ મો.
વશીકરણુ=વશ કર-
વાનો મંત્ર.
અપશુકન=ખરાખનિ
શાની; ખરાખશુકન.
શુકન=ચિંહ; નિશાની.
યોગળ=પોલું; ઝૂંડું.
ભૂવો=ભૂત પીથાય

કાહાડનાર ઢોંગી.
શીખાઉ=ચેલો.
ઝોટ=ખેલ.
અજમાવી=વાપરી.
પાઠ ૧૧૨ મો.
હરતાળ=એક જાતની
પીળા રંગના ધાતુ.
કાળ=મોત.

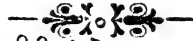
અડતાં=અડકતાં.
ખાલ=છાલ; ચામડો.
ગાણા=ગાયણ; સારંગી
નરઘાંથી ગાયું તે.
કુડાં=તડારાં; ખરાખ.
આળ=તોહોમત.
અગિન=દેવતા.
ઝાળ=આંચ.

લખમી=પૈસા.	છઘુંદર=ચેણ.	છૂટ=જગો; ખારી.
વાસીકું=કચરો; પુંજી.	છીંડુ=વાડકે ખેતરમાં	કુંસ=સરાક.
તાલ=મજા; રમુજ.	જવાનો રસ્તો.	થાપ=પાર; છેડો.

(કવિતાની સમજૂતી.) (૧૨).

અનમમાં જન્મ કાચો (માર્ચા વિનાનો) પારો ખાવા તેવું ચોરીનું ધન છે; કાચો હરતાન ખાવી તેવો ચોરીનો માલ છે. (૧). માથા ઉપર જન્મ મોત ભમેછે તેવો ચોરીનો માલ છે; કૌવચ લાગેથી ખાલ ઉપડે (ચેળ આવે) તેવો ચોરીનો માલ છે. (૨). ગાયન ગાતાં કે સાંભળતાં હોય ત્યાં આવીને કોઈ નહારા શબ્દ બોલે તેવો ચોરીનો માલ છે. (૩). દવતાની કેવી ઉની ગ્રાલ લાગેછે તેવો ચોરીનો માલ છે; કોઈ સખસ જીવતી માખ ગળે (તે પેટમાં રહે નહીં) તેમજ ચોરીનો પૈસો કોઈને પચે નહીં. (૪). આખા કોળાનું શાક નહીં થાય (મોળેલા કોળાના શાકમાં આખું કોળું ભૂલથી જાય નહીં) તેમ કચરો વાળતાં ભૂલમાં સાંભેલું કાહાડી નં ખાય નહીં; અને જો કાહાડી નાંખીએ તો જોવા જેવો તમાસો થાય તેવો ચોરીનો માલ છે. (૫) સાપ છઘુંદરને મ્હોડામાં ઘાલેછે. હવે જો તે ગળી જાયછે તો સાપ મરી જાયછે, ને જો સાપ તેને છોડી દેછે તો આંધળો થાયછે તેવો ચોરીનો માલ છે. (એટલે એ માલ રાખે તોપણ દુઃખ ને ખોજને આપે તો પણ દુઃખ થાયછે.) (૬). છીંડું એટલે જવા આવવાનો રસ્તો માળી મોટો રાખે અથવા જવા આવવાની છૂટ રાખે તો બકડું કાહાડતાં ઊંટ પેસે (કરવા જાય કંઈ પાકું તો ઘઈ જાય કુંસ વાંકું), સરાક કાહાડતાં કુંઈ મોટો ખીલો પેસા જાય (સાત સાંધે તો તેર તુટે, તેવો ચોરીનો માલ છે. (૭). ચોરીનો માલ કંઈ રાતદાહાડો છાનો રહે નહીં. તેની વાત તો વા બઈ જાય; જન્મ મિલાડી મોખામોખ

ઉતરી જાય, તેમ અટકાવ કરતાં તેનો પાર આવે નહોં. (૮).

પાઠ ૧૧૩ મો.
 પ્રસિદ્ધ=નામીયા.
 ધામ=જગો; ઠેકાણું.
 રચન=શોખા.
 ઠાળીઆં=ઠળતાં છા-
 પરાંની અડાળી.
 ગૌશાળા=ગાય બાંધ-
 વાના ઠેકાણાં.
 રસોડું=રાંધણી.
 નગારાનાં = નગારા
 વગાડવાની જગો.
 મોખતઆનું.
 ચોકશી=ચોડા પદ્ધતર
 પાઠ ૧૧૪ મો.
 સિંહાસન=ગાદી; તખ્ત.
 ઝાકઝમાળ=ચળક ચ-
 બક; તેજદાર દેખાવું.
 છપ્પર આટ=છપ્પર
 પલંગ.
 શણગાર=લૂગડાં ધરે-
 છાં વગેરે ભૂષણ.
 માણિકઠારી=મોસોસુ-
 દ પુનેમનો દિવસ.
 તલપૂર=જરાક.

ખરીદી=વોહારત.
 પાઠ ૧૧૫ મો.
 અંગે=તાબે; હવાલે.
 સારેછે=પૂરી પાડે છે.
 આર=ઓવારા; ઘાટ.
 કમળ=એકજાતના ધૂ-
 લ તળાવમાં થાયછે
 દેવસ્થાન=દેવનું ઠેકાણું
 સાધુ=આવો, વેરાગી.
 વસુલ=જમે.
 દેવજન્યજન-દેવનું ઠેકાણું
 ખિચો ખીચ=પાસે.
 પાઠ ૧૧૬ મો.
 ઇસ્પટાલ=દવાખાનું.
 દાર્કાર=અંગ્રેજી વેદ.
 કળતર=ફુખાવો; દરદ.
 કરાર=સુખ; ચેત.
 ઝારવું=કિતાપાણીથી શે
 બળતારાં=આગ. [કવું.
 જળો=ખરાબ બોલી
 ચૂસી લેનારા બાંખા
 છૂવડા.
 ખપાટીઆ કામડી.
 પાઠ ૧૧૭ મો.

ગંડાઈ=સંધાઈ; અંધાઈ
 કોકીલું=જરા ઉનું.
 ટેભા=ટાંકા.
 ધાયલ=જખમી.
 દરદ=ફુખાવો; કળતર.
 પાઠ ૧૧૮ મો.
 પાસે=ખાજીએ.
 ફેફસુ=જેણે કરીને દ-
 મ લેવાયછે તે.
 હચમચાટ=હાલચાલ
 ધાસોધાસ=દમ પર
 દમ સાસ.
 શેક=દેવતાની ગરમી.
 ઉલટી=ઓકારી.
 સરવળ સરવળ=ખવ-
 બ ખવળ.
 ખૂત=કાફી.
 કાવો=ઉકાળો.
 પાઠ ૧૧૯ મો.
 વિકટ=ભયંકર.
 અનાડી=મૂરખ.
 ઝોળેઝોળાં=ટોળેટોળાં.
 ટફર=ચોટ.
 જોડાળેડ=સાથેસાથે.

વતની=રશી.

પાઠ ૧૨૦ મો.

પાટવી=મોટો; ગાદીનો

અધિપતિ.

કોરટ=દરબાર.

ન્યાયાધીશ=ધનસાક્ક

રનારા.

અદાલત=ધનસાક્ક

નીક ચેરી.

આતર=શરમ.

તરફદારી=તરફેણ.

ખેલેકેલા=છોકેલો.

કુકર્મ=નઠારાં કામ.

ગોઠિઆ=મળતિઆ.

ઢ્યો=સામીત થયો.

રનેહ=મિત્ર.

કોધ=રીસ. તામસ.

એઅબી=અસમ્યતા

પાણું; નાલાયકી.

ન્યાય=ફેસલો; ચૂકાદો.

લપડાક=લાત.

અમલમાં=અમલવા

પાઠ ૧૨૧ મો. (માં

નિર્ભયપાણું=એ ધડક-

પાણું કશોમો નહી તે

ઉમરાવ=મોટામાણસ

આનુર=હોંશીલા.

કુરાચરણી=ખરાબ

ચાલચલણના.

દરમાયા-ચગારમુસારા

વીણી=ઝંખવાણો.

કારબારી=કરતાહરતા

સમરથ=સુધરથે.

તંગી=ખરચની વેલા

નખિ=ગુજરો થાય.

બાહાલ=મુકરર.

હિમ્મતવાન=બાહાદુર

પાઠ ૧૨૨ મો.

સપુત=સારો છોકરો.

કપુત=નઠારો છોકરો.

છિદ્ર=એબ કાણું.

સવાઈ=ચડિઆતાપ-

ણું; સાંઝ કામ.

કલંક=એબ; દુષણ.

વહેવા=ધ્વકામમાં આ-

ણીને.

પૂઠ=પાછળ.

જૂઠ=જૂઠાણું.

દાઝિ=દલગીર થાય.

દાતા=સખી, દાતાર.

નુર=પાણી; તેજ.

લગવ્યો=શરમાવ્યો.

કવિજન=કવિતાજ્ઞેડ-

નાર; કવિલોક.

સકળ=સંપૂર્ણ આખી

લેશ=જરાએ.

ફુજ=પાપી.

રૂએ=રડે.

બાપીકો=બાપનો.

બોળે=ડાંબવે.

આધીન=તાબે; વશ.

મરનદા=આખરે અં

દાળે; બાર વફર.

(કવિતાની સમજૂતી). (૧૩).

જે પોતાની કમાણીનું ખાપને બાપથી સરસાઈન (ચડિયાતા પાણું) કરે; શરીરને રોજ કામમાં આણીને (કસરત કરીને) કુળની એબ ઢાંકે, જેના પાછળ દુનિઆનાં લોકો વખાણ કરે, તે જ્યુઠું

ખેલતાં જોનો જીવ ધણો દુખાય; ને સારો સજ્જન આહાર
નરથી જે શરમાવ્યો શરમાય-જેના કવિલોકો વખાણ કરેને સંખ-
ણું બધાએ ગુણ જેનામાં હાય, તે વિષે સામળદાસ કવિ કહેછે
કે હું માચું કહુંછું કે તેનેજ લોકો સારો છોકરો કહેછે. (૧).

જેને જરાપણ કુળની આખરૂ (શરમ) નહીં હોય ને પોતાના
બાપથી માયા પુંજ જે કંઈ પહોંચી હોય તે ખૂબ, દુશ્મનને
નમતો જાય ને જે પાપી માગુસના મોહાડા આગિળ પોતાનું
દુઃખ રડે પોતાના કુળની એમ ઉઘાડે ને બાપનો ભાજ ઉચા-
પે (કુખાપે); સારા આદર્શને દુઃખદે ને પોતાની એમ ઉઘાડે-તામે
રહીને વાંકી મુડી ઘાતી અબ ખાય (પરસાદજયા કરે) ને લગ્ન
આખરૂ કશી ગણે નહી, તેને વાસ્તે સામળદાસ કવિ કહેછે
કે હું સઝું કહુંછું કે તેજ નઠારો છોકરો કહેવાય છે. (૨).

પાઠ ૧૨૩ મો.
એકલશરો=જનને આ-
હાર; એ=લોશરો.
ઉદમાત=તોફાનમ-
લક્ષણ=ગુણદેવ. (રતી
મશકરો=ટોળિઓ.
અપળ=હોંશીયાર.
ઠાવકું=ડાહ્યું, શાહ્યું.
ઉદ્યાગ=મેહેનત.
ગેરહાજર=હાજર નહી
પાઠ ૧૨૪ મો.
નિભાય=ગુજારો.
તુરંગ=વિચાર, ખ્યાલ

રાંડીરાંડ=વીધવા સ્ત્રી
દળણાં=લોટ દળવાનું
મજૂરીનું કામ.
વેલા=આપદા.
શિક્ષક=શિખવનાર.
ઉમદ=હોંસ; ઉમંગ.
ભરણપોષણ=ગુજરાન
પાઠ ૧૨૫ મો.
ભાવડો=મરદ, માટીડો
વહાજ=હેત; પ્યાર.
વાજઆવં=મરીજાય.
મચો રહે.
સરદારી=ઉપરીપણું.

ભંગ=ભાંગી નાખવું.
મળતાવડો=હળીજાય
એવો.
પાઠ ૧૨૬ મો.
ભંડાર=ભંપૂર ખતનો
ખડક=ખરામો.
ખરામો=દરિઆના
પાણીમાં ડાકાયલા મ
જખત પથરા.
લગભગ=ધણોખરો.
ધોરી=શરીઆમ.
ગાળીઓ=ગાળા; ક-
રાડી.

कल्या = अटकणधी
नाम आप्या.
विरतार=पथारो.

पाठ १२७ भो.
धारण कर्तुं=राज्युं;
कलुष कर्तुं.

यरीत्र=अहवान येन.
ग्रीणी=आरीक.

भान=सुद्धि; वक्रुद्ध.
वेरो=करे.

वहोरवाने= अरीह
करवाने.

इप=कान्ति; डोण.
परगणु = तालुका;

माहाल.

पाठ १२८ भो.
निर्दय=दया वगरेभो.

गडअड=तोडान.

उतरडी=उतारी.

सभ्यो=भटी गयो.

अणवाप्पोर=दुल्लड म-

यावनार कीतुरी.

गोठवणु=अंदोभस्त.

पाठ १२९ भो.
माहीदशा=नयणाहाल

अवक्रुद्धी=भूआप.

आवकार=आदरमान
स्वतंत्र=आप अस्ति-
आरी.

वसुन=जमाउधरात.

धनरेदारे=धनरो रा-
अनारो.

राजकारबार=राजनुं
कामकाज.

शाहजो=आदशाहनो
छोडरो.

अरतरुद्ध=अकरीथी र-
ज आपनी ते.

पाठ १३० भो.
दवाआनुं=ओसड क

रवानुं ठेकाणुं.

हमाम आनुं=नाहावा-
नी जग्या.

तरापो=लाकडां छपर

पाटीआं के आरगुं

आंधी पाणीमां अ-

लावेछे ते.

पौत्र=छोडरानो छो-

करो.

उधरातदार = वसुन

अक्रुद्धुं करनार.

अणुअनाव=अणुनाव

अदी=तामे रही.

राज्यनिह = राजनी
निशानी.

पाठ १३१ भो.

पुत्रप=भापडो; मरद.
अभयवयन = भाइ

नहीं अवी कलुलात.

कापाकाप=पुनामरकी
क्रोणोडि=अध ओक

गेरअंदोभस्त=मेताल.

अवरथा=हालतदासा

पाठ १३२ भो.

उपमा=सरआवणुं.

भूकामलो; शोभा.

राजकाज=राजनुं का-

मकाज.

ढोंगी=अहानाप्पोर.

आस्तिक = आकीन

वाणो; परमेश्वरने

माननार.

नाहक=विनाकारण.

रेनुति=रभरेणु प्रार्थना

लोली=लाजसु.

आदशाही=राजगादी-

नो छोछो.

पाठ १३३ भो.

ખિરતી=વિસવાસી.
 ધશરત=નિશાની.
 મસળવા=ચોળવા.
 વાયદાસર=ઢેર વેલી મુ-
 દત પ્રમાણે.
 અમઘડી=હમણાંને
 હમણાં.
 સહ=મુઠ, દરજી.
 ભજન = પરમેશ્વરનું
 સ્મરણ.
 ધુમટો=માથાનો છેડો.
 માંપર ખેંચવો તે.
 પાઠ ૧૩૪ મો.
 મુસાફરી=રેટણુઅટણુ
 અઢીંગી=અધેલી.
 ખિરાજી=દીપી શામી.
 ટકાઉ=મજબુત.
 ચાપચાપીઆ=તપાસી
 કામ કરનાર.
 ધામધે=ચણીઆ જોવું
 ગુણવું લુગડું.
 પાઠ ૧૩૫ મો.
 બેઝોળ=કદરૂપી
 બેઠુંયુ=કઠંગુઠંગવગરનું
 શામેલ=દાખલ.
 બાહાવર=ગાબરૂ.

ખુંધ=રૂકો.
 ઊદાસી=દલગીર.
 ઠીંગણી=અટકી.
 હૈયું=મન; દિલ.
 દીંગ=અજબ; છક.
 પાઠ ૧૩૬ મો.
 જટા=ચોટજાની પેઠે
 ગુંચવાયલા માથાના
 બાલ.
 ડાંગ=લાકડી; ડંગોરી.
 થરથરી=ધુજી; કાંપી.
 ખિતરવા=ટીંબા.
 ખેનપણી=સહીયર.
 ઊઝરડા=કાપા; નોઢેર.
 ચીલી=ધરેડ.
 પાઠ ૧૩૭ મો.
 દિલાસો=ધિરજ.
 સરભરા=સેવાચાકરી.
 લોથ=મુડકુ લાસ.
 કાજ=ધાસકો; ડર.
 વીતેલી=સહન કરેલી.
 થાક=આરામવિસામો
 પાઠ ૧૩૮ મો.
 વિસામો=આરામથાક
 સંકટ=દુઃખ વીપત.
 પજવી=દુઃખ દીધું.

અપરાધ=ગુનો વાંક.
 કોપ=ગુસ્સો.
 દોહિલી=દુઃખી હેરાન
 પાઠ ૧૩૯ મો.
 ઉપસેલી = ઉપસી
 આવેલી.
 ચપટી=એક પાસેથી
 ખેંડેલી.
 જોશી=જ્યોતિષ વિદ્યા,
 જાણનાર.
 દુરખીન=આધી ચીજ
 પાસે દેખાય અ
 કાચનું ચંત.
 વખુટા=જુદા.
 રાજ=ઢોળાણુ; ચઢાવ.
 પાઠ ૧૪૦ મો.
 ટોચ=ઉપલી ભાગ.
 ગાળો=ભાગ.
 નિશ્ચય=નક્કી કરાવ.
 અટકળ=કલ્પના.
 સંદેહ=વેહેમ; શક.
 ભાસે=દેખાય; જણાય.
 પાઠ ૧૪૧ મો.
 સાર=મતલબ; તત્વ.
 વિભક્તિ=શબ્દની સા
 થે આવેલા સંખંધી

દેખાડનારો પ્રત્યય.

સંબોધન=સંબંધ રા-
ખનાર, (આઠમી
વિભક્તિ.)

ધત્વાદી=એ શિવાય
બીજા.

સંબંધ=વલગણ.

પ્રધારો=આવોળખો;
પાઠ ૧૪૨ મો.

વિશેષણ=ગુણ તથા
સંખ્યા બતાવનારો
શબ્દ.

સંવાલ=પ્રશ્ન.

ભારે=મોટું.

ક્રિયામ=સરખાવ.

મુકરર=નફી કરેલો.

પાઠ ૧૪૩ મો.

ક્રિયાપદ=ક્રિયા, રિય-
તિ વગેરે બતાવનાર
શબ્દ.

શક્યભેદ=શક્તિ બતા-
વનાર ભેદ.

સકર્મક=કર્મ સહિત.

વર્તમાન=ચાલતોકાળ

અકર્મક=જેમાં કર્મ
નહીં તે.

ભુત=ગયો કાળ તે.

મૂળભેદ=નફી બતાવ-
નાર ભેદ.

ભવિષ્ય=આવતો કાળ
પાઠ ૧૪૪ મો.

ઉભયાન્વયી=બેશબ્દને
જોડનારો અવ્યય.

શબ્દયોગી=શબ્દને જો-
ડનારો અવ્યય.

કેવળ પ્રયોગી=હરખ-
શોક, ગભરાટ વગેરે

બતાવનાર અવ્યય.
ક્રિયાવિશેષણ=ક્રિયાપ-

દનો ગુણ બતાવના-
ર શબ્દ.

અવ્યય=જે શબ્દમાં કે-
રકાર થતો નથી તે.

અચરતી=નવાઈ.

શોક=દલગીરી.

ઉભરા=જોરસા.

પાઠ ૧૪૫ મો.

સંપ=એકદીલ, એકો.

મોઝાર=માઈ.

પેહેરણ=પેહેરવાનાંબુ-
ગડાં.

અતૃષ્ણ=ધણુંજ; તોલ
વિનાનું.

અબલ=તબળા.

સંખળ=જાબરા.

જ્યુથ=જથો; ટોળું.

સૃષ્ટી=દુનિયાં; પૃથ્વી.

દેહ=શરીર; કાયા.

મતિ=બુદ્ધિ વિચાર.

સુસંપ=સારો સંપ.

સંપત્તિ=દોલત.

સાંપડે=મળે; જડે.

તાંતણી=તાર.

ઝંડુ=જથો.

એકલ=એ બહુ; નિરા-
ધાર.

નિજ=પોતાની.

તસ્કર=ચોર.

વાસ=બીક; ડર.

ધકાવે=ધસડી જાય.

ઝેહ=વરસાદ; મેઘ.

પ્રોહી=મોટી.

(કવિતાની સમજૂતી.) (૧૪).

ન્યારે પૃથ્વી ઉપર લોકોમાં જરાએ સંપ હતો નહોત્યારે તેઓ

જંગલમાં રહેતા, અને એક બીજાથી ઘણા ડરતા (૧). તેવારે લગડાને બદલે ઝાડની છાલ તથા પાંતરાં ગુંથીને પહેરતા ને જંગલનાં ફળ ફૂલ ખાઈને દાહાડા કાઢાડતાં, ને જંગલમાં રહીને પોતાની કાયાપર ઘણું દુઃખ ભોગવતા. (૨). પછી જ્યારે ઈશ્વરે તેમનામાં સંપ કરવાની બુદ્ધિ આપી ત્યારે એક બીજાની મહેન- તના ફળે તેઓને રહેવાને ધરખાર મળ્યાં. (૩). પછી જમ જમ સારો સંપ વધતો ગયો, તેમ તેમ હરકત દૂર થતી ગઈ, પછી ક્ષે- ણે દુઃખી ન થાય તેને વાસ્તે જોઈએ તેવાં ગોઠવણના ઉપાયો રચ્યા. (૪). એવી રીતે નખળાળેરાવર (ગરીબ ને પૈસાદાર) બધા સુખી થયા ને તેઓનાં દુઃખ નાસી ગયાં, માટે જરૂર બાઈએ તે બધું સંપના કારણથીજ છે એમ તમે સમજો. (૫). સઘળાં સુખ સંપ વડેજ મળેછે, જ્યાં સંપ નહોં ત્યાં ઉદાસપણું સમજ- લું; સંપના યોગે પૈસાની પ્રાપ્તિ થાયછે ને લોકોમાં ગામજ મળે છે. (૬). એક તાર હોય તે તોડવાની સૌ હિમ્મત ધરે પણ જ્યારે બધા તારનો સાથે જયો કરી તેની જાડા દોર કરીએ ત્યારે તે કોઈ કાપી શકતું નથી. (૭). આપણા કુટુંબમાં સંપ રાખીએ તો દુશ્મન શું કરી શકે? ઝાડ છે તે બધી ઝાડાં (ઝાડના જથ્થામાં રહેછે, જે એકલું હોય તો ડાળ પાંખડાં ઉડીને કંઈ વારનું બા- ગી જાય. (૮). છોકરા પોતાની પાસે પડેલા પથરાને સારે ને કાપેછે, તેજ પથરાનો જે કાંટ બનાવીએ, તો પછો ઓરની ધા- સ્તી રહે નહીં. (૯). જ્યારે વરસાદનો ઉઠાવ થાયછે ત્યારે ધુળને ઘોંઘને તે ઘસડી જાયછે. પણ જે પછી તે ધુળની મોટી પાળ બનાવીએ તો તેનું તળાવ બને (વરસાદનું પાણી ઘેરાઈ રહે). (૧૦). માટે હે માણસો તમે સઘળા મળીને સઘળે ઠેકાણે બેસ- તાં ઉઠતાં સંપ સંપ કરી રોહો, કે જેથી દલપતરામ કવિ કહેછે કે

તમારા નસીબમાં હાય તેટલું સુખ દુઃખ તમે જાતે ભોગવો. (૧૧).

પાઠ ૧૪૬ મો.
વહેવાર=લેવડેવડ કે
જમવા ખાવાનો
સંબંધ.

કાવતરૂં=ગો કટકો.
દામ=પેસા.

માપ=બરત; પર માણું
સરત=ખાલી; પર ડાણું

પાઠ ૧૪૭ મો.
ખલા=આપદા; પીડા.
ગેરવાજબી=ખોટું.
સંતોષ=આનંદ; હરખ.

ખાલ=નસીબદાર;
ગળખર.
અધર્મ=ખોટું.
વફર=માર; વજન.
જે=જય; પશુ; કંતેહ.
મે=ક્ષય; નાશ.
સોદો=માલ મતા.

પાઠ ૧૪૮ મો.
વીર=ખહાદુરનર; ભઈ
લખાડી=ગુઠો; લખાડ
સત્યવાદી=સાચો.
ટેક=નેક; મોટાઈ.

તોલ=માર; વફર.
ધીર=ધીરજ; સખુરી.
ધુરવીરી=ખહાદુરનર
વેણુ=વચન; સુકન.
અનાદી=અસંજની;

હમણાંની નહી.
લાભકારી=ફાયદાકારક
કાટ=કરડે.

કેપમાં=સરખાવવું.
લગળ=જાજ; આખર
વારી=વખત.
ઊંચ=મોટો; ઊંચો.

(કવિતાની સમજૂતી.) (૧૫).

ટેક વગરના માણસો જેઓ ખાલેલું ફરી જાય તેઓ ખહુવાનો ખડી જાય છે. પણ તેમાંનો એક ખાલ પણ પાળતા નથી. માટે તમે તેવી ખરાબ આદત નરખો ને જેટલા ખાલ પળાય તેટલા જ વિચારીને ખાલો. (૧). પોતાનો ખાલેલો ખાલ પાળે તેના બાર વફર વધે, ને જેનો ખાલેલો ખાલ ગુઠો પડે તેનો વફર ઘટે છે; પછી બાયડા કે બાયડી કોઈ તેના વિશ્વાસ કરે નહીં, માટે. જેટલા ખાલ (૨). નાણું જાય તો બલે પણ ખાલેલો ખાલ ફરશો નહી, તેમ એ ગયલાં નાણાં વિશે હું પસ્તાવો પણ કરું નહીં; મનમાં ધીરજ ધરીને એવો ટેક રખો, ને જેટલા ખાલ (૩) ઘણા ખહાદુર નરો સાચું ખાલનારા સાંભળ્યાં છે, તેઓ વેણુ-

માં (ખોલેલો ખોલ પાળવામાં) ખૂઆર થઈ ગયા એવી અસ-
લની રીત છે; તેમ એથી તેઓની જગત મધ્યે લાભ કારક આ-
ખર પણ વધી છે. માટે જેટલા ખોલ૦ (૪). જે માણસ
મોહોડયો ખોલ ને તે કામ પછી કરે તેને મોટો માણસ ને જે
ખોલના ખોલથી ફરી જાય તેને મોટો સમજવો, બાઈ એથીલ-
જના આખર જતી રહેશે; માટે જેટલા ખોલ૦ (૫). બશે તે કુ-
તરો પગે કરડે નહીં (કેહે તે કરે શું?) તો લખાડ (મહું લવનાર)
પણ તેવીજ ઉપમા લે છે; મોટો લવારો કરવો એજ આખર
જવા જોગ વખત છે; માટે જેટલા ખોલ૦ (૬). શરેરે સુખ
થાય કે દુઃખ થાય તોપણ જે રીતે ખોલો એવજ રંગે રાત
દહાડો રાંદો, (મતજાળ કે ખોલેલું પાળો); એથી કરીને લોકોમાં
ધણો જથ પામશે, માટે જેટલા ખોલ૦ (૭). મુતાં ઉઠતાં બે-
સતાં સાચોજ વાત કહેા; ને જો ખોલેલો ખોલ પળાય નહીં;
એવી શક્તિ કાચો હોય તો મોહોડયો મોટું વેણ ખોલો નહીં;
એ થકી તમે જોએ ઠેકણે (મોટી પદ્ધતિ) જઈ બેસશો; આ
સારા છંદ કવિ દલપતરામે બતાવ્યા છે. (૮).

પાઠ ૧૪૯ મો.	પાઠ ૧૫૦ મો.	ચારતા.
અમત્ર=સત્તા; હાકમી.	બાજચરિત્ર=અચપણ	પાઠ ૧૫૧ મો.
અદલ=વાજબી ખરી.	નાં ચેત.	અંકડાબંધ=આંકડા
જય=ફતેહ; જથ.	લંખાણુ=લાંબાવિસ્તાર	સાથે.
તિરસ્કાર=ધિકાર; તુ	શોક=ચરસ; લત	પાયદળ=પગેચાલના
ચક્રકાર.	આદિ=શિવાય; પેહેલું.	ફું લશકર.
આકીન=નામ; આશા	કુદરતી=સ્વભાવિક;	ધુળીઓ=ધુળનો.
અહંકારી=મગરેર.	અશરી.	ચોખરી=જુદીપડી.
શખસ=માણસ.	અવિચારી=વગર; વિ	બરતખંડ=હિંદુસ્તાન

(ભરત રાજ પરથી
નામ પડેલું.)
સાંકડે=કળજકાંસામાં
કાળજલ=હૈયા; મન.
ધડકવા=થરથરવા.
કુરાન=મુસલમાનનું
ધર્મ પુસ્તક.
સોગન=કસમ; સપત.
ખારવાટ=વેરાન ખેરાન
મરહદ=સીમા.
તોખા=કાયર.
પાઠ ૧૫૨ મો.
આયુધ=આવરદા.
પ્રદક્ષિણા=આસપાસ
ગોળ ફરી વળવું.
ઉપાડી=ઊંચકી.
ઘોર=કાયર.
આરસ=આરસનો પ-
થર; સંગે મલમલ
વૃત્તાંત=હેવાલ.
મૂળતિઆ=ગોઠિઆ.
નેહરો=નીકો; નળ.
ફળફૂલાદિ=લીલીમેવા
ફૂલ વગેરે.
પાઠ ૧૫૩ મો.
લાલચ=લોભ; ગળકો.

ઝૂમી=લટકી.
શૂળકી=ગળકો લાગ્યો
વિશાત=માલ; છત.
એકલપેટો=પોતાનુંજ
પેટ ભરી જાણે તે.
પાઠ ૧૫૪ મો.
ક્ષમા=માફ; જવાદેવુંતે
વીલો=ઝાંખો.
કમનસીબ=અભાગ્ય
નિર્ધન=ગરીબ; રંક.
અમથા=જનઠા; ખોટા
સમ=કસમ; સોગન
પાઠ ૧૫૫ મો.
ફેદી નાંખવું=રોળી-
નાંખવું.
કઠાપો=અફસોસ.
ખાતર=ધાસ, ઝાણ;
વગેરે કોહી ગમેતો
કચરો.
ઉછેર્યો=મોટો કચો
ખાટું=દલગીર.
ભંગ=ફાક; ભાંગીજવું
નિઠકળ.
ખડખડાટ=અંવાજ
જોમ=જોરસો, જોર.
નિયમ=ધારો; કાયદો.

પાઠ ૧૫૬ મો.
ચોળાચોળ=ચકચાળ.
ડીકઠાક=ફરેત.
ગાંઠ=નિમ; નિશ્ચય.
મરણતોલ=મરવાજેવે
અધમૂઆ=અડધોમ-
રેલો.
ઝળઝળીઆં=આંસુ
પાઠ ૧૫૭ મો.
રેહેણી=ચાલ.
ભલામણ=શીકારસ.
દેશાઈ=જગીરદાર.
આચરણ=ચાલચલ-
પાઠ ૧૫૮ મો. [ણ
પઠણ=કરાર; સરત
જાન=નુકશાન.
ખરખરો=પરતાવો.
સામર્થ્ય=જોર; ખળ.
ગળગળતે=ધીમે.
ખટપટ=કડાકુટ.
વય=ઉમર, જીંદગી.
પાઠ ૧૫૯ મો.
કટનપટાટક=કુખની
વારણ ચાય તે વિષે
આઠ છંદ.
કળાપો=કકળાટ.

વિલાપ=શોકપથ્થાતાપ
નજાજક=નીવારણથા
થ તેવિષે આક હંદ.
વારે=મદદે;ક્રમકે.
તથાપી=તોયપણ.
દીન=ગરીબ;રંક.
વૃથા=કોકટ; મિથ્યા
પૂર્ણ=પુરો;પાપો.
અત્યંત=અણુજ.
કૃપાનાથ=દયાના ધણી

કથા=વાત.
શિરે=માથા ઉપર.
આરામ=વિશ્રામ.
સંતાપ=દુઃખ.
એક=મોટો;ઉત્તમ.
સિંધુ=દરિઆ;સાગર.
સદ્ય=તુરંત.
પ્રેક્ષ=નાશ;કના.
સર્વથા=સર્વ પ્રકારે.
સર્વદા=હમેશાં; રોજ.

શુદ્ધ=ભાન;અખર.
કૃપાળુપણે=દયાથી.
સાય=મદદ;ક્રમક.
વેગ=જલસ્રો.
દ્રષ્ટી=તજરે; નીલા
ક્લેશ=કંકાશ કળાઓ
સરે=થાય; ખને.
અર્થ=મતલબમાંયનો
ધીર=હાલેચાલેનહીતે

(કવિતાનો સમજાવતી). (૧૬).

ઓહો પ્રભુ! હુંતો તારો સદા સેવક છું; મારા આત્મા કરતાં
તું મને ઘણો વાહાલો છે. હવે તમે મને ઘણો સંતોષ આપો ને
હે દીનદયાળ (કૃપાના ધણી) માંડે મોટું દુઃખ કહાડી નાંખો (૧).

હું ઘણો દુષ્ટ પાપી જીવડો છું; તોયપણ તમો તો મોટી રહે-
મવાળા જણાઓ છો; તેથી જો આપની છાપ છાપો તો મારા
પાપની મૂર્તિ થાય; માટે હે દયાના ધણી (૨).

મારો સગામો સગો વાહાલો પ્રભુ તુંજછે, તે શિવાયનો અધો
અમથો બાકી વાદ છે તેની વાત હું શી વિસ્તારું! તોયપણ તમે
મારે મૂસ્તકે હાથ મૂકો તો મૌ સાંડે થશે; માટે હે દયાના
ધણી (૩).

આ પ્રસંગે મને કોણ સુખ કરે; ને બોલો તમો શિવાય બીજો
આ પાપનો પરિતાપ કોણ સમાવે; હું તો નાનો બાળકછું, નેતુંતો
મારે માથે મોટો ગાળેછે, માટે હે દયાના ધણી (૪).

મને આજને સમે આ દુઃખમાંથી બચાવો; ને શોક રૂપી

દરિઆમાંથી તુરત મારો આદાર કરો; ઈશ્વર તમે આ મારા સઘળા પાપ ક્ષેપકામ કરી નાંખો; ને હે દયાના ધણી૦ (૫).

તમે સઘળી રીતે રોજ મારી અગર લીધી; ને દયા લાવીને દુઃખની વખતે મારી સહાય કીધી; તેથી તમે શિવાય હવે આ મારા દુઃખના પોકાર કોણ જાણે; મોટે દયાના ધણી૦ (૬).

હું મારા મનમાં એક તમારો ઉમેદ રાખું છું, ને તમારા મોહોડા આગળ દુઃખ ગરીબાઇથી બાલું છું, મારા અધા પાપને તમે માફ કરો (તાળો). ને હે દયાના ધણી૦ (૭).

મોટો વેગ લાવીને જલદી મારી મદદે આવો; જ્યારે તમારી દ્રષ્ટી થશે ત્યારેજ મારી ફિકર મટી જશે. ને ત્યારે કાંઈપણ કંકાસથી પછી કકળાટ કેમ રેહશે! મોટે હે દયાના ધણી૦ (૮).

કષ્ટ નષ્ટાષ્ટક (દુઃખ નીવારણ થાય તેવા આઠ છંદથી). કોઈ પણ માણસ પ્રભુની પ્રાર્થના પૂરો પ્રેમ આણીને કરે, તો તેના મનની હચ્છા પાર પડે ને સઘળા રથીર થઈને ઠોકાણે ખેસે; આ સારા છંદ કવિ દલપતરામે બતાવ્યા છે. (૯).

પાઠ ૧૬૦ મો.
દૈત્ય=રાક્ષસ.
વસ્તારી=છોકરાંછેઆં
વાળા.
ધરડુંપાન=ધડોમાણસ
ઉતારો=મૂકામ; રાત-
વાસો.
કોઢાફે=ઢોરે બાંધવાની
જગો.
ઉતાવળા=આકળા.

પાઠ ૧૬૨ મો.
ડામાડાળ=વાંકુંચુંકું;
ડગમગ.
ગરક=કુખી જવું.
અગણોતરો = સંવત
૧૮૬૯ ના સાલના.
રાચરચીલું=ધર થણ-
ગારને શોભતો લક્ષડ
વગેરે સામન.
વાવાઝરડું=વાનું; તો-

કાન.
ટાંક્યા = ટાંકણાથી
ઓળા માયો.
અમતકારી=નવામજેવી
નિહાળીને=ધારી ધા-
રીને; નજર કરીને.
પાઠ ૧૬૨ મો.
રાક્ષસ=દૈત્ય.
પન્નાણુ=ખેસણું.
હોઈયા=ગટગળીજવું.

બલમનસાર્થ= સાત્ર-
સાર્થ; નેકો.
સપાટાબંધ=પાધરો.
ક્રાણ=બીક; ધારતી.
ભાગ=કમળામ્બી.
પૂછપરછ=તજવીજ.
પાંગોઠા=પગનાધુંટણ.
આગળનો ભાગ.
દરકાર=ચર; પરવા.
પાઠ ૧૬૩ મો.
સરદી=ભીનાસ.
મેડો=માળ.
કરવત=એ જણ સા-
મસામાં વેહેરે એવી
દાંતવાળી આરી.
પીઠીઆં=ભારોટીઆ.
ઝપાટાબંધ=જલદીયો
કાલાવાલા=વારે વારે
કરગરીને કેહેવું તે.
પટલાણી = પટેલની
આયડી; પટલિણ.
સંધર્ભા=રાખાં; મૂકેલો.
પાઠ ૧૬૪ મો.
ભિટ=નજરાણું.
અલમરન=જામરા.
મસતાન=ઉદમાતી.

બુમરાણ=પોકાર; સોર
જુજ=હજકી.
ધર્મદાત=ખેરાત; પુન્ય.
ઉદકપ્રવાહ=પાણીનો,
ધોધ=પાણીનું વેહેવું.
પાઠ ૧૬૫ મો.
ચરચા=ગપસપ; બુ-
માટો.
મગતરૂં=ઝીણું જીવડું.
વાતપ્રવાહ = પવનનું
નીકળવું.
એમણે=બંકે; આસને
મરૂકરી=મજાક હાંસી
ધનધન=સાળાસ શા-
આસ.
ચપટી=સાહેત; જરા.
શાણી=શેઠની ગાયડી.
પાઠ ૧૬૬ મો.
ખો=ખાઈ.
વેટીઆ=બીજસપુર.
જીકરે=જીદ; ખાસ.
ટાઢો=ઠંડો; ધીમો.
સમરી=સુધરી.
અનેક=ધણું; બહુ.
પાઠ ૧૬૭ મો.
ભાળ=શોધ.

ઉણતાખાઈ=ગરમી
નામે ઝી.
ખતરી = વણકરની
એક જાત.
ગણતી=હિસાબ.
બળીઓ = જોરાજર
માણસ.
વિમાસવા=વિચારવા.
પાઠ ૧૬૮ મો.
ડાટો=ડકો; બુચ.
વરાળીઓ-વરાળનેરૂપે
થએલો માણસ.
શીરોધ=સાંકડા માંનું
મુસાફરીમાં પાણી
રાખવાનું વાસણ.
સજ્જડ=મજબુત.
વેલા=આપદા; દુઃખ
પાઠ ૧૬૯ મો.
દોલતવાળા=પૈસાદાર.
બગાસાં ખાય=માખી
મારે; જોવા કરે.
છુટકો=તીકાલ.
પસારીસ=પોળીકરીશ.
પાઠ ૧૭૦ મો.
અયડાવું=અફળાવું.
અથંઅથા=સામસામાં.

વૈભવી=સુખીઆ.	દાવાનળ=વગડાનો અ	કારી.
વેહેળા=નદી; નાળા.	ગિન.	સુખમલ=સુખવાળો.
જળચક્ત્રી=પાણીનાવે	સત્ર=સતર.	ઉપરે=ઉંચકાય.
ગથી ચાલુ તે ઘંટી.	મેડક=દેડકો.	પનોતો=પરિવારવાળો.
પાઠ ૧૭૧ મો.	જમુ=જેવું.	ધનપાન=ધન સાચવ
પવનચક્ત્રી= પવનના	મહિમા=મોટાઈરચના	નાર; પૈસાદાર.
જોરથી ચાલતી ઘંટી.	વિરલો=કોમ્પ્લેક્ષ; શૂરો.	ધરણીધર=પૃથ્વીધર.
લક્ષ=ધ્યાન.	રણછોડ=દેવામાંથીછો	ગિરધર=પર્વતધરનાર
સોબતીએ=સંઘાતી.	ડનાર.	સંતાપી=આનંદી.
આતાં=કારખાનાં.	ખોટ=ખામી; ચૂક.	શીખ=શીખામણ.
આગ્રહ=ખજાતકાર.	સુરજ=સૂરજ.	પ્રતાપ=કીર્તિ; મહેર.
પાઠ ૧૭૨ મો.	કવડી=કડવી.	નીર=પાણી; તેજ.
વણિતા=સ્ત્રી; બાપડી.	મેંગળ=કલ્યાણ; શુભ-	

(કવિતાની સમજૂતી.) (૧૭.)

પોતાના નામની મોટાઈ રાખે. એવો બાપે એકજ પુરૂષ હોય; નામ હોશયી પાડેછે તો વખતે બચપણમાંજ મરી જાય છે. (૧). રણછોડ નામ ધરાવે ને તે બ્યાજ ભરે એ તેનામાં મોટી ખામીછે; નામ જોગીદાસ (સાધુસેવક) ધરાવેછે તે પાસે એ ખામીઓ રાખેછે. (૨). જેનું નામ સૂરજ જેનું હોય છે તે આંખે કશું દેખતો નથી; શાકરનું નામ ને મીઠી રીત રાખે પણ તેની ખાલી નહારીછે એવું જાણવું. (૩). હીરા, મોતી. ને ઝવેર રાખનારા પાસે ખોટો પૈસો હોતો નથી; તેમ મેંગળ કલ્યાણ સરખું, પણ દાવાનળ ડુઝે તો પછાડી પલાણ કરેલું. (૪). નામ વાધનું ધરાવે ને હાથીની રીત રાખે, પણ તેથી શરનો ખોળે પણ ઊંચકાય નહીં દેવ કૃષ્ણ ને રામ એ નામ હોય પણ તે શા કામ કરેછે તે કોણ

જાણે. (૫). કુળનું નામ રહે એવા છોકરો મળે નહી તે હીરનું નામ લઈ સુતરથી કામ ચલાવે; તેમ ધનવાળો હોય તે ધંધો કરે ને ધરણીધર તે મજૂરીએ કરે છે. (૬). ગીરધર નામ ધણાનાં છે. તેમાં દેવાભાઈને ભાર ળાયકવો પડેછે,—ડાહ્યો નામ ધરાવે ને બોલે ત્યારે ઘેલું ઘેલું તેમ સાચો તે આછું તોળીને આપે. (૭). બલો કહીએ તે બલવી નાંખે, ને સંતોષી તે ઘણું આપ (પરમેશ્વર તેને આપે); રાજારામ બીજા માગે તો ઘેલો સૌને શીખામણુ દે છે. (૮). નાનો નામ હોય પણ વખતે તેનામાં ધરડા જેટલી અક્કલ હોય, તેવારે પ્રતાપ નામ (કીર્તિ) મળવેલા માણસ હોય તેને પણ કોઈ ન પૂછે; જેનું નામ ચતુર હોય તે આડી કરે ને નાગ તે દડકાથી બીંધે, (એટલે વખતે મેટામ નાના જેટલી હિંમત હોતી નથી.) (૯).

પાઠ ૧૭૩ મો.

ચાલ=રીવાજ; ધારા.
એકસંપ=એક દિવસ.
બાપદાદા=ધરડાવરડા
આદી=દોટી.
ખટાટા=અલખડા.

પાઠ ૧૭૪ મો.

ટેઅલ=મેજ.
વારો=વખત
વેહેલ=સ્વારીની ગાડી.
ફરક=ફેર તફાવત.
લાંછન=એમ; અટ્ટો.
ખટ્ટો=કલંક; કુષણ.

પાઠ ૧૭૫ મો.

આશિર્વાદ=આશિષ
સારી ફઆ.

હજારી=ખીદમતગારી
ઈર્ષા=અદેખાઈ.
દક્ષણા=ધર્મ દાખલ
ખાલ્લણને જે પૈસો
આપવો તે.

ફજેતી=ગેર આમર.
દેવડી=મકાન.

પાઠ ૧૭૬ મો.

પાકું=વજ્જર; રીડું.
ફગવું=ખોલ્યું ન પા-
ળવું; ઠગવું.

ફિટકાર=તુચ્છકાર.

ડગમગવું=હાલનું.

નરદ=ભાવડો નર.
આરંભ=શરૂઆત.

પાઠ ૧૭૭ મો.

ગિરીરાજ = પર્વતનો
રાજા.

ખ્યાત=પ્રખ્યાત.

મિષ્ટ=મીઠો.

સ્વાકુ=સ્વાદદાર.

વીજ=વીજળી.

ટાણે=વખતે.

સોમ=ચંદ્ર.

ઝૂકી=તમી.

તિર્મળા=ઓખાં.

ઝરણાં=ઝરા; નાળા.	શેજગારી=વેપારી.	જૈન=આવક લોકોનો.
શીજો=કુંડો; ટાડો.	પરાં=વેગળાં.	ધર્મ=આચાર.
સુગંધી=સુગંધવાળો.	જતાંવૈત=જતાંવારને	સ્થાન=ઠેકાણું; જગો.
ઝોપે=દીપે.	ટેપો=ધારો.	દેવી=માતા.

(કવિતાની સમજૂતી.) (૧૮).

જેમ આકાશમાં વરસાદ ગડી આવ્યો હોય તેવો આવ્યુ પર્વત વેગળેથી દેખાતાં મનને ગમ્યો; કુંડમાંનો દેવતા વીજળી જેવો દેખાય એવાજ આજે મોટો આવ્યુ પર્વત (પર્વતનો રાગ) દોડો. (૧). પૂનમને દહાડે સાંજના ટાણે સૂર્ય ને ચંદ્ર એક ધ્રંર બન્યા હોય ને કોઈ કહે કે દેવનો હાથી જેવો પર્વત દીપે છે, એવાજ આજે મોટો આવ્યુ (૨). તમે કદાચ ઉપર જઈને આંખ ઉઘાડીને જુઓ. તો ઝાડનાં ઝુંડની ઘણી ઝાડોઝો જૂઝારી રહી છે—ત્યાં માંચો ઘણો સ્વાદદાર એવો મળે, એવો આજે મોટો પર્વત (૩). ત્યાં વાઘ, વાંદરાં, સિંહ, ને હરણ રહેછે, ને હમેશાં નિર્મેળ પાણીનાં ઝરાળ વહેછે, કુંડો અને સુગંધદાર પવન વાય છે, એવો આજે મોટો (૪). સારા ફુલની વાડીઓ પણ લેહેકાઈ રહીછે, અને ફુવા, વાવ, કુંડ આગળ ઘણાં દીપેછે; મોટાં દેવતાં સ્થાનકોમાં દેવનો વાસોછે; એવો આ જ પર્વત. (૫). જ્યાંહાં બંગલા બંધાઈને બજારો થઈ છે, ને વેપારીએ ધોકારે વેપાર કર્યો જાયછે; જેવો લેનારને માલ જોઈએ તેવો મળેછે. એવો આજે મોટો પર્વત (૬). ત્યાં તે તેર ગાઉ ઘેરાવાના તળાવમાં, અગ્યાર ગામનાં લોક પાણી પીવા આવેછે:—જ્યાંહાં કે જેઠ માસમાં પ્રસેવો જરાએ જણાતો નથી એવો આજે મોટો પર્વત (૭). અગ્યાડ મહીનામાં આવેતાં વાદળાં પાસે આવે, ને જતાં વારને જોવાની રીત દેખાય;—જેમ તમે ધૂણીનો ધૂમાડો

કેમ ધારો, એવા આજે મોટો પર્વત૦ (૮). જેમાં જૈન ધર્મના હિંદુ લોકોનાં મોટાં દેવસ્થાનકો છે, અને એમાં મોટી પ્રખ્યાત અર્ધુદા માતા છે; આ બધી વાતો જાણવાને વાસ્તેજ કહી છે, ને આ સારા છંદ કવિ દલપતરામે બતાવ્યા છે. (૯).

ગુજરાત દેશનો ઇતિહાસ.

(વાઘેલા વંશ સુધી).

સ—છોકરાઓ બોલો તો આપણે ગુજરાત પ્રાંત ક્યાં છે, ને તે લાંબો પોહોળો કેટલો છે ?

જ—એ પ્રાંત હિંદુસ્તાનની પશ્ચિમ દિશા તરફ છે, તે આશરે ૩૦૦ ગાઉ લાંબો, ને ૧૮૦ ગાઉ પોહોળો છે.

સ—બોલો ગુજરાત નામ શાથી પડ્યું તે તમે જાણો છો ?

જ—હાંજી, રૂઝિઆના રાજના સીમાડાપર જનરજીઆપ્રાંતછે ત્યાંથી ગુર્જર લોક પંજાબ મારવાડ વગેરે ડેકાણે આવીને વસ્યા, અને ત્યાંથી ઇસવીસન ૭૦૦ ની શ.લમાં ગુજરાતમાં આવ્યા, ત્યારથી ગુજરાતનામ પડ્યું એવું કેટલાક કહેછે.

સ—ગુજરાત પ્રાંતની મર્યાદા બોલો ?

જ—ઉપરે મારવાડ તથા મેવાડનો કુંભક દેશ; પશ્ચિમે કચ્છનું રણ તથા આખો સમુદ્ર, દક્ષિણે આખો સમુદ્ર તથા ચાણા જીલ્લો; અને પૂર્વે માળવા, આનદેશ, તથા મેવાડનો કુંભક મૂલક છે.

સ—ગુજરાત પ્રાંતના કેટલા ભાગ કીધા છે ?

જ—એ પ્રાંતના જીલ્લા, ઇલાકા, તથા સંસ્થાન મળીને ૧૧ ભાગ કીધાંછે, તેનાં નામ ૧ સુરત જીલ્લો, ૨ ભરૂચ જીલ્લો, ૩ ખેડા જીલ્લો, ૪ અમદાવાદ જીલ્લો, ૫ કાઠિયાવાડ

ઈલાકો, ૬ પાલણપૂર ઇલાકો, ૭ મહીકાંડા ઇલાકો, ૮ રેવાકાંડા ઇલાકો, ૯ સુરત ઇલાકો, ૧૦ ગાયકવાડનું સંસ્થાન, ૧૧ અંબાતનું સંસ્થાન.

સ—ગુજરાત પ્રાંતનાં મોટાં મોટાં શહેરો બોલો ?

જ—સુરત, ભરૂચ, ખેડા, અમદાવાદ, અંબાત, ભાવનગર, રાજકોટ, ધોરાજી, ધોળેરા. જુનાગઢ, માંગરોળ. મોરબી, નવાનગર. પાલણપૂર, રાધણપૂર, ડીસા, સાદરા, ઇડર, લુણાવાડા, વડનગર, વીચનગર, પાટણ, નાંદોદ ને વડોદર.

સ—ગુજરાતમાં અસલ મોટાં શહેરો ક્યાં હતાં ?

જ—દ્વારીકાં, પ્રભાસપાટણ, વલ્લભીપુર, આંખાનેર, ને પંચાસર.

સ—ગુજરાત પ્રાંતની મોટી મોટી નદીઓ બોલો ?

જ—તાપી, નર્મદા, મહી, ઢાહર, સાબરમતી, સરસ્વતી, ભાદર, અનારસ, ભોગાવો, અને શેત્રુંજી.

સ—ગુજરાતના મોટા મોટા પર્વતો બોલો ?

જ—ગીરનાર, શેત્રુંજી, પાવાગઢ, ઓટીજા, અને તારંગા પાહાડો.

સ—ગુજરાતમાં મોટાં હિંદુઓની તીર્થની જગ્યાઓ કઈ છે ?

જ—ડાંકોર, ગોહલવાડ, ગીરનાર, દ્વારીકા ખેડ, પાલીતાણા, અને પ્રભાસપાટણ; એ શિવાય ગુજરાતની ઉત્તરે અંબાજી, બહુચરાજી, ને શામળાજી એ પણ મોટાં તીર્થનાં ઠેકાણાં છે.

સ—ગુજરાતના કયા કયા કસબાતયા શહેરોમાં અંગ્રેજી નિશાળો છે ?

જ—વલ્લસાડ, નવસારી, સુરત, ભરૂચ, વડોદર, નડિઆદ, ખેડા અમદાવાદ, રાજકોટ, જુનાગઢ, નવાનગર, ભાવનગર ને ડીસા.

સ—ગુજરાતની અસલની રાજધાની કઈ ને હાલની રાજધાની કઈ, અને તે બંને કઈ નદી ઉપર છે ?

જ—અસલની રાજધાની પાટણ સરસ્વતી નદી ઉપર છે, ને

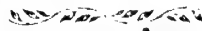
હાલની ગાજધાની અમદાવાદ (અહમદશાહે સન ૧૪૧૧ માં વસાવ્યું તે) સાબરમતી નદી ઉપર છે.

સ—સુરત, ભરૂચ, વડોદર, ખેડા, નડિયાદ, અમદાવાદ, અને આખા ગુજરાતમાં ફેલા માણસની વસ્તી છે ?

જ—સુરતમાં ૧૦૭૦૦૦, ભરૂચમાં ૩૫૦૦૦, વડોદરામાં ૧૩૦૦૦૦ ખેડામાં ૧૨૦૦૦, નડિયાદમાં ૧૦૦૦ અમદાવાદમાં ૧૩૦૦૦૦ અને કુલ ગુજરાતની વસ્તી આસરે ૭૦ લાખ છે.

સ—ગુજરાતની મુખ્ય પેદાશ શું થાય છે ?

જ—ગોળ, કપાસ, મીઠું, તમાકુ, અક્ષિણુ, કોનખાખ, મસરૂ, કાચ, અને સાબુ વગેરે.

આવડી વંશ.

સ—વળા ગામ ક્યાં છે, અને અસંજ વલભીપૂર નગર ક્યાં હતું ?

જ—કાઠિઆવાડ મિબાગમાં ભાવનગર પાસે ગોહલવાડમાં ચમારડીના પાહાડિયે તેના યડમાં વળા ગામ છે. અને તેજ ટુકાણે પૂર્વ તરફ અસંજ વલભીપૂર નગર હતું.

સ—વલભીપૂરમાં કયો રાજા રાજ કરતો હતો, અને પછીએ નગરનો કોણે નાશ કર્યો ?

જ—એમાં શીલાદીત નામે રાજા રાજ કરતો હતો. શીલાદીત લડાઈમાં મરાયો ત્યારે મલેચ રાજાએ એ નગરનો નાશ કર્યો.

સ—વલભીપૂરના નાશ વિષે અસંભવિત વાતો શું ચાલે છે ?

જ—વલભીપૂરના નાશ વિષે એવી ગપ ચાલે છે કે એ શેહેરની પાસે પ્રસાવળાના ટુંગર આગળ એક સાવ પોતાના એલા સાથે ઉતર્યો હતો તે ત્યાં ભીખ માગવા ગયો પણ કોઈએ તેને ભીખ આપી નહોં, તેથી તેણે બદનો લઈને ઝ-

ષો વાળતાં કહ્યું કે આ શહેર ઉંધું વળતે ને ધૂળ મળ-
તે, તે કહેતાંજ વલભીપૂર દરાઈ ગયું.

સ—વલભીપૂરના નાશ વિશે માનવા ભોગ વાનો શું છે ?

જ—માનવા ભોગ વાતો એવીછે કે એ શહેરમાં મારવાડના પા-
લી શહેરથી કોઈ કાઠુર વેપારી આવીને વસ્યો હતો. તેની
છોકરી પાસે જડાવસોનાની એક કાંસકી હતી, તે એક દિવસે
એ શીલાદીત રાજાની છોકરીએ ભેઠ. તેથી તે કાંસકી
જોર જુલમથી શીલાદીતે તેની પાસેયા લઈ લીધી તેથી
કાઠુર મલેચ રાજા પાસે ગયો ને તેને એક લાખ સોનૈયા
આપવા કહ્યું કરીને શીલાદીતપર ચડાઈ કરાવી. જ્યાં
શીલાદીત મર્યો ગયો, અને વલભીપૂરનો નાશ થયો.

સ—વલભીપૂરનો નાશ થયા પછી ગુજરાતમાં કયા રાજાએ
આવ્યા ને તેઓએ કયા નગરમાં રાજધાની કરી ?

જ—એના નાશ પછી ચાવડા જાતના રજપૂત રાજા આવીને
વસ્યા, તેઓએ પંચાસર નગરમાં પોતાની રાજધાની કરી.

સ—ચાવડા વંશનો પહેલો રાજા કયો, અને તે પંચાસર ન-
ગરની ગાદીએ ક્યારે બેઠો ?

જ—પહેલો રાજા જયશીખરી. તે સન ૬૬૬ માં ગાદીએ બેઠો.

સ—જયશીખરી સાથે પહેલાં કયા રાજાએ લડાઈ કરી,
અને તેમાં તેનું શું થયું ?

જ—જયશીખરીની સામા પહેલો કલ્યાણીનો ભવડ રાજા
થયો તેને લડાઈ કરી, તે લડાઈ ખાવન દીવસ સુધી
ચાલી, તેમાં આખરે જયશીખરી હાર્યો ને ભવડ જીત્યો.

સ—ભવડ રાજાનું જયશીખરી સાથે લડાઈ કરેવાનું મન
શર્યા ઉસકેરાયું ?

જ—કોઈ શંકરનામે કવિ હતો તે એક વખત કલ્યાણી ગયો, અને કલ્યાણીના ભૂવડ રાજના દરબારમાં કેટલા એક કવિતો કહી સંભળાવ્યા. ને યુજરાત દેશનાં ધણાં ધણાં વખાણ કર્યો કે યુજરાત દેશ ધણો ફળદ્રુપ છે ને એમાં ઉપજ નીપજ સારીછે, ત્યારથી ભૂવડરાજનું મન યુજરાતપર ચઢાઈ કરવાને ઉસકેરાયું, તેમાં પેહેલી જયશીખરી સાથે લડાઈ કરીને તેનું રાજ જીતી લીધું.

સ—કલ્યાણી તથા પંચાસર નગર ક્યાં છે ?

જ—કલ્યાણી દક્ષિણ હિંદુસ્તાનમાં છે, પંચાસર ત્રીજુવાડાની પાસે કચ્છના રણ આગળ છે.

સ—જયશીખરીના સાળા તથા બાવડીનું નામશું, અને તેના શા હાજ થયા ?

જ—જયશીખરીનો, શાળો સુરપાળ, અને તેની બાવડીનું નામ રૂપસુંદરી, ભવડરાજની સાથે લડતી વખત રૂપસુંદરી દાહાડાવાળી હતી તેથી જયશીખરીએ પોતાના સાળાને કહ્યું કે તું તારી બેનને કોઈ નિર્ભય જગ્યાએ મૂકી આવ, કે એને છોકરો થાય તે માંડે વેરવાળે. તે પ્રમાણે સુરપાળ રૂપસુંદરીને મૂકી આવ્યો, ને પાછો આવીને જાણ્યું તો પોતાની બેનની જયશીખરી મરાયો દીઠો. તેથી તે પોતાની બેનને મોં દેખાડતાં લજવાયો માટે ગીરનારના પાહાડમાં બરાબને તે સારા અવસરની રાહ જોતો હતો.

સ—રૂપસુંદરીની બરદાસ વનમાં કોણે કરી અને તેને શું અવતર્યું ?

જ—વનમાં ફરતાં એક બીલડી મળી તેણે રૂપસુંદરીની બરદાશ કરી, પછી રૂપસુંદરીને છોકરો અવતર્યો.

સ—એ છોકરાનું નામ શું અને કોણે પાડ્યું ?

જ—એનું નામ વનરાજ તે નામ કોઈ જૈન ધર્મી વાળા

શીલયુનસુરી સાધુએ પાડ્યું.

સ—વનરાજ એટલે શું. અને તે નામ શાથી પડ્યું?

જ—વનરાજ એટલે વનનો રાજા, કેમકે તે વનમાં જન્મ્યો હતો.

સ—વનરાજે કયું શહેર વસાવ્યું, અને તે કયા વરસમાં?

જ—અણહિલવાડ જોને હમણાં પાટણ કહેછે. તે સન ૮૦૨માં.

સ—પાટણનું નામ અણહિલવાડ પાડવાનું વનરાજને શું કારણ હતું?

જ—અણહિલ કરીને કોઈ ભરવાડ હતો, તેણે વનરાજને જ.

વા આવવાના રસ્તા બતાવ્યા. તે ઉપરથી વનરાજે પો-

તાની રાજધાનીનું નામ અણહિલવાડ પાડ્યું.

સ—વનરાજ કોની ગાદીએ બેઠો, તે કયા વરસમાં?

જ—પોતાના બાપ જયશીખરીની, સન ૭૪૬ માં.

સ—વનરાજ ગાદીએ બેઠો ત્યારે તીલક કોની પાસે કરાવ્યું,

અને તેની પાસે કરાવવાનું કારણ શું હતું?

જ—શ્રીદેવી નામે કોઈ વેપારીની સ્ત્રી હતી, તેણે એકવાર વ-

નરાજને જમાડ્યો હતો તેથી તેની પાસે તીલક કરાવ્યું.

સ—વનરાજે પ્રધાન કોને બતાવ્યો, અને તે પ્રધાને કયું

શહેર વસાવ્યું?

જ—ચાંપા નામે એક વેપારી હતો તેને પ્રધાન બતાવ્યો, એ

ચાંપાએ રેવાકાંઠામાં ચાંપાનેર કરીને શહેરછંડ તે વસાવ્યું.

સ—વનરાજ કેવા રાજા હતો; તે કેટલા વરસ રાજ કરીને

ક્યારે મરણ પામ્યો?

જ—વનરાજ એ માહા જોરાવર અને બાહાદુર રાજા થઈ

ગયો, તે ૬૦ વરસ રાજ કરીને સન ૮૦૬ માં મરી ગયો.

સ—વનરાજ મૂત્રા પછી એક પછી એક કયા રાજાઓ થયા?

જ—વનરાજ પછી તેનો છોકરો યોગ્યરાજ; યોગ્યરાજ પછી

તેનો છોકરો એમરાજ, એમરાજ પછી તેનો છોકરો ભવડ
અથવા પીથુ, પીથુ પછી તેનો છોકરો વીજયસીંગ વિ-
જયસીંગ પછી તેનો છોકરો રત્નાદીત, અને છેલ્લો રાજ
રત્નાદીતનો છોકરો સામતસંગજી થયો.

સ—એ બધા રાજાઓમાં યોગ્યરાજ કેવા રાજ થઈ ગયો, અને
એના વખતમાં કોઈ વેપારીનાં વાહણો કોણે લુંઠ્યાં હતાં?

જ—યોગ્યરાજ, મોટો બાહાદુર ને ઘણું બલિષ્ઠો હતો, તેમજ
તે તીર મારવાનું કામ સારૂ જાણતો હતો. એના વખત-

માં એના દીકરા એમરાજે, પાટણ સામનાથને બંદરે
કોઈ વેપારીનાં વાહણો લુંઠ્યાં તેથી યોગ્યરાજે તેને ઘણો
કપકો દીધો, ને કહ્યું કે તે મારી આજ્ઞાદીન સુધીની મળ-
વેલી આબરૂ ધુળ કરી નાંખી.

સ—એમરાજ કેવી રીતનો માણસ હતો ?

જ—એમરાજ મીઠાશી સ્વભાવનો હતો, અને તેનાં સગાં
સાથે તેને સંપ નહોતો.

સ—ચાવડા વંશના છેલ્લા રાજા સામતસંગજીને પેટે શું છો-
કરૂં હતું, અને તેની ગાદીએ કોણ બેઠું ?

જ—એને કુંજજી છોકરૂં હતું નહીં, તેથી સોલંકી વંશમાંનો.
એની બહેનનો છોકરો મૂળરાજ એની ગાદી ઉપર બેઠો.

સ—મૂળરાજને સામતસંગજીએ ખુશીથી ગાદી ઉપર બેસા-
ડ્યો કે પોતે જોર જીલમથી બેઠો ?

જ—કેટલાંએક એમ કેહેછે કે સામતસંગજીએ દારૂની ધેનમાં મૂ-
ળરાજને ગાદીપર બેસાડ્યો. પણ શુદ્ધિ આવી ત્યારે નાકહી;
ત્યારે મૂળરાજ ફોજ જમાવી હુમલો કરી ગાદીપર ચઢી બેઠો.

સ—સામતસંગજી એ કેવા માણસ હતો, ને તે ત્યારે મરી ગયો ?

જ—એ સાચો માણસ નહીં હતો. હમણાં બાલ કુંઠ તો કરીને બાલ કુંઠ, ગુણ અવગુણની તેને જાણ નહોતી. તે સન ૯૪૨ માં મરણ પામ્યો.

સ—ચાવડા વંશ કેટલા વરસ સુધી ચાલ્યો ?

જ—સન ૯૯૯ થી તે સન ૯૪૨ સુધી; એટલે ૨૪૯ વરસ.

(શોલંકી વંશ.)

સ—શોલંકી વંશનો પહેલો રાજા કયો. અને તે કોનો છોકરો ?
જ—મુળરાજ, એ કલ્યાણીના ભુવડ રાજાની એથી પહેડીએ ભુવનાદીત્ય રાજા થયો, તેને ત્રણ છોકરા હતા (રાજ, બીજ, દંડક) તેમાં રાજાનો એ છોકરો થાય.

સ—રાજ એ કેવો માગસ હતો, અને તે કોની સાથે પરણ્યો હતો ?
જ—એ શુરો ને કીર્તિવંત હતો, તે સામતસંગજીની બહેન લીલાદિતી સાથે પરણ્યો હતા.

સ—મૂળરાજ ક્યારે ગાદીએ બેઠો, ને એનું નામ મૂળરાજ શાથી પડ્યું ?

જ—સન ૯૪૨ માં પોતાનો મામો સામતસંગજી મરી ગયો ત્યારે તેની ગાદીએ તે બેઠો. એ મૂળ નક્ષત્રમાં જન્મ્યો તેથી એનું નામ “મૂળરાજ” પડ્યું.

સ—મૂળરાજ ગાદીએ બેઠો ત્યારે કોણ કોણ ચઢી આવ્યા, અને પછી તેનું શું થયું ?

જ—મૂળરાજપર પહેલી ચઢાઈ અજમરના રાજાએ કરી, અને તેની સાથે તૈલંગણના રાજાએ ફોજ આપી પોતાના સરદાર બાર્પને મોકલ્યો. તેમાં અજમરના રાજાને તો કાંઈક આપીને મૂળરાજ પાછો કાઢાડ્યો, અને તૈલંગ-

ણના સરદાર બાર્પ ઉપર હુમલો કર્યો. તેમાં તે સરદાર મરાયો અને તેનું લશ્કર નાસી ગયું.

સ—ત્યારપછી મૂળરાજે ક્યાં ચઢડાઈ કરી, અને પોતાની આણ મનાવી કોને માર્યો?

જ—પછી મૂળરાજે સોરઠ ઉપર ચઢડાઈ કરી, અને ત્યાંના રાજાને પોતાની આણ મનાવી કચ્છના રાવ લાખાને માર્યો.

સ—મૂળરાજે કેટલા વરસ રાજ કીધું, ને તેની પાછળ ગાદીએ કોણ બેઠું?

જ—૫૫ વરસ—તેના પછી તેનો છોકરો ચામૂડ ગાદીએ બેઠો.

સ—ચામૂડ ક્યારે ગાદીએ બેઠો ને કેટલાં વરસ રાજ કીધું ને તેણે કયા મૂલક જીત્યા હતા?

જ—એ સન ૯૯૭ માં ગાદીએ બેઠો ને ૨૯ વરસ રાજ કીધું, એણે નર્મદાની પેલી તરફના મૂલક જીત્યા હતા.

સ—ચામૂડના વખતમાં કયો પરદેશી રાજા ગુજરાતમાં આવ્યો, અને ત્યાં તેણે શું કીધું?

જ—ગીજનીના રાજા સુલતાન મહમૂદે સન ૧૦૨૪ માં એકદમ ગુજરાતમાં પાટણ આવીને જીત્યું એટલે ચામૂડ ત્યાંથી નાસી ગયો પછી મહમૂદ ત્યાંથી જ એજ વરસમાં સોમનાથનું દેહકેલટું

સ—ચામૂડને કેટલા છોકરાં હતાં, તેમાં રાજા કોને સોંપ્યું, અને તેને સોંપવાનું કારણ શું?

જ—વલ્લભસેન, દુલ્લભસેન; ને નાગરાજ એવા ત્રણ છોકરાં હતા; તેમાં એવું કેલેછે કે ચામૂડે કામને વશ થઈ પોતાની બેઠેન ચાંચબદેવી સાથે સંભાગ કર્યો તેથી પરતાપને વલ્લભસેનને રાજા સોંપી કાસી ગયો, અને કોઈ એવું કેલેછે કે મુસલમાનથી હાર્યો તેથી એવું કીધું.

સ—વલ્લભસેનનું રાજ કોને મળ્યું. અને તે શા કારણથી ?

જ—જ્યારે મહમૂદ પોતાને સ્વદેશ જવાને નીકળ્યો ત્યારે વલ્લભસેન તેને નમ્યો નહોતો તથા વિવેક પણ દેખાડ્યો નહોતો, તેથી તેના બાઈ દુલ્લભસેનને ખંડણીએ સાડી તેરાજ સોંપ્યું.

સ—દુલ્લભસેને કેવી રીતે અને કેટલાં વરસ રાજ કીધું, અને તેમાં તેણે શું શું કામો કીધાં ?

જ—એણે બહુ નીતિથી રાજ ચલાવી દેશની આખાદાની કરી, દહેરાં બંધાવ્યાં, ને બીજાં ધર્મનાં કામો કીધાં. એણે ૭ વરસ રાજ કીધું.

સ—દુલ્લભસેન કોની સાથે પરણ્યો હતો, અને તેનું ધરડપણ થયું ત્યારે તેણે પોતાનું રાજ કોને સોંપી દીધું ?

જ—મારવાડના મહેદ્ર રાજની બહેન દુલ્લભદેવી સાથે તે પરણ્યો હતો. એનું ધરડપણ થયા પછી એણે પોતાના બાઈ નાગરાજના છોકરા બીમદેવને પોતાનું રાજ સોંપી દીધું.

સ—બીમદેવ કેવો માણસ હતો. તે ક્યારે ગાદીએ બેઠો, ને પહેલાં કયા રાજને તે જીત્યો ?

જ—એ રાજ બાણવળીને માહામળીયો હતો, તે સન ૧૦૩૨ માં ગાદીએ બેઠો. એ રાજએ પહેલાં સિંધના તથા ચીંદીના રાજને જીતી પોતાની આણ મનાવી.

સ—બીમદેવ સિંધ પર ચઢાઈ કરી ત્યારે પાટણ કોણ લૂટી ગયું ?

જ—બીમદેવે જ્યારે સિંધ પર ચઢાઈ કરી ત્યારે બિર્જરાજ—એ પોતાના સેનાપતી કુલચંદ્રને યુજરાત જીતવા મોકલ્યા હતા; પણ તે પાટણ લૂટીને પાછો આવ્યો.

સ—બીમદેવને કેટલા છોકરા હતા, તેમાં ગાદીપર કોને બેસાડ્યો ને કયા વરસમાં ?

જ—કરણ, મૂળરાજ, ને એમરાજ એવા ત્રણ છોકરા હતા—તેમાં ઉદામતી રાણીના છોકરા કરણને ૧૦૭૨માં ગાદીએ બેસાડ્યો.

સ—કરણરાજાએ કયા લોકોને વથ કર્યા, અને તે કોની સાથે પરણ્યો હતો?

જ—એવા સી લોકોને રાજા કરણે વથ કર્યા, તે દક્ષિણમાં ચંદ્રપુરની રાજા રાજકેશી હતો તેની છોકરી મીનજદેવી સાથે પરણ્યો હતો.

સ—કરણ રાજા ક્યારે અને કેટલાં વરસ રાજ કરીને મરણ પામ્યો, અને તેના પછી ગાદીએ કોણ બેઠું?

જ—૧૨ વરસ રાજ કરીને સન ૧૦૮૪માં મરણ પામ્યો; એના પછી એનો છોકરો સિદ્ધરાજાજયસીંહ ગાદીએ બેઠો.

સ—સિદ્ધરાજા નાનો હતો તેથી તેનું રાજ થોડાં વરસ કોણ ચલાવ્યું; અને ચલાવ્યું તેણે મોટાં નામદારીનાં કામો શું કીધાં?

જ—એ મોટો થયો ત્યાં સુધી એની મા મીનજદેવીએ ૧૦ વરસ એના નામથી રાજ ચલાવ્યું. એ મીનજદેવીએ વીરમગામ કસબામાં એક માનસર નામનું, અને ઘોળકા કસબામાં મલાવ નામનું એવાં બે તળાવો બંધાવ્યાં.

સ—સિદ્ધરાજા અને જ્યારે તેની મા નમંદા તરફ ગયાં ત્યારે તેનું રાજ કોણ ચલાવતું હતું, અને તે વખતે પાટણ ઉપર કોણ ચહડાઈ કરી હતી, અને તેનું શું થયું?

જ—એ વખતે તેનો પ્રધાન રાજા ચલાવતો હતો, તેનામાં માળવાના રાજા યસોવરમાને પાટણ ઉપર ચહડાઈ કરી; તે વારે સિદ્ધરાજાના પ્રધાને તેને કુંક કુંક આપી પાછો મોકલ્યો. પૂણ એ વાત સિદ્ધરાજાને ગમી નહીં; તેથી તેણે માળવા ઉપર ચહડાઈ કરીને ૧૨ વરસ સુધી લડાઈ કરતાં અંતે તે શહેર જીતી લીધું, ને રાજા યસોવરમાનને કેદ કીધો.

સ—સિદ્ધરાજનો વિવાહ કોની સાથે થયો હતો. અને તે કુંવરી-
ને કોણ વરી લઈ ગયું હતું?

જ—એનો વિવાહ રાણીકદેવી સાથે થયો હતો. એને સોરઠી
રાજા રામચંદ્ર હરી લઈ જઈને પરણ્યો, તેથી સિદ્ધરાજ
જાજ લઈને જુનાગઢ ગયો ને તે રાજાને મારી નાંખી તે
દેશ પોતાને હાથ કરી લીધો.

સ—પછે તે રાણી રાણીકદેવી સિદ્ધરાજને હાથ આર્પકેતહી?

જ—હાથ આવી તો ખરી, પણ તે સતી થઈને વઢવાણમાં
સિદ્ધરાજની નજર આગળ બળી મુઠ્ઠા.

સ—સિદ્ધરાજે કેટલાં વરસ રાજ કીધું, ને પછી એ રાજ
કોના હાથમાં ગયું?

જ—એની માએ રાજ ચલાવ્યું તે સાથે સન ૧૦૮૪ થી તે
સન ૧૧૪૩ સુધી ૫૯ વરસ એણે રાજ કીધું. સિદ્ધરાજને
છોકરો હતો નહીં તેથી એના પીતરાઈ કાકા એમરાજના
વંશમાં ગુજરાતનું રાજ ગયું.

સ—એમરાજને કેટલા છોકરા હતા, અને તેમાં સિદ્ધરાજની
ગાદી કોને મળી?

જ—એમરાજને દેવપ્રસાદ કરીને એક છોકરો હતો, દેવપ્રસા-
દને ત્રીભોવનપાળ છોકરો હતો. ત્રીભોવનપાળને (મહીપા-
ળ, કીરતીપાળ, ને કુમારપાળ) એવા ત્રણ છોકરા હતા,
તેમાં કુમારપાળને સિદ્ધરાજની ગાદી મળી.

સ—એ કુમારપાળને સિદ્ધરાજની ગાદી શી રીતે મળી?

જ—કોઈ સામુદ્રકીએ સિદ્ધરાજને કહ્યુંકે તારી ગાદીએ કુમાર-
પાળ ખસે, તેથી તેના ઉપર ખાલાવી તેને મારીનાંખવાને
પોતાના માણસો તેની પાછળ ફેરવતો તે જાણી જોગીનો વેશ

લઈ કુમારપાળ નાસીગયો, તેમાં એકવારકુંભારે ને એકવાર
ર ઝેડુતે તેને બચાવ્યો. ત્યાંથી નાસીને પોતાના મિત્ર ઉદાય-
ન પાસે તે ગયો ત્યાં હીમાચાર્ય હતા તેમણે કુમારપાળને
કહ્યુંકે તમે રાજ પામશો. તેથી ઉદાયન પાસે થાડુંનાણુંલ-
ઈને તે માળવે ગયોએટલે સાંભળ્યુંકે સિદ્ધરાજ મરી ગયો.
તેવાજ તે પાટણ આવ્યોને કાહનદેવની મદદથી પંચવરસની
ઉમરે સન ૧૧૪૩માં કુમારપાળ સિદ્ધરાજની ગાદીએબેઠો.

સ—કુમારપાળ ગાદીએ બેઠો ત્યારે પ્રધાનવટી કોને આપી,
અને કોને સુખી કીધા?

જ—કુમારપાળ ગાદીએ બેસતાંજ પોતાના મિત્ર ઉદાયન મં-
ત્રીના છોકરા વાઘભટ્ટેવને પ્રધાનવટી આપી, તથા અગા-
ઉના પોતાના જન બચાવનારા કુંભાર તથા બીજી બેડુત
એ બંનેને સુખી કર્યા.

સ—કુમારપાળે કેટલાં વરસ રાજ કીધું ને ક્યારે મરણ પામ્યો
ને પછી એની ગાદીએ કોણ બેઠું?

જ—૩૧ વરસ રાજ કરીને સન ૧૧૭૪ માં એના ભાઈ મ-
હીપાળના દીકરા અન્નેપાળે ઝેર દીધું તેથી મરી ગયો.
એના પછી તે અન્નેપાળ ગાદીએ બેઠો.

સ—અન્નેપાળે કેટલાં વરસ રાજ કીધું, ને તેની ગાદીએ કોણ બેઠું?

જ—૩૨ વરસ; પછી તેનો છોકરો બાળમૂળરાજ ૧૧૭૭માં બેઠો.

સ—બાળમૂળરાજશાથી નામ પડ્યું, અને એના વખતમાં ગુજ-
રાત પર કયા મુસલમાને ચહડાઈ કરી હતી, અને તેનું શું થયું?

જ—બાળમૂળરાજ વય પાણમાં ગાદીમળી તેથી તેનામ પડ્યું છે.
એના વખતમાં એટલે સન ૧૧૭૮માં કોઈ શાહાબુદીન ગોરી
નામના મુસલમાને ગુજરાત પર ચહડાઈ કરી હતી, પણ તેને

બાળમૂળરાજના કાકા ભાળાભીમદેવે હરાવીને કાઢાડી મૂક્યો હતો.

સ—બાળમૂળરાજ કેટલાં વરસ રાજ કરીને ક્યારે મરણ પામ્યો ને એના પછી એની ગાદી કોને મળી ?

જ—એણે બે વરસ રાજ કીધું, ને સન ૧૧૭૯માં મરણ પામ્યો પછી એનો કાકો ભાળો ભીમદેવ તેજ વરસે ગાદીએ બેઠો.

સ—ભીમદેવના વખતમાં કયા રાજ્યે ગુજરાત લૂટવાનો ધરાદો રાખ્યો હતો, અને તેમાં તે કાવ્યો કે નહીં ?

જ—એના વખતમાં માળવાનો રાજા સાહુદેવ ગુજરાત લૂટવાને ધરાદો આવ્યો હતો. પણ તેનું કંઈ વળ્યું નહીં.

સ—સૌલંકીવંશ ક્યાંથી તે ક્યાં સુધી કેટલાં વરસ ચાલ્યો ?

જ—સન ૯૪૨ થી તે ૧૨૨૫ સુધી એટલે ૨૮૩ વરસ.

(વાઘેલા વંશ).

સ—સૌલંકીવંશના છેલ્લા રાજા ભાળાભીમદેવ પછી ગુજરાતનું રાજ કોના હાથમાં આવ્યું. અને ગાદીએ કોણ બેઠું ?

જ—વાઘેલાવંશના પેટેલારાજા વીરધવળના હાથમાં સમ્રાટના કારભાર આવ્યો, અને પછી તેનો છોકરો વીરજયદેવ ગાદીએ બેઠો.

સ—વીરધવળ રાજાના પ્રધાનનું નામ શું, અને તેના હાથ નીચેના બીજા બે કોણ હતા ?

જ—એ રાજાનો પ્રધાન બાહાડસચીવ નામે હતો. અને તેના હાથ નીચે બીજા બે વસ્તુપાળ અને તેજપાળ કરીને બાધ્યો હતા, તેમણે રાજ ધાણું વધાર્યું હતું.

સ—વીરજયદેવ રાજ્યે કયાં શહેરો વસાવ્યાં, અને તેણે કયો કિલ્લો બાંધ્યો હતો.

જ—એ રાજ્ય એ વીસનગર અને વીજપોર એવાં બે શહેરો વસાવ્યાં, અને ઉભોધનો કીલો બાંધ્યો હતો.

સ—વીશનગર, વીજપોર અને ઉભોધ એ શહેરો ક્યાં છે ?

જ—વીશનગર ગુજરાતમાં વડનગરની પાસે. વીજપોર વિશનગરની દક્ષિણે, અને ઉભોધ ગુજરાતમાં વડોદરાની પાસે છે.

સ—ગુજરાતની ગાદી પર વાઘેલા વંશના કેટલા રાજાઓ થયા, તે દરેકનાં અનુક્રમે નામ દો ?

જ—વીરધવળ, વીરજિત, ભીમદેવ, અરજુનદેવ, સારંગદેવ, અને કરણ ઘેલો એવા છ રાજાઓ થયા.

સ—વાઘેલા વંશ શાથી નામ પડ્યું ?

જ—કોઈ સોલંકી વંશનો રજપૂત લવણપ્રસાદ કરીને વાઘેલા ગામમાં રહેતો હતો તેથી એ વંશનું નામ પડ્યું.

સ—વાઘેલા વંશના છેલ્લા રાજા કરણના હાથમાંથી ગુજરાતની ગાદી કોના હાથમાં ગઈ, અને તે કઈ સાલમાં ?

જ—મુસલમાનના હાથમાં, સન ૧૨૯૭ માં.

સ—ગુજરાતની ગાદી મુસલમાનના હાથમાં શી રીતે ગઈ ?

જ—રાજા કરણ જ્યારે ગુજરાતની ગાદી ઉપર રાજા કરતો હતો ત્યારે દીક્ષીની ગાદી ઉપર જલાલુદ્દીન ખીલજી નામે કોઈ મુસલમાન બાદશાહ હતો, તેના પછી કોઈ અલ્લાઉદ્દીન ખીલજી નામે બાદશાહ થયો તેણે પોતાના ભાઈ અલીકુખાં તથા વજીર નસરતખાંને ગુજરાત જીતવાને મોકલ્યા હતા, તેમાં તેમને ને રાજા કરણને લડાઈ થઈ તેમાં કરણ હાર્યો ને દેવગઢ તરફ નાશી ગયો; ને તેની રાણીઓ, છોકરાં, હાથીઓ વગેરે સરવે મુસલમાનોના હાથમાં ગયું.

સ—ગુજરાત પર મુસલમાને શા કારણથી સ્વારી કરી હતી,

અને તે વિષે બાટ લોકો શું કહે છે?

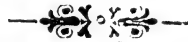
સ—બાટ લોકો એવું બતાવે છે કે ગુજરાતના રાજા કરણપાસે માધવ અને કેસવએવા બે પ્રધાન હતા. તેમાં માધવની બધી રીક પવતી હતી તેને એરાજાએ (કરણે) જાગરજાગતી થોડી નવી લીધી, અને વળી કેસવ પ્રધાનને મારી નાખ્યો; તેથી પરથી માધવે દીલ્હીજામને અલાઉદ્દીનને સમજાવી ગુજરાત ઉપર ચઢાઈ કરાવી, ને ત્યારથી મુમલમાને એરાજા લઈ લીધું.

સ—એ વાઘેલા વંશની જે રાણીઓ લડાઈમાં પકડાઈ હતી, તેમાંની કઈને બાદશાહે પોતાની સ્ત્રી કરી રાખી હતી?

જ—એ લડાઈમાં જે રાણીઓ પકડાઈ હતી તેમાંની એક કૌલા દેવી નામ હતી તે ધણી રૂપાળી, બુદ્ધિમાન, અને એચળ હતી તેને બાદશાહે પોતાની સ્ત્રી કરી રાખી હતી.

સ—વાઘેલા વંશ ક્યાંથી તે ક્યાં સુધી ફેટલાં વરસ ચાલ્યો?

જ—સન ૧૨૨૫ થી તે ૧૨૯૭ સુધી, એટલે ૭૨ વરસ.

ગાદીએ બેઠા તથા રાજ કર્યાના વરસની વંશાવળી
(ચાવડા વંશ).

	ગાદીએ બેઠા.	મરણ પામ્યો.	વરસ રાજ કીધું.
જયશીખરી.	૧૯૧	૭૪૬	૫૦
વનરાજ.	૭૪૬	૮૦૬	૬૦
યોગ્યરાજ.	૮૦૬	૮૪૧	૩૫
અમરાજ.	૮૪૧	૮૬૬	૨૫
બાવડ (પીયુ)	૮૬૬	૮૯૫	૨૯
વીજયશીંગ.	૮૯૫	૯૨૦	૨૫

રત્નાદીત.	૯૨૦	૯૩૫	૧૫
સામતસંગળ.	૯૩૫	૯૪૨	૭

(સોલંકી વંશ.)

મૂળરાજ.	૯૪૨	૯૬૭	૫૫
ચામૂડ.	૯૬૭	૧૦૨૫	૨૮
વલ્લભસેન.	૧૦૨૫	૧૦૨૫	૦
કુલ્લભસેન.	૧૦૨૫	૧૦૩૨	૭
ભીમદેવ.	૧૦૩૨	૧૦૭૨	૪૦
કરણ.	૧૦૭૨	૧૦૮૪	૧૨
સિદ્ધરાજ જયસિંહ.	૧૦૮૪	૧૧૪૩	૫૯
કુમારપાળ.	૧૧૪૩	૧૧૭૪	૩૧
અન્નેપાળ.	૧૧૭૪	૧૧૭૭	૩
બાળમૂળરાજ.	૧૧૭૭	૧૧૭૯	૨
બાળોભીમદેવ.	૧૧૭૯	૧૨૨૫	૪૬

(વાઘેલા વંશ.)

વીરધવળ.	૧૨૨૫	૧૨૨૫	૦
વશિળદેવ.	૧૨૨૫	૧૨૬૪	૩૯
ભીમદેવ.	૧૨૬૪	૧૨૬૪	૦
અરેળુનદેવ.	૧૨૬૪	૧૨૯૪	૩૦
સારંગદેવ.	૧૨૯૪	૧૨૯૬	૨
કરણ વાઘેલો.	૧૨૯૬	૧૨૯૭	૧

અખર.

આ ચોપડી નાચે બખ્ષે-કોઠાણીથી વેચાથી મળશે.
નડીઆદ—કાગડી સાદકબાઈ ચોપડી વચનાર.

પડોદરા—બુકસેલર દસરથ રાગોઆ ઠા. રાવપરામાં.
બુકસેલર રણજીડ મોતીરીમ.

વલસાડ—બુકસેલર દવારકાંદાસ પરબુદાસ.
સુરતમાં—મોતેતાજી ફકીરેભાઈ કાશીદાસ.

બુકસેલર મંચિરજી જમસેદજી.
બુકસેલર કરજનદાસ નારણદાસ.

મુંબાઈમાં—બુકસેલર સાખારામ ભીકસેટ.
બુકસેલર બાળકમ્મ બલમબુ.

બુકસેલર ભીમશી માણિક.
બુકસેલર દામોદર ઈશ્વર.

બુકસેલર ગોકળદાસ હરજીવનદાસ.

પાણજીપુર—ઉજ્જવલાલ તલકચંદ.

વારનગામ—બુકસેલર મુળશંકર બલુ.

સામટી લેની હાય તેમજી પોસ્ટપેટ કાગળ બખી બુકસેલર
સો કરવે. નાટપેટ કાગળ બાધામાં આવશે નહીં. મુંબાઈમાં
છતાં છાપેલાં સંસ્કૃત, હિંદુસ્તાની, ગુજરાતી, ડીક્સેરેશિયો,
નાટકો, જૈનધરમનાં, તથા વૈષ્ણવધરમનાં, તથા વારતાઓ,
તથા કાવ્યાઓ, પેટેલેથી તે સાતમી સુધીના અરથ, તર-
જીમાઓ, અને વધિકનાં પુસ્તકો વિગરે બીજી બહુનીપરી
બહુનાં પુસ્તકો અમારી પાસેથી બહુ સરસ છાપને સસતી
કાંમતે મળશે. બુકસેલર મગનલાલ દેવચંદ માણિકચોકમાં
બુકસેલર તરણિવન રણજીડ ડાકોર.

